YENİ DÜNYA

SOSYALİZM SORUNLARI

lenin:
marksizm ve reformizm
ekonomizmin eleştirisi
türkiye halk iştirakiyyun fırkası ile ilgili üç belge

2

ŞUBAT 1975

YENİ DÜNYA

sosyalizm sorunları

YENİ DÜNYA

sosyalizm sorunları

ŞUBAT, 1975 — SAYI: 2

Yeni Dünya - Sosyalizm Sorunları ★ Aylık dergi ★ Sahibi ve genel yönetmeni: Yusuf Ziya Bahadınlı ★ Yazıişleri müdürü: Veli Kaya ★ Yönetim yeri: Ankara Caddesi, 99, Babıâli Han, kat: 3, İstanbul ★ Yazışma ve havale adresi: Yusuf Ziya Bahadınlı, P.K. 1222, İstanbul ★ Dizgi ve baskı: Hilâl Matbaacılık Koll. Şti. ★ Cilt: Numune Mücellithanesi ★ Kapak baskısı: Reyo Kolektif Şirketi ★ Abone şartları: Yıllık 100, altı aylık 50 lira ★ Başka ülkeler için: yıllık 200, altı aylık 100 lira ★ Dağıtım: İstanbul: De - Da, Ankara: Ankara Dağıtım, İzmir: Ge - Da, diğer iller: Yeni Dünya - P.K. 1222 - İstanbul

GİZLİ KUVVET

Yıllardır çevremizde birtakım görevliler dolaşır. Çalışırken, konuşurken, yürürken daima gizli bir çift gözün baktığını bir çift kulağın dinlediğini görürüz. Alışır olduk bu duruma. Telefonumuzun dinlenmesine, işyerimizi geceleri ziyaret eden gizli konuklarımıza da alıştık...

YENİ DÜNYA çıkalı, gözler daha bir başka bakar, kulaklar daha bir başka dinler oldular. Telefonumuzun dinleyicisi, işyerimizin gece ziyaretçisi daha çoğaldı. Tehditler, öğütler, provokasyona en güzel örnek biçimde mektuplar aldık.

Görülecek, duyulacak nemiz varsa ortadaydı oysa. Yıllardır doğru bellediğimiz bir yolda yürüyorduk. Tehditlere, öğütlere, provokasyonlara karnımız toktu...

Son günlerde beklenmedik bir şey oldu. Doktorlar karımın parmağında kanser teşhis ettiler. Göstermedik doktor bırakmadık. Aklımız karıştı: kimi parmağın, kimi kolun kesilmesinden söz ediyor, kimi derhal müdahale edilmezse ölümden haber veriyordu. Kimileri de Avrupa'ya gitmenin gereğini savunuyorlardı. Denize düşmüştük, tutunacak dal arıyorduk. Pasaport istedik ilgili yerden. Başvurmadığımız makam, kişi kalmadı, yok yok... Dilekçeler yazdık, raporlar sunduk olmadı. Sonunda sorduk: bize pasaport vermeyen makam, kişi yada kuruluş kim? «Bilmiyoruz» dediler. Ne mevcut yasalara, ne akla uygun bir şey söylediler. Doktorların «öleceksin» dedikleri bir insana kurtuluş kapılarını kapayan «gizli kuvvet» kimdi, ne idi, neredeydi, niçin yapıyordu bunu? Hepsini biliyorduk...

Telefonumuzun dinlenmesi, gece ziyaretleri eğer bir «yakaladım» demek içinse; tehditler, öğütler, provokasyonlar, sağlığımızı tehlikeye düşürücü davranışlar eğer bir baskıysa, bir cezaysa boşuna gayret...

Değil parmağımız, değil kolumuz, başımız da kesilse, en doğru bildiğimiz yolda (herkesin gözü önünde) yürümeye devam edeceğiz...

Yusuf Ziya Bahadınlı

marksizm ve reformizm

V. I. Lenin

Yeni Dünya'nın 1. sayısında «Marksist Olmayan Sosyalizm ve Kaynakları» hakkında örnekler vermiştik. Bu sayıda da marksist ustaların kimi marksist olmayan akımlar karşısındaki eleştiri ve değerlendirmelerini sunuyoruz.

Gelecek sayılarda marksist olmayan akımların yine bilinen ustalarca eleştirilerini yayımlamaya devam edeceğiz...

Anarşistlerin tam tersine marksistler reformlar için mücadeleyi reddetmezler. Örneğin, emekçilere daha elverişli yaşama koşulları sağlayacak bir mücadele yöntemine karşı çıkmazlar. Fakat aynı zamanda marksistler işçi sınıfının tüm eylem ve hedeflerini, reformların gerçekleştirilmesiyle sınırlandıran reformistlere karşı da en etkin bir biçimde karşı koyarlar.

Reformizm; sermayenin tahakkümü sürdüğü müddetçe, tek tek reformlarla, işçilerin ücretli-köleler olarak kalması için, burjuvazinin uyguladığı bir aldatmaca yönteminden öte bir şey değildir.

Liberal burjuvazi reformları bir eliyle ortaya koyarken, öbür eliyle bunları geri alıp, işçi gruplarını birbirinden kopartmak ve işçilerin ücretli-köleler olma özelliğini sürdürmek

için kullanmaktadır. Bahşettiği reformların ise hiç bir değeri kalmamaktadır. Bundan dolayıdır ki, reformizm özünde gerçekten 'samimî' olsa dahi, uygulamada burjuvazinin işçileri sindirmek ve güçsüzleştirmek için kullandığı bir silâh olmaktan öteye gidememektedir. Birçok ülkeye bakarak edindiğimiz deney öyle göstermektedir ki, reformistlere bel bağlayan işçiler daima yanılmış ve aldatılmışlardır.

Buna karşılık Marks'ın kuramını benimsemiş olan işçiler, kapitalist yöntemlerin geçerli ve uygulamada olduğu sürece, hiç bir zaman ücretli-köle durumundan kurtulamayacaklarının bilincindedirler ve asla burjuva reformlarıyla aldatılamazlar.

Şu nokta temelli bir biçimde kavranmalıdır: kapitalizmin öne sürdüğü reformlar uzun süreli ve dayanıklı değildir. Bu durum karşısında işçiler, daha elverişli yaşama koşulları ve ücretli-köleliğin kaldırılması yolunda verdikleri mücadeleyi daha da güçlendirmelidirler.

Reformistler işçileri küçük armağanlarla avutup, gerçek mücadelelerinden saptırmak ve işçilerin bütünlüğünü parçalamak peşindedirler. Ancak, işçiler reformizmin bu sahtekârlığını sezebildikleri takdirde, gelişip güçlenmek için reformlardan yararlanarak, gerçek mücadelelerine daha sağlam bir biçimde yöneleceklerdir.

Reformizm işçiler arasında ne denli etkiliyse, işçiler de o ölçüde zayıflayacaklardır; burjuvaziye güvendikleri oranda ise, burjuvazinin çeşitli bahanelerle reformları lağvetmesi de o kadar kolay olacaktır. İşçi sınıfı hareketi, reformizmin dar kalıplarından uzak olduğu ölçüde ve bu hareketini nihaî hedefi doğrultusunda sürdürdüğü müddetçe, işçilerin mevcut reformlardan yararlanması ve devamını sağlaması da o kadar kolay olacaktır.

Reformistler dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde mevcuttur. Bunlar her yerde şu yada bu yollardan, işçilerin ücretli-köle niteliğinin sürmesi ve köle oldukları bilincinden

uzak tutulması yolundaki burjuva emellerine hizmet etmektedirler.

Rusya'daki reformistler ise, işçileri yepyeni, herkese açık, yığınsal parti hülyalarıyla uyutmaya çalışan, devrimci hareketin geçmişini inkâr eden likidatörlerden başka bir şey değildir. Son günlerde St. Petersburg'lu likidatörler, SEVERNAYA PRAVDA[1] tarafından reformizm suçlamalarına karşı kendilerini savunmaya çağrılmışlardır. Bu çağrıya verdikleri cevap, son derece önemli olan bu konuyu açıklığa kavuşturmak için dikkatle ve ibretle incelenmelidir.

Bu itham karşısında St. Petersburg likidatörleri, kendilerinin reformist olmadıklarını, çünkü reformların her şey demek olmadığını, ayrıca bir nihaî hedeflerinin bulunduğunu ve kendilerini bu «nihaî hedef» e götürecek olan bir hareket tarzını kabul ettiklerini, ancak reformların gerçekleşmesi yolunda verdikleri mücadelenin esas amaçlarının gerçekleşmesinde yararlı olacağını öne sürdüklerini söylediler.

Bu iddiaların aşağıdaki noktalarla ne ölçüde bağdaştıklarını görelim şimdi de...

Birinci Madde: Sedov, likidatörlerin görüşlerini özetleyen yazısında, marksistlerin «Üç Direk»inden ikisinin bundan böyle sürdürecekleri ajitasyon için gerekli olmadığını belirtmiştir. Bundan başka *Sedov* kuramsal anlamda tümüyle bir reform olarak niteleyebileceğimiz «sekiz saat» tezini birinci plana çıkarmış, reformlardan daha ileri özellikler taşıyan birtakım davranışları benimsememiş, bunları belirli bir düzeyin altında hapsetmiştir. Sonuç olarak *Sedov* doğrudan doğruya oportünizme sapmış, izeldikleri politikanın hiç bir nihaî hedefi olmadığını ortaya koymuştur. Nihaî hedefin bir

---

(1) SEVERNAYA PRAVDA, (Kuzeyin Gerçeği): Gündelik olarak yayınlanan Bolşevik Pravda'sının isimlerinden biri. 1 Ağustos - 7 Eylül 1913 tarihleri arasında legal olarak yayınlanmıştır. Lenin burada yayınlanan RUS BURJUVAZİSİ VE RUS REFORMİZMİ adlı makalesinden bahsetmektedir.

kenara itilivermesi ise (demokrasi uğruna da olsa) bizim ajitasyon anlayışımızla bağdaşmamaktadır ve bu davranış reformizmdir.

İkinci Madde: Geçen yıl toplanan Ağustos Konferansı'nda da likidatörler reformist-olmayan görüşlerden uzak durmaya çalışırken, (bazı sebeplerden ötürü) ajitasyonun can damarı olması gerekli konulardan da kaçmışlardır.

Üçüncü Madde: Likidatörler «geçmiş»i reddederken aynı zamanda kendilerini geçmişteki mücadelelerden de soyutlayarak, reformizmin dört duvarı arasına hapsolup kalmaktadırlar.

Dördüncü Madde: Reformist sloganları aşan işçilerin ekonomik mücadelesi (ki bu mücadeleleri «çılgınlık», «havayı döğmek» vb. deyimlerle nitelendirmişlerdir) likidatörlerin şimşeklerini üzerne çekmekte ve öfkelerini açığa vurmaktadır.

Bu durumda ortaya çıkan gerçek nedir? Likidatörler sözde, reformize karşı çıkmakta fakat uygulamada tam anlamıyla reformist bir yol izlemektedirler. Reformların her şey olmadığı konusunda marksistlerle aynı kanıda olduklarını ilân etmekte, fakat marksistler reformizmi aşan bir davranış içinde oldukları zaman öfkeyle ve nefretle karşı çıkmaktadırlar.

Ne var ki, marksistlerin işçi sınıfı hareketinin bütün kesitlerinde reformların pratik olarak kullanılması yolunda verdikleri mücadele ve ileriye dönük tutumları, gerçek devrimcilerin reformizmden ne kadar uzak olduklarını ortaya koymaktadır.

Duma seçimleri sırasında işçi gruplarının tavırlarını ele alalım: Duma içinde yada Duma dışındaki temsilcilerimizin işçi basınının örgütlenmesi, sigorta haklarının kullanılabilir bir hale getirilmesi konusunda yaptığı konuşmalar (örneğin en büyük işçi birliği olan Metal İşçileri Birliği ve benzerleri-

nin davranışları) her alanda marksist işçilerin likidatör tutumlardan çok uzak olduklarını kanıtlamaktadır. Ajitasyon, örgütlenme ve reformların uygulanabilmesi konusunda «doğrudan doğruya» ve «günü gününe» verdikleri mücadele, marksist işçilerin tutumlarını açık bir biçimde göstermiştir.

Marksistler yılmadan, yanılmadan, tek bir olasılığın dahi elden kaçırılmaması için reformların gerçekleşmesi ve uygulanabilmeleri yolunda büyük bir güçle çalışmaktadırlar. Reformları engellememekte, tam tersine gerçekleşmesine çalışmaktadırlar. Fakat bununla yetinmeyip, reformizmi aşan bir davranışla ve büyük bir özenle yığınların ekonomik mücadelesiyle başabaş ajitasyon ve propaganda çalışmalarını da yürütmektedirler. Diğer taraftaki baylar ise, marksizme ve marksistlere yönelttikleri saldırılarla disiplini sarsmakta, reformizmin ve liberal bir emekçi politikasının savunuculuğunu yapmakta, işçi sınıfı hareketinin örgütlenmesini baltalamaktadırlar.

Rusya'daki reformistlere biraz daha yakından bakıldığında, bütün bu kabahatlarla yetinmeyip, Rusya'nın ve giderek Avrupa'nın politik gelişme sürecini tayin etmek gibi, politikayı özel mülk olarak görmek gibi bir davranışın tutsakları oldukları ortaya çıkmaktadır. Liberal bakış açısından bu tayin edici tutum akla uygundur. Çünkü liberalistler her fırsatta «Çok şükür bir Anayasa'ya sahibiz» diyerek, ne gibi bir düşünce, inanç ve tutum içinde olduklarını göstermektedirler.

17 Ekim'den[2] sonra liberaller burjuvazinin çıkarlarını gözeterek, reformizmin dar kalıplarının dışına taşan bir demok-

---

(2) Çarlık Hükümeti, ülkedeki devrimci hareketin süratle yayılıp gelişmesinden ürkmüş ve bir manifesto ile yeni bir anayasa düzenleneceğini ve ülke çapında her türlü özgürlüğün tanınacağını ilân etmişti. /19 (30) Ekim 1905./ Bu manifesto, zaman kazanmak, ihtilâlci güçleri parçalamak ve ezmek için tezgâhlanmış politik bir oyundan başka bir şey değildi. Nitekim vaad edilen özgürlüklerin tümü kâğıt üzerinde kalmıştır.

rasi için girişilecek her türlü atılımı «çılgınlık, cinayet, günah, vs. vs.» olarak nitelemişlerdir.

Rusya'daki likidatörlerin pratik olarak ortaya koydukları davranışlar, burjuvazinin ileri sürdüğü görüşlerden hiç bir farklılık taşımamaktadır. Örneğin sürekli olarak, Rusya'da «açık bir yığınsal parti» nin (o da sadece kâğıt üzerinde) yer alabilmesi (transplantasyon'u) uğruna mücadele önerileriyle nasıl bir anlayış içinde olduklarını kavramak mümkün olacaktır. Bir başka ifadeyle, bunlar tıpkı liberaller gibi Avrupa anayasalarını aynen alıp Rusya'da uygulamak istemektedirler. Yalnız şu farkla ki, Batı'da, bu anayasaların gerçekleşmesi için nesiller hattâ yüzyıllar boyu verilen mücadeleyi VERMEDEN bu anayasaya ulaşmak istemektedirler (ki bu davranış, suya değdirmeden hayvan postunu yıkamaya kalkışmaktan başka bir şey değildir).

Avrupa'da reformizm, marksizmi bir ölçüde sarsmakta ve marksizmin yerine burjuvazinin «sosyal siyaseti» ni getirmek istemektedir. Rusya'daki likidatörlerin reformizmi ise, sadece bununla kalmayıp, marksist örgütlenmeyi parçalamak, işçi sınıfının demokratik haklarını çiğnemek, kısaca liberal-emekçi politikasını tezgâhlamak emelindedir.

Çeviren: Hasan Taner

(15 Aralık 1913 - Collected Works, Vol. 19 PP. 546 - 547)

ekonomizmin ve ekonomistlerin eleştirisi

V. I. Lenin

1899 yılında Lenin sürgünde iken, kızkardeşi Anna Yelizarova sayesinde bir bildiri eline geçer CREDO adı verilen birtakım genç Rus sosyal-demokratları (önceleri ekonomistler olarak bilinen, sonradan Kadet saflarına katılan Prokopovich, Kuskova ve diğerleri) tarafından kaleme alınmış olan bu manifestoda sergilenen fikirleri eleştiren bir protesto yazısı yazar.

Lenin ayrıca yöresindeki 17 marksist siyasî sürgünün de fikir ve onaylarını alarak, protestoyu Yurt Dışındaki Sosyal-Demokratlar Birliği'nin sözcülüğünü yapan Emeğin Kurtuluşu Grubu'na[1] gönderir ve bu grubun yayın organı olan Rabocheyo Dyelo'nun 4. ve 5. sayılarında yayınlanır.

Son günlerde Rus sosyal-demokratları arasında sosyal demokrasinin temel ilkelerinden sapma, 1890'ların Rus emekçi örgütlerine sırt çevirme, sosyal-demokrasinin ilkelerini oluşturmada, yaygınlaştırmada ön saflarda mücadele eden EMEĞİN KURTULUŞU GRUBU'na ve sosyal-demokrat yayınlara karşı çıkma eğilimleri başgöstermiştir. Aşağıya aynen aktarılan bu CREDO'da birtakım 'genç' Rus sosyal-demokratları-

nın belirli bir sisteme dayandırarak açıklamaya çalıştıkları 'yeni görüşler'i izleyebilirsiniz:

«Batı'daki loncalar ve manifaktür döneminin, daha sonraki tarihsel gelişim üzerinde etkileri olduğu gibi, sosyal-demokrasinin tarihsel gelişimi üzerinde de kısmî etkileri olmuştur. Burjuvazinin loncalardan kopmak ve hiç bir kayıtlamaya bağlı olmadan üretmek için verdiği mücadele, o dönemde burjuvaziyi özgürlükçü kalıplar içinde mücadele eden, devrimci bir unsur haline getirmişti. Bütün Batı ülkelerinde mücadele *LİBERTE, FRATERNİTE, EGALİTE (Hürriyet, eşitlik, kardeşlik)* ilkelerine dayanan özgürlükçü politik kalıpların yaratılması için başlatılmıştı. Her şeye rağmen kazanılan bu haklar, Bismarck'ın da belirttiği gibi, gelecekte kendi kendisinin yıkılmasına sebep olacak zıt kutbu (işçi sınıfını) da beraberinde getirmişti. Ne var ki işçi sınıfının bir sınıf niteliğine sahip olarak demokratik haklarını kazandığını söylemek zordur. Bu haklar işçi sınıfına burjuvazi tarafından benimsetilmiş ve kullandırılmıştır. Aksi takdirde işçi sınıfının devrimde yer aldığı konusu ortaya çıkar ki, tarihe bakıldığında bu iddianın çoktan tekzip edilmiş olduğunu görürüz. 1848'de Batı'da Anayasa teşkili sırasında işçi sınıfı kent-zanaatkârı unsurları ve küçük-burjuva demokrasisini temsil etmekte idi. Sanayi proletaryası ise yeni yeni doğmaktaydı. Proletarya geniş düzeyli bir endüstri alanında istihdam edilmeye başlandığında ise (Hauptmann'ın tasvir ettiği Alman işçileri ve Lyon dokumacıları), politik bir nitelik taşımayan, sadece sokaklara dökülüp, bağırıp çağırmaya muktedir yabanî bir yığından başka bir şey değildi. 1848 Anayasasının ise burjuvazi ve küçük kent-zanaatkârları tarafından kazanıldığı açıkça ortadadır. Bir yandan da, emekçi sınıfa Ortaçağ'-

dan beri kollektif çıkar dernekleri, dinî cemiyetler gibi kuruluşlara üye olma hakkı tanınmıştı. Bu cemiyetçilik ruhu kalifiye işçiler arasında hâlâ yaşamaktadır, ki bu özellik onları sanayi proletaryasından ayırdeden bariz bir özelliktir. Sanayi proletaryası ise bu kuruluşlara (geçici örgütlenmelere) itaat etmemekte ve sabit, belirli kurallarla donatılmış kuruluşların olmadığı bu dönemde cemiyetlerin çözülüp dağılmasına sebep olmaktan başka bir işe yaramamaktaydı. Manifaktür döneminin bu kalifiye işçileridir ki, Batı'daki sosyal-demokrat partilerin nüvesini teşkil etmişlerdir.

Böylece şu durum ortaya çıkmaktadır: Bir yanda politik mücadelenin ve nispî özgürlüğün bütün olanakları; diğer yanda manifaktür döneminin eğitilmiş işçilerinin de katılmasıyla bu mücadelenin sistematik olarak örgütlenme olanağı. Marksizm Batı'da teorik ve pratik olarak bu esaslara dayanarak gelişmekteydi. Çıkış noktası parlamenter-politik mücadeleydi. Ve bir yandan mevcut iktidarın ZUSAMMENBRUCH (çöküş, devrilme)'u, diğer yandan iktidarı elde etme amacına yönelikti (Yüzeysel olarak Blanquism'le aynı, fakat temelde tamamen farklı). Marksizm ekonomik mücadeleye egemen olan politik mücadelenin, iktidarı ele geçirme eyleminin teorik ifadesi idi. Belçika'da, Fransa'da ve kısmen Almanya'da işçiler politik mücadeleyi son derece kolaylıkla örgütlediler, fakat ekonomik mücadelenin örgütlenişi sırasında çok büyük güçlükler ve pürüzlerle karşılaştılar. Bugün dahi ekonomik örgütlenmeler (İngiltere'nin dışında) politik örgütlenmelere kıyasla son derece cılız ve geçicidir. Her yerde Laissent à désirer quelque chose (Yasağa karşı ilgi duyulur gibilerinden, bir şeyin arzulanması için o şeye sahip olunmaması gerekir anlamına bir özdeyiş -ç.n.-) zihniyeti

yaygındı. Her şeye rağmen politik mücadelenin enerjisi tam anlamıyla tükenmiş değildi ve ZUSAMMENBRUCH hâlâ temel SCHLAGWORT (slogan), son derece önemli bir tarihsel slogan olma niteliğini taşımaktaydı. İşçi sınıfı hareketini inceleyerek varılacak temel teori, işçi sınıfının küçük çaplı direnişlerinin çizgisinde ortaya çıkıyordu. Batı'da bu çizgi politik mücadele ve marksizmdi. Komünist Manifesto'da da formüle edildiği gibi, hareketin kabullenebileceği en uygun biçim buydu. Fakat ne zaman ki politik mücadelenin enerjisi tamamen tükendi ve politik mücadele güç ve aşılması olanaksız bir noktaya ulaştı (Son dönemde oyların artış temposunun yavaşlaması, halkın mitinglere olan ilgisizliği ve umutsuzluk edebiyatının yaygınlaşması), bütün bunlar parlamenter hareketin etkisiz kalması, örgütlenmemiş ve örgütlenmesi hemen hemen olanaksız olan sanayi proletaryasının hareketinin, cahil yığınların ortaya koyduğu bir arena haline dönüşmesi gibi nedenlerle birleşince, Batı'da marksizmin buhranından doğan ve bugünlerde Bernsteinism adı verilen akımı su yüzüne çıkardı. İşçi sınıfı hareketinin Komünist Manifesto'dan Bernsteinism'e kadar olan gelişim döneminin izlediği yoldan daha mantıklı bir yol izlenebileceğini söylemek pek doğru olmaz. Bütün bu oluşumu incelediğimizde ise, astronomik bir şaşmazlıkla bu gelişmenin 'kriz'in bir sonucu olduğunu da söyleyebiliriz. Doğaldır ki bu yazımız Bernsteinism'in yenilgisi veya zaferini belirleyici bir unsur değildir, fakat uzun süreden beri derece derece parti içinde yer almaya başlayan radikal değişikliğin ve pratik olarak bu hareketin varlığının yarattığı bir durumdur.

Bu değişiklik sadece ekonomik mücadelenin daha ileri bir safhaya götürülmesi ve ekonomik örgütlenmelerin kurulması ile kalmayacak, aynı zamanda

ve hepsinden önemlisi partinin diğer partilere karşı olan tavrını belirlemek yönünde de olacaktır. Intolerant (ceberrut) marksizm, negatif marksizm ve primitif marksizm (ki toplumda sınıf mevzilenmesi kavramları son derece şematiktir) demokratik marksizm'e bir yön verecek ve partinin modern toplum içindeki sosyal durumunu büyük bir değişikliğe uğratacaktır. Parti TOPLUMU TANIYACAKTIR; ve birçok durumdaki sekter davranışları, dar kapsamlı ilişkileri genişletilecek, sosyal bakış açısı yaygınlaştırılacak ve iktidarı ele geçirmek için sarfettiği çabalar, bir değişiklik uğruna mücadele günümüz koşulları gözönüne alınarak demokratik yollardan reformları gerçekleştirmek yolunda emekçi sınıfların haklarının (tüm haklarının!) elde edilmesi yönünde en etkili ve doyurucu bir şekilde kanalize edilecektir. 'Politika' kavramı geniş tutulacak, ve gerçekten toplumsal bir anlamı kapsayacaktır. Pratik olarak ortaya koyduğu hareketlerde şimdiye kadar gösterilmeyen bir özen gösterilecek ve yapılan hareket eskisine kıyasla daha ağırlıklı bir hareket olacaktır.

Batı'daki işçi sınıfı hareketinin gelişmesini açıklığa kavuşturan bu tasvirden sonra Rusya için gerekli olan çözümleri ortaya koymak zor değildir. Rusya'daki zayıf direnme hareketleri hiç bir zaman politik mücadeleye dönük bir akım haline gelmeyecektir. Büyük çapta politik baskılar bu konuda birçok tartışmalara yol açacak, dikkatlerin tamamen bu konu üzerinde toplanmasını sağlayacak, ancak hiç bir zaman bunu bir pratik mücadele haline dönüştüremeyecektir. Batı'da işçilerin politik eyleme itilmesine ve zayıf saflarını güçlendirme, şekillendirme çabalarına rağmen, Rusya'da tam tersine bu zayıf unsurlar politik baskılardan örülmüş bir duvarla yüzyüze gelmişlerdir. Bu baskılar karşısında sadece pratik mücadele-

den yoksun olmalarından dolayı değil, aynı zamanda kendi gelişimlerinin sürdürülebilmesi için de böyle davranmak zorunluluğu vardır. Çünkü bu baskılar karşısında zayıf da olsa bir atılım yapmaktan yoksundurlar ve bu baskılar sistematik olarak her geçen gün arttırılmaktadır. Bunların üzerinde bir de ülkemizdeki işçi sınıfının Batı'daki karakteristik savaşçı - örgütçü ruhunu devir almadığını da eklersek, son derece kasvetli bir manzarayla karşılaşırız ki, bu doğrudan doğruya her yeni fabrika bacasının insanlığın refahına doğru yükselen bir adım olduğunu düşünen gereğinden fazla iyimser bir marksistin sonu gelmeyen serüvenlerinden başka bir şey değildir. Ekonomik mücadele zordur, son derece zordur, fakat bu mücadele yönteminden söz etmek olanaksız değildir ve zaten bizzat kitleler tarafından söz konusu edilmektedir. Bu mücadele sürecinde, politik rejimin gidiş yönünden ortaya çıkacak olan çelişkiler bize ne şekilde bir örgütlenmeye gideceğimizi öğretecek, Rus işçisi Rusya şartlarına en uygun örgüt ve örgütlenmeleri yaratacak, işçi sınıfı hareketine yeni boyutlar kazandıracaktır. Bugün dahi Rus işçi sınıfı hareketinin hâlâ bir amip durumunda olduğunu ve belirli bir biçim kazanmadığını söyleyebiliriz. Her ne tip bir örgütlenmeye dayanırsa dayansın, grev eylemlerini henüz billurlaşmış, açık bir nitelik kazanmış olarak değerlendiremeyiz. İllegal örgütlenmelerin ise nicelik olarak dahi kayda değer bir gücü olduğu da söylenemez (Günümüz koşullarında ne derece yararlı olup olmadıkları ise tamamen ayrı bir sorundur).

İşte manzara budur. Bütün bunlara kırsal alanların dejenereliği ve yaygın olan kıtlık eklenince, Streikbrecherism (grev kırıcılık) son derece kolaylaşmaktadır. Bunlardan ayrı en büyük güçlüklerden biri de, işçilerin kültür düzeyinin elle tutulur bir se-

viyeye çıkarılması sorunudur. Peki, bu durum karşısında Rus marksistlerine düşen görev nedir? Yabancı ülkelerde uygulanan yabancı yöntemlerin ve yabancı fikirlerin Rus toprakları üzerine taşınıp yerleştirilmesi (transplantasyonu) sonucunda ortaya çıkacak işçi sınıfının bağımsız politik partisinin yaratılmasından söz edilmektedir. Bugün için Rus marksistlerinin bu durumu üzüntü vericidir. Geçirdiği pratik deneyler değersizdir. Teorik bilgisini ise 'bir inceleme aracı' olarak değil, şimdiye dek geçirdiği değersiz pratik yöntemlerini dahi doyuramayacak bir eylem şeması olarak kullanmıştır. Üstelik bu ödünç yöntemlerin pratik bakış açısından da zararlı olması söz konusudur. Bizim marksistlerimiz şu noktaları göz önüne almamaktadırlar: Bir kere, Batı'da işçi sınıfı politik eylemlere başladığı zaman, bu alan son derece açık ve pürüzsüzdü. Ayrıca Rus marksistleri toplumun işçi-olmayan bütün tabakalarını ve onların radikal, liberal politik eylemlerini hakir görmekte ve tepeden bakmaktadırlar. Toplumsal niteliği olan ve liberal bir karakter taşıyan en küçük bir politik atılım dahi Ortodoks marksistlerin tepkilerine yol açmaktadır. Birtakım tarihsel koşulların, bizleri Batılı marksistlerden ayırdığı ve Rusya'da tamamen kendi şartlarımıza uygun değişik bir marksizmin uygulanması zorunluluğu ise hep gözlerden kaçmaktadır. Kuşkusuz bütün Rus vatandaşların politik bilincinin eksikliği, olmayan bir kuvvet hakkında dil dökmekle ve politikadan uzun uzun söz etmekle giderilemez. Bu politik bilinç ancak uzun süreli bir eğitimle sağlanabilir. Örneğin, Rusya şartlarının belirlediği, işçilerin (marksist olmaları şart değildir) hayatına girmek, bu hayatla bütünleşmek, bu eğitim yöntemlerinden biri olabilir. 'Ayaklanma' Batı'da (geçici bir süre için) ne kadar yerinde olmuşsa, bu 'ayaklanma'

bugün Rusya'da o kadar zararlı olacaktır. Çünkü gerçekten örgütlü ve güçlü yığınların karşı koyması başka şey, dağınık, belirli bir yöntemden yoksun tek tek insanların oluşturduğu yığının 'ayaklanma'sı başka şeydir.

Rus marksistlerinin şu dönemde yapacakları tek şey: Bütünleşmek, ekonomik mücadelelerde yol göstericilik yapmak, liberal doğrultudaki politik eylemlere katılmaktan ibarettir. 'Ayaklanan' bir unsur olarak Rus marksistinin sahneye çıkması çok erken olmuştur ve bu gereksiz atılım, politik radikalizm yönünde sarfedilmesi gereken enerjisini büyük ölçüde tüketmiştir. Bu durumu korkunç olarak nitelemek gereksizdir. Ancak, sınıfsal özellikleri Rus entellektüelini bu hayat içinde aktif olarak yer almaktan alakoyuyorsa ve direnç alanlarından çok uzaklara sürüklüyorsa, bu durum, işçi sınıfından kopuk olarak legal yöntemler için mücadele etmeye zorlanmış ve politik amaçları tam anlamıyla belirlenmemiş kişiler için büyük kayıplar doğuracaktır. Marksist Rus entellektüellerin kafalarında kümelenmiş olan politik deneyden yoksun düşüncelerin büyük zarar getireceğini de gözden uzak tutmamalıyız.»

Rus sosyal-demokratların bu görüşleri ne ölçüde paylaştıklarını bilemeyiz. Ancak bu fikirlerin peşinden giden kişilerin varlığından da kuşku duymamaktayız. Bunun üzerine, Rus sosyal-demokrasisini yolundan saptırmakla tehdit eden bu görüşleri şiddetle protesto etmek ve ileri sürdükleri görüşlerin asılsızlığı konusunda tüm yoldaşları uyarmak zorunluluğu duyduk:

İşçi sınıfının bağımsız politik partisinin oluşturulması, proletaryanın sınıf mücadelesinden ayrı tutulamaz ve acil hedefi proletaryanın politik özgürlüklerinin kazanılmasıdır!

Yukarıya aktardığımız CREDO öncelikle «Batı'daki işçi sınıfı hareketinin gelişmesini açıklığa kavuşturmak» ta, sonra da «Rusya için gerekli olan çözümleri» sunmaktadır (!)

Her şeyden önce CREDO'nun yazarları Batı'daki işçi sınıfı hareketinin tarihsel gelişimi konusunda tamamen yanlış düşüncelere sahiptirler. İşçi sınıfının Batı'daki politik özgürlük hareketlerinde ve devrimlerde yer almadığını söylemek tamamen gerçek dışı bir iddiadır. Chartist[2] hareketin tarihsel gelişimi ve 1848'lerdeki Fransa, Almanya ve Avusturya'da başgösteren ihtilâller bu iddianın tamamen aksini ispat etmektedir. «Marksizm, ekonomik mücadeleye hâkim olan politik mücadelenin, iktidarı elde etme eyleminin teorik ifadesi idi» sözü ise kesinlikle yanlıştır. Tam tersine, marksizm politik-olmayan sosyalizmin hâkim olduğu bir sırada ortaya çıkmıştır (Owenism, Fourierism, truesocialism[3]). Komünist Manifesto ise, politik-olmayan sosyalizme karşı güçlü bir savunma olarak ortaya atılmıştı. Marksizmin teorisi her bakımdan donanmış olarak —kapital— ortaya çıktığında ve ünlü Enternasyonal[4] örgütlendiği sırada bile Batı'da hâkim mücadele biçimi politik mücadele değildi (İngiltere'de tradeunion'culuk, Latin ülkelerinde anarşizm ve Proudhon'culuk[5]). Almanya'da ise, Lasalle liberal-burjuvazinin de desteğini alarak işçi sınıfının bağımsız politik partisini oluşturma yolunda büyük tarihsel görevini yerine getirmekteydi. Marksizm işçi sınıfının ekonomik ve politik mücadelesini ayrılmaz bir bütün haline getirmiştir. CREDO yazarlarının bu mücadele biçimini birbirinden ayırmaya kalkışmaları en beceriksizce ve acınacak biçimde marksizmden uzaklaşmalarıdır.

Ayrıca CREDO'nun yazarları bugün marksizmin bayrağı altında ilerlemekte olan Batı Avrupa işçi sınıfı hareketinin değerlendirilmesi konusunda tamamen yanılmaktadırlar. «Marksizmin buhranı»ndan söz etmek ise, sadece burjuva kalemşörlerin saçmalıklarını tekrarlamaktan başka bir şey değildir; bunlar ki, sosyalistler arasındaki uyuşmazlıkları kızıştırıp, sosyalist partiler arasında ayrılık yaratmaktan baş-

ka bir işle uğraşmazlar. Ünlü Bernsteinism[6] ise, (Halkın çoğunluğu tarafından ne olduğu pekâlâ anlaşıldığı halde, CREDO'nun yazarları pek az anlayabilmişler) marksizmin teorisini daraltmak ve devrimci işçilerin partisini reformist bir parti haline getirmek için girişilen bir teşebbüsten başka bir şey değildir. Bu girişim karşısında Alman sosyal-demokratların çoğunluğu beklenen davranışı göstermişler ve bu akımı şiddetle reddetmişlerdir. Alman sosyal-demokrat safları arasındaki oportünist akımlar tekrar tekrar kendilerini göstermişler ve her fısatta Uluslararası sosyal-demokrasinin sadık koruyuculuğunu yapan Parti tarafından reddedilmişlerdir. Biz de Rus sosyal-demokratlarının büyük çoğunluğu tarafından bu tip oportünist akımların Rusya'da başgöstermesi karşısında karşı çıkılacağı kanısındayız.

Batı Avrupa İşçi Partilerinin «pratik faaliyetlerinde radikal bir değişiklik» gibilerinden bir görüşü kabul etmiyoruz. CREDO yazarlarının söylediklerinin tersine, marksizm ekonomik mücadelenin hayatî rolünü ve bu mücadelenin gerekliliğini daha başlangıcından beri benimsemişti. 1840'ların başlarında, Marks ve Engels bu mücadelenin önemini inkâr eden ütopik sosyalistlerle bir polemiğe dahi girmişlerdi.

Yirmi yıl sonra 1866 yılında Cenevre'de Uluslararası İşçi Birliği oluşturulduğunda, daha ilk kongrede trade-union'ların ve ekonomik mücadelenin öneminin olduğundan fazla abartılmaması (O sıralarda İngiliz işçilerinde böyle bir eğilim vardı), diğer yandan da bu mücadele tarzının küçümsenmemesi (Farnsızlar, Almanlar ve kısmen Lasallean'lar[7] arasında böyle bir eğilim başgöstermişti) konusunda gerekli uyarı yapılmıştı. Bu önerge aynı zamanda trade-union'ların kapitalist düzen içinde sadece doğal bir yeri olmadığı, fakat işçi ücretlerinin kısılması karşısında işçi sınıfının sermayeye karşı vereceği mücadelenin örgütlenmesinde son derece hayatî bir önem taşıdığı da belirtilmişti. Aynı önergede trade-union'ların bütün çabalarını «sermayeye karşı tez elden mücadele» konusuna yöneltmemeleri ve işçi sınıfının genel politik ve top-

lumsal mücadelesini de göz önünde bulundurmaları, sadece dar amaçlar peşinde koşmamaları ve milyonlarca işçinin zulümden kurtuluşu yolunda çaba sarfetmeleri de belirtilmişti. Daha sonraları bu sorun çeşitli ülkelerin işçi partilerinde tekrar tekrar tartışılmıştır. Kuşkusuz defalarca da tartışılacaktır. — Proleteryanın ekonomik ve politik mücadelesinin belirli dönemlerde hangisinin öne çıkacağı, hangisinin ikinci planda kalacağı tartışması süregelmiştir, fakat genel olarak bu soruna marksizm temelli bir cevap vermiştir ve bu cevap hâlâ geçerlidir. —

Ekonomik mücadele ve politik mücadele uluslararası sosyal-demokrasinin etiyle kanıdır ve bunları bir bütün olarak kavramak gerekir. Ancak tarihe baktığımızda kesinlikle şu durumu görüyoruz: Politik özgürlüğün eksikliği ve politik hakların sürekli sınırlandırılmış olması, bizi politik mücadeleyi ön plana çıkarmaya zorlamaktadır.

Ayrıca, bir işçi partisinin yapısında diğer muhalefet partileri gibi ciddî bir değişiklik yapmaktan söz etmek ne dereceye kadar geçerlidir? Marksizm bu konuda da doğru çizgiyi belirtmiştir. Politikanın önemini olduğundan fazla abartmaktan, politikanın dalaverelerine saplanıp kalmaktan (Blanquism[8] vb.), adi politikadan ve politikayı oportünist, reformist sosyal tamircilik gibi görmekten de (anarşizm, ütopik ve küçük-burjuva sosyalizm, devlet sosyalizmi, profesör sosyalizmi vs.) o ölçüde uzaktır. Proleterya bağımsız politik işçi partisini oluşturmak için çabalamalı ve başlıca hedefi politik iktidarı ele geçirip sosyalist toplumu oluşturmak olmalıdır. Proleterya diğer bütün sınıf ve partileri 'tutucu bir kitle'[9] olarak değerlendirmemeli, aksine sosyal ve politik hayatın bütün bölümleri içinde yer almalı, tutucu bir sınıf ve partilere karşı ilerici sınıf ve partileri ve mevcut düzene karşı yapılan her türlü devrimci atılımı desteklemeli, zulüm altında bulunan her ırk ve ulusun çıkarlarını, inanç özgürlüğünü ve kadın haklarını vb. savunmalıdır.

CREDO yazarlarının bu konu üzerinde ortaya attıkları tar-

tışma, proletaryanın mücadelesinin sınıfsal karakterini gözden saklamak emellerini açığa vurmakta, marksizmin devrimci niteliğini saçma bir reformist akım haline getirmeye çalışmakta ve anlamsız bir «toplumun tanınması» önerisiyle bu mücadeleyi güçsüzleştirmekten başka bir amaç gütmemektedir. Biz, Rus sosyal-demokratlarının büyük bir çoğunluğunun, sosyal-demokrasinin temel ilkelerinin tahrif edilmesine kesinlikle karşı çıkacağına inanıyoruz. CREDO'nun yazarlarının Batı Avrupa işçi sınıfı hareketini tanımlamakta kullandıkları yanlış ifadeler onları «Rusya için gerekli çözümler» konusunda da daha fazla yanlışa sevketmektedir.

Rus işçi sınıfının «henüz politik hedeflerini tayin etmediği yolundaki iddia ise, Rusya'daki devrimci hareketi görmezlikten gelmektir. Kuzey Rusya İşçileri Birliği 1878'de. Güney Rusya İşçileri Birliği ise 1875'te kurulmuş ve daha o günlerde politik kurtuluşun gerekliliği programlarında yer almıştı. 1880'lerdeki gerici baskıların artmasından sonra ise işçi sınıfı 1890'larda aynı görüşle ortaya çıkmış ve mücadele etmiştir. «Yabancı ülkelerde uygulanan yabancı yöntemlerin ve yabancı fikirlerin Rus toprakları üzerine transplantasyonunun sonucu ortaya çıkacak işçi sınıfının bağımsız politik partisinin yaratılmasından söz edilmektedir» iddiası ise Rus işçi sınıfının ve Rus sosyal-demokrasisinin en hayatî ödevlerini ve tarihsel rolünü tamamen yanlış anladıklarını ortaya koymaktadır. Öyle anlaşılıyor ki, CREDO yazarlarının programı, işçi sınıfının «zayıf direnç» göstererek, ekonomik mücadelenin sınırları çerçevesinde «legal yöntemler» için «liberal muhalefet unsurları» ile birlikte marksistlerin de «katılmasıyla» oluşturulacağı eğilimini taşımaktadır. Böyle bir programın kabul edilmesi Rus sosyal-demokrasisi için bir intihardan başka bir şey olmayacağı gibi, Rus işçi sınıfı hareketini, Rus devrimci hareketini (ki bizce bu iki hareket ayrı ayrı şeyler değildir) büyük ölçüde geciktirecek ve güçsüzleştirecektir. Bu program hakkında söyleyeceğimiz temel görüşlerden biri de, bu programda ortaya çıkan fikirlerin ne kadar zararlı olduğu

konusunda, Rus sosyal-demokraşisinin önde gelen savunucularından P. B. Akselrod'un 1897'de kaleme aldığı yazıdaki görüşlerin geçerliliğidir. Aşağıya aldığımız pasajda P. B. Akselrod aynen şunları söylemektedir:

«İşçi sınıfı hareketi işçiler ile işverenler arasındaki ekonomik çelişkinin dar yolundan ilerlemekte ve hareket bir bütün olarak ele alındığında politik bir karakterden yoksun bulunmaktadır. Politik özgürlükler için verilen mücadele ise, sözde aydınların oluşturduğu devrimci grupların peşinden giden imtiyazlı proleterlerin hareketinden öteye gidememektedir. (Akselrod, Rus sosyal-demokrasisinin Günümüzdeki Ödevleri ve taktikleri, sayfa: 19 - Cenevre 1898).

Yukarıda yer alan pasajda ifade edilen özelliklere bütünüyle uymakta olan CREDO yazarlarına ve CREDO'da yer alan fikirlerin tümüne karşı Rus sosyal-demokratlarının belirli bir mücadele tarzı kabul etmeleri ve tavır almaları gerekmektedir. Ayrıca Rus sosyal-demokratları P. B. Akselrod'un şu sözlerini gerçekleştirmek için de büyük bir çaba harcamalıdırlar:

«Diğer bir görüş: Sosyal-demokrasi, Rus proletaryasını, kurtuluş mücadelesi verecek bir biçimde, bağımsız bir politik parti oluşturmak amacıyla örgütler. Bu, (eğer gerekliyse) kısmen devrimci burjuvazi ile ortaklaşa yürütülürken, bir yandan da burjuvazinin safları içindeki devrimci, demokrat aydınların canlandırılmasını hedef alan ve onları güvenilir unsurlar haline getirmek için gerekli olan çalışma yürütülür.» (aynı eser S. 20)

P. B. Akselrod'un yukarıdaki satırları kaleme aldığı dönemde Rus sosyal-demokratlarının büyük çoğunluğunun aldığı, tavır, ekseriyetin P. B. Akselrod ile aynı görüşleri paylaştıklarını açıkça göstermiştir. Bu arada, St. Petersburg işçilerinin gazetelerinden biri olan RABOCHAYA MYSL'in[10] CREDO yazarlarında görülen fikirler doğrultusunda bir eğilim ortaya koyduğu da bilinmektedir. Gazete, baş makalesinde programını belirtirken (1 Ekim 1897) esef verici, tamamen

yanlış fikirlerini, sosyal-demokrasi ile kesinlikle bağdaşmayan görüşleri ortaya koyuyordu. Şöyle ki:

«Politik idealin sürekli olarak zihinlerde yaşatılması çabasının gizlenmesiyle, «Ekonomik temellere dayanan hareket» sürdürülebilirdi. Bu arada St. Petersburg işçilerinin çıkardığı başka bir gazete, St. PETERSBURGSKY RABOCHY LİSTOK[11] kuvvetle şu görüşü öne sürmekteydi:

«Otokrasinin yıkılması... ancak iyi organize edilmiş, sayısal olarak da güçlü bir işçi sınıfı partisiyle gerçekleştirilebilir.» Ve bu «örgütlü ve güçlü parti» bünyesindeki işçiler «hem kendilerini, hem de Rusya'yı her türlü ekonomik ve politik baskılardan kurtaracaklardır.» (Eylül 1897 sayı: 2).

Üçüncü bir gazete RABOCHAYA GAZETA[12] ise ikinci sayısında yer alan başmakalesinde şunları yazmaktadır:

«Rus işçi sınıfı hareketinin en acil ödevi hükümetin otokrasisine karşı vereceği politik kurtuluş savaşıdır.» «Rus işçi sınıfı hareketi, kaynaşmış, uyumlu bir bütün olarak, ortak bir isim altında toplanmış bir örgütlenmeyi gerçekleştirdiği anda on kat güçlenecektir (...) Birbirinden kopuk işçi grupları ortak bir parti içinde birleşmelidirler.» (Kasım 1897)

Rabochaya Gazeta'da açıklıkla belirtilmiş olan bu görüşler; Rus sosyal-demokratlarının büyük çoğunluğu tarafından paylaşılmıştı. Ayrıca, 1898 ilkbaharında toplanan Rus Sosyal-Demokratlarının Kongresi'nde[13] R.S.D.İ.P. oluşturulmuş, bir manifesto yayınlanmış ve Rabochaya Gazeta Parti'nin resmî yayın organı olarak kabul edilmiştir. Böylece CREDO taraftarlarının Rus sosyal-demokrasisinin bugün eriştiği koşullardan ve R.S.D.İ.P. Manifestosu'ndan çok gerilere doğru bir adım atmakta oldukları ortaya çıkmıştır. Rus Hükümeti'nin bizi bugünlere getirdiği insanlık dışı baskılardan sonra Parti'nin çalışmaları geçici bir süre için sindirilmiş ve yayın organı kapatılmıştır. Şu anda bütün Rus sosyal-demokratlarına düşen ödev: Parti'nin toparlanması, yeni bir Parti Programı hazırlanması ve yayın organının yeniden çıkarılması yolunda üstün gayret göstermektir.

Yukarıda incelenen CREDO; çeşitli ideolojik yanılgılara düşmeyi önlemek için, bizleri Manifesto'da yer alan temel ilkelerin bazılarını yeniden belirtmeye sevketmektedir ki, bunun Rus sosyal-dmokrasisi için son derece önemli olduğu kanısındayız. Öncelikle Rus sosyal-demokrasisi «örgütlü işçi kitlelerinin sınıfsal hareketinin oluşturulması ve sürdürülmesini amaçlar.» Bundan dolayıdır ki, sosyal-demokrasinin şiarı olan şu görüşlere de değinmeliyiz: İşçilerle bütünleşme, ekonomik mücadelelerinde olduğu kadar, politik mücadelelerinde de gerçeleştirilmelidir. Ajitasyon, sadece acil ekonomik ihtiyaçların giderilmesi için değil, aynı zamanda politik baskıların teşhir edilmesi için de yapılmalıdır. Propaganda, sadece bilimsel sosyalizmin öğretisini yaymakla yetinilmemeli, aynı zamanda demokratik fikirlerin kavranması yolunda da yapılmalıdır. Sadece marksizmin devrimci teorisi işçilerin sınıfsal hareketine bayrak olabilir. Şu günlerde sık sık ortaya çıkan sakat ve yabancılaşmış 'moda teoriler' karşısında Rus sosyal-demokrasisi marksizmin devrimci fikirlerinin gelişmesi ve yerine getirilmesi için müdahale etmek ve bu teorinin koruyuculuğunu yapmak zorundadır. (Devrimci sosyal-demokrasinin Rusya'daki başarılı çalışmaları, marksizmi hemen hemen 'moda' telâkki eden bazı kimselerin ortaya çıkmasına da yol açmıştır). Bugün için tüm çalışmalarını fabrika ve maden işçilerine yöneltmiş bulunan sosyal-demokratların bu çalışmalarını, inşaat işçileri, zanaatkârlar, tarım işçileri ve açlıktan harap olmuş milyonlarca köylünün arasında da sürdürmeyi unutmamalı ev bu emekçileri örgüt saflarında birleştirmeyi gözden kaçırmamalıdırlar.

İkinci olarak, «Politik kurtuluşu, Rus işçisi, güçlü omuzları üzerinde taşıyarak gerçekleştirmelidir.» Otokrasinin yıkılmasının acil bir görev haline gelmesinden beri sosyal-demokrasi, demokrasi uğruna yürütülecek savaşa öncülük etmeli, Rus halkının demokratik unsurlarını bütün gücüyle desteklemeli ve bu mücadelesinin sonunda Rus halkının ittifakını kazanmalıdır. Otokrasiye karşı verilecek savaşta ancak ba-

ğımsız bir İşçi Partisi bu görevi göğüsleyebilecektir. Ve bu savaşta yer alan tüm diğer unsurlar ancak bu partiyi desteklemek suretiyle politik kurtuluş mücadelesinde etkili rol oynayabileceklerdir.

Üçüncü ve son olarak, «Rus Sosyal-Demokrat Parti'si, sosyalist bir hareket ve akım olarak Rusya'da gelişen tüm devrimci hareketin yükünü taşıma geleneğine sahiptir. Emektar Narodnaya Volya'nın[14] önderlerinin de açıkça belirttiği gibi, politik kurtuluşun kazanılması yolunda sosyal-demokrasi ancak bütünleşmiş bir parti olarak hedefe doğru yol aldığında zafere ulaşacaktır.» Rusya'daki hareketin devrimci geleneği haline gelen davranışların başında sosyal-demokratların bütün güçleriyle partilerinin örgütlenmesi yolunda çalışmaları gelmektedir. Bundan başka sosyal-demokratlar parti-içi disiplinin sağlamlaştırılması ve illegal mücadelenin tekniklerini geliştirme yönünde de gerekli çabayı göstermelidirler. Eğer Narodnoya Volya bünyesindeki devrimciler, dar bir sosyal katman tarafından desteklenen birkaç kahraman olarak kalmasalar ve tutarlı bir temele dayanmayan ihtilâlci teorilerini bayraklaştırmasa idiler, Rusya tarihinde çok büyük bir etken olabilirlerdi. Buradan açıklıkla anlaşılmaktadır ki, ancak proletaryanın sınıf mücadelesine dayanan bir hareket sosyal-demokrasiyi yenilmez kılabilir. «Rus sosyal-demokrat proletaryası sosyalizmin kesin zaferine ulaşmak için daha büyük bir enerjiyle mücadele edecek ve otokrasinin boyunduruğunu kırarak, sermayeye ve burjuvaziye karşı olan savaşını sürdürecektir.»

Biz, Rusya'nın tüm sosyal-demokrat gruplarını ve işçi topluluklarını, CREDO yazarlarının yukarıda yer alan görüşlerini ve bizim önerilerimizi tartışmaya çağırıyoruz. Ayrıca R.S.D.İ.P.'nin örgütlenmesi ve güçlendirilmesi yolunda yapılan çalışmaların hızlandırılması fikrimizi de içtenlikle belirtiyoruz.

Bütün grup ve topluluklar görüşlerini, Yurtdışındaki Rus Sosyal-Demokratları Birliği'ne gönderebilirler. Bu kuruluş

1898'deki Rus Sosyal-Demokratları Kongresi'nde alınan kararların 10. maddesi gereğince Rus Sosyal-Demokrat Partisi'nin yurtdışındaki temsilcisi olarak saptanmıştır.

3 Eylül 1899

Collected Works vol. 4
page : 171 - 182

İlk olarak Rabocheyo Dyelo'nun 4. ve 5. sayılarında 1899 Aralığında yayımlanmıştır.

Metinde dipnotlarla açıklanmaya çalışılan birçok isim ve olaylar ileri okuyucularımız tarafından elbette bilinmektedir. Ancak bu makalenin yer aldığı orijinal İngilizce derlemede yer almış olan dipnotları aktarmayı yararlı gördük. (Y. D.)

---

(1) EMEĞİN KURTULUŞU GRUBU — Rusya'nın ilk marksist örtüdür. 1883 yılında Cenevre'deki Georgi Plekhanov tarafından örgütlendirilmiştir. Diğer üyeleri P. B. Akselrod, V. I. Zasuliç, L. G. Deutsch, V. I. Ignatov'dur. Amaçları: Rusya'da bilimsel sosyalizmi yaymak, Narodnikleri eleştirmek, marksizmden hareket ederek Rusya'da elverişli şartları hazırlamaktı. Bu grup Engels ve Marks'ın temel eserlerini (K. P. Manifestosu, Ücretli Emek-Sermaye, Ütopik Sosyalizm - Bilimsel Sosyalizm, L. Feuerbach vb.) Rusça'ya çevirdi ve Rusya içinde yayılmasını sağladı. Aynı zamanda birkaç kuşak Rus marksistlerinin bilinçlenmesinde de büyük rol oynayan Plekhonov'un çeşitli eserlerini bastılar. (Politik Mücadele ve Sosyalizm, Ayrılıklarımız vb.)

(2) CHARTİSM — İngiliz işçilerinin, ekonomik zıtlaşmadan ve politik haklarının kısıtlanmasından doğan kitlesel, devrimci hareketidir. 1830 yılı sonlarında kitle gösterileri ve direnişleriyle başlayan bu hareketin yankıları 1850'lere kadar süregelmiştir. Chartistler İngiltere'nin siyasal yaşamında uluslararası işçi sınıfı hareketinde çok büyük çapta etkili olmuşlardır.

(3) TRUE (gerçek) SOSYALİZM — 1840'larda Alman küçük-burjuvaları ve entellektüelleri arasında yaygın olan gerici bir akım. Bu akımın izleyicileri sosyalizmi sevgi, kardeşlik gibi duygu-

sal yaklaşımlarla değerlendirmişler ve Almanya'da bir Burjuva Demokratik Devriminin gerekliliğini reddetmişlerdir.

(4) THE INTERNATIONAL WORKING MEN'S ASSOCIATION - yada Birinci Enternasyonal — 1864 sonbaharında Londra'da Karl Marks tarafından gerçekleştirilmiştir. Proletaryanın kitlesel olarak ilk uluslararası örgütlenişidir. Birinci Kongresinde marksizmin örgütlenme ilkeleri ve programı kabul edilmiştir. Marks bu kongrelerde, o dönemde baş gösteren burjuva etkilerini ve sekter akımları (İngiltere'de trade-union'culuk ve Latin ülkelerinde Anarşizm Proudhonculuk gibi) yenerek Avrulı ve Amerikalı işçileri bir araya getirmeyi ve sosyalizmin gerçekleşebilmesi için politik mücadelenin önemini kabul ettirmeyi başarmıştır, Paris Komünü'nün yenilgisi üzerine Birinci Enteransyonal'in ilkeleri çerçevesinde ulusal partilerin örgütlenmesi ihtiyacı görülmüş ve daha sonraki örgütlenmelerde Enternasyonal'in geçersizliği görüşü benimsenerek K. Marks'ın insiyatifinde 1872'de lağvedilmiştir. Kararın resmen alınması 1876'dadır.

(5) PROUDHONİSM — Marksizme karşı küçük-burjuva sosyalizminin ileri sürdüğü bilimsellikten uzak bir görüş. Bir Fransız anarşisti olan Pierre Joseph Proudhon'un adına izafeten Prudhonculuk olarak anılır. Büyük sermaye mülkiyetini küçükburjuva bakış açısından eleştiren Proudhon özel mülkiyeti sürdürmenin yollarını araştırır ve «people's», exchange» tezlerini ileri sürer. Emekçilerin üretim araçlarına sahip olarak birer zanaatkâr olacaklarını ve 'sadece' ürettikleri mamulleri pazarlayarak yaşamlarını sürdürebileceklerini iddia etti. Anarşist olduğu için de proletaryanın tarihsel önemini kavrayamadı.

(6) BERNSTEİNİSM — Uluslararası sosyal-demokrat herekette ortaya çıkan anti-marksist bir akım. On dokuzuncu yüzyıl sonlarında Almanya'da ortaya çıktı ve Alman sosyal-demokrat oportünist Edvard Bernstein'in adı ile anıldı. Engels'in ölümünden sonre Bernstein açıkça, Marsk'ın devrimci doktrinini burjuva liberalist zihniyetle revize etmeyi ileri sürdü. (Sosyalizmin Problemleri adlı makalelerinde ve Sosyalizmin Prensipleri adlı kitabında). Sosyal-demokrat Parti'yi sosyal-reformist ve küçükburjuva örgütü haline getirmeye çalıştı. Rusya'da legal marksistler, ekonomistler, manşevikler ve Bund tarafından desteklendi.

(7) LASALLEANS (laselciler) — Alman küçük-burjuva sosyalisti Ferdinand Lasalle (1825 - 1864) takipçilerine verilen ad. F. Lasalle 1863'te Genel Alman İşçi Birliği'nin kurulmasına aktif

rol oynadı. 1875'e kadar faal olan bu kuruluş, Alman emekçilerinin siyasal örgütlerinden biri idi. Bu kuruluşun politik görüşleri çeşitli söylevler ve makalelerle Lasalle tarafından ortaya atıldı. Devleti sınıflar-üstü bir kurum olarak görmek gibi bir idealist görüşe sahipti ve Prusya'da ücreti devletçe ödenen işçi toplulukları oluşturulması sayesinde sosyal sorunların çözüleceğini ve bu uygulamadan Prusya'da yararlanılmasının mümkün olabileceğini iddia ediyordu. K. Marks'ın belirttiği gibi Lasalle «Prusya Krallık Hükümeti Sosyalizmi» vaazları vermekte ve emekçilerin tamamen barışçı yollardan ve parlamenter sınırlar içinde mücadelesini öngörüyordu. Genel seçim sisteminin kabul edilmesi halinde Prusya'nın «Özgür Halkın Devleti» olacağını öne sürüyordu. Genel seçimlerin meşruiyetinin sağlanması için Bismarck'a karşı çeşitli temaslarda bulundu. Lasalle Almanya'nın tepesindeki Prusya hegemonyasından kurtuluşu ve yeniden bir araya gelinmesi için verdiği mücadelede liberal muhalefete karşı Genel Alman İşçi Birliği tarafından büyük destek görmüştür. Lasalle sınıf mücadelesinin devrimci yöntemlerine karşı çıkmış, trade-union'ların önemini reddetmiş, uluslararası işçi sınıfının ödevlerini benimsememiş ve Alman işçilerini milliyetçi fikirlerle etkilemiştir. Köylülüğü tutucu bir güç olarak görmesi ve köylülüğe karşı aldığı tavır Alman emekçi hareketine büyük zarar getirmiştir. Mark ve Engels Laselle'in zararlı ütopik dogmalarına ve reformist görüşlerine karşı savaşmışlar, eleştirileriyle Alman işçilerin oportünist akımların etkisinden kurtulmasına çalışmışlardır.

(8) BLANQUISM — Louis Auguste Blanqui önderliğinde Fransız sosyalist hareketinde ortaya çıkan bir akım. Marksizm-Leninizm Blankistleri yürekli ihtilâlciler ve sosyalistler olarak kabul eder, fakat sekter ve yığınlardan kopuk hareketlerinden dolayı eleştirir.

(9) Lenin burada Lasalcilerin, işçi sınıfı dışındaki sınıfların tümünü gerici olarak nitelendirmesini eleştiriyor.

(10) RABOCHAYA MYSL (İşçilerin Düşüncesi) — Ekonomistlerin gazetesidir. 1897 ekiminden 1902 aralığına kadar St. Petersburg, Berlin, Varşova ve Cenevre'de olmak üzere 16 sayı yayınlanmıştır.

(11) St. PETERSBURGSKY RABOCHY LİSTOK (St. Petersburg İşçilerinin Gazetesi) — İşçi sınıfının kurtuluşu mücadelesi St. Petersburg örgütünün yayın organıdır. İllegal olarak basılmıştır. İki sayı çıkmıştır. 1. sayı 1897 şubatında (ocak tarihli-

dir) St. Petersburg'da 300 - 400 nüsha olarak çoğaltılmış ve dağıtılmıştır. 2. sayı 1897 eylülünde Cenevre'de.

(12) RABOCHAYA GAZETA (İşçilerin Gazetesi) — Sosyal-demokratların Kiev grubunun illegal yayın organıdır. İki sayı çıkmıştır. 1. sayı 1897 ağustosunda, 2. sayı aynı yıl aralıkta (kasım tarihlidir). R.S.D.İ.P.'nin ilk kongresinde Parti'nin resmî yayın organı olarak kabul edilmiştir. Kongreden sonra Merkez Komite üyeleri tutuklanmış ve gazete bu olaydan sonra yayınlanmamıştır.

(13) R.S.D.İ.P. BİRİNCİ KONGRESİ — 1898 martında Minsk'te yapılmıştır. Altı örgütü temsil eden dokuz delegeden ibaretti.. Bu altı kuruluş: St. Petersburg, Moskova Ekaterinoslav ve Kiev İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Örgüt'leri Kiev Rabochaya Gazeta grubu ve Bund'dan oluşmaktaydı.

(14) NARODNOYA VOLYA (Halkın Özlemi) — Narodniklerden (popülist) oluşmuş bir gizli örgüttür. Terörist eylemlerle ortaya atılmışlardır. Yığınların pasif olduğu ve kitlelerin devrimci mücadelesinin dalgalandırılması için tek tek entellektüellerin eylemlerinin gerektiğini savunmak gibi yanlış ve zararlı fikirlere sahiptiler. Amaçlarına ulaşmak ve otokrasiyi yıkmak için politik suikastler düzenledielr. Çar Alexandra II'nin 1881 martında bu örgüt üyeleri tarafından öldürülmesi üzerine bu örgüt polis tarafından tamamen sindirildi.

Türkçeleştirip, derleyen:
Hasan Taner

kapitalist ekonomi ve enflasyon salgını

A. Pokrovski

Batı'da gerçek bir salgın temposunda ilerleyen fiyat yükselmeleri son yıllarda kapitalist ülkelerdeki en ciddî hastalıklardan birisi olarak görülmekte ve bu ülkeler bu hastalığa nafile yere çözüm aramaktadırlar. Bütün Batı'da dizginsiz fiyat yükselmeleri ve kâğıt paraların değer kaybetmelerine karşı tedbirler önermeyen hükümet programı yok gibidir: banka iskonto hadlerinin düzenlenmesi (katı kredi kontrolü), «ücretlerin ve fiyatların dondurulması» ve daha başka tedbirler. Enflasyon herkes tarafından kapitalist ekonominin temellerini kemiren bir «canavar» olarak nitelendirilmektedir.

Çok iyi anlaşıldığı gibi burjuvazi, hayat pahalılığı, ücretlerin azalması ve ulusal paraların satın alma gücünün sürekli olarak düşmesiyle tasarrufun kısıtlanması gibi sonuçlardan hiç kaygılanmamaktadır. Bambaşka kuşkuların pençesindedir burjuvazi, özellikle enflasyonun dünya kapitalist ekonomisinde ciddî sarsıntılar yaratmasından ve para bunalımında tehlikeli sıçramalar, yeni «ticaret savaşları» ile şiddet toplumsal çatışmalara yol açmasından çekinmektedir.

Batılı güçlerin hükümet çevreleri çoğu kez karamsarlar. Bu durum basına da yansıyor. Hollanda gazetesi *Het Parool* «Avrupa Ekonomik Topluluğu üyesi ülkelerin dörtnala enflasyonu durdurma girişimleri karşısında kuşkucu göründükleri» içtenlikle kabul etmektedir. Gazete Ortak Pazar istatistiklerine dayanıyor; bu istatistikler de, eğer fiyatlar aynı hızla yükselmeye devam ederse İngiltere, Hollanda ve İrlanda pa-

ralarındaki değer kaybının 1973 yılı sonuna kadar % 10'u aşacaklarını gösteriyor. «Dünya, enflasyon adı verilen ciddî bir hastalığa yakalandı», diyor İtalyan sanayicilerinin organı *Sole-24 ore*. Önce «tırmanıyordu», şimdi «dörtnala oldu» ve parasal fırtınalar yaratıyor. Altın ve sabit paraların biriktirilmesi dışında, sınaî hammaddelerde, yarı-mamul maddelerde ve tarım ürünlerinde önemli satın almalara yol açtı.» *Financial Times* durumun, bilindiği gibi 20 yıllarında Alman markının korkunç değer kaybıyla belirlenen olguya verilen adla, yeni bir «Weimar kompleksi» ne varmasından endişelenirken hiç de haksız değil.

«Enflasyon Hızlandırıcısı» ve İstikrar Politikası

Enflasyonist sürecin güçlü dönemleri tekelci devlet kapitalizmi altında kaçınılmaz ve olağandır, oysa devlet aygıtının ekonomik rolü, işlevleri ve tekellerin yayılması sürekli büyümektedir. Günümüzde, kapitalist dünyada devlet iktidarı, burjuvazinin siyasal egemenliğinin koşullarını birleştirmektedir; üstelik ulusal ekonominin işleyişini güvence altına almakla ve en önemli toplumsal sorunları çözümlemekle yükümlüdür; tabiî sermayenin çıkarları doğrultusunda. Bu yüzden de, maddî yeniden üretim süreci içinde devletin düzenleme payı, kapitalist ekonominin ilerleyişini güvence altına almak için (buhrana karşı politika) hızla artmaktadır.

Ne olursa olsun düzen olarak yaşama çabalayan kapitalizm, durumunu istikrara kavuşturmak için her elverişli etkeni ve koşulların rastlaşmasını kullanarak zengin bir deneyim kazandı. Bu amaçla, bilimsel ve teknik devrim için belirleyici buluşlardan en yüksek yararı çıkartmaktadır; aynı zamanda da ,tekellerin devlet mekanizmasının emrine sunduğu ve maddî yeniden üretimi, kapitalist ekonominin devrevî gelişimi dolayısıyle kaçınılmaz olarak vardığı ölü noktadan harekete ge-

çirmesini sağlayan malî, ticarî, ekonomik ve kredi kaldıraçlarına dayanmaktadır.

Çağdaş burjuva devleti, kötü sonuçlarının kapitalist düzenin temellerini sarstığı gerilemeler, durgunluklar ve ekonomik buhranlarla ciddî olarak uğraşmak zorundadır. Ayrıca da önemli güçler toplamaktadır bu alana. Ama, «buhrana karşı politika» aynı zamanda da toplum tarafından yaratılmış zenginlikleri yutmaktadır, bu da olaysız ve ekonomik açısından güçlük yaratmaksızın olmaz; üstelik de, kapitalist toplumun toplumsal ve ekonomik yapılarını parçalayan ve enflasyonist patlamalar biçiminde ortaya çıkan yeni çelişkiler yaratmaktadır.

Kapitalist düzenleme, çelişkileri kuşatmakta beceriksizdir. Şu son yıllar, güdümlülük siyaseti ve pratiğinin tehlikeli bir çelişkiler ve orantısızlıklar çemberi içine düştüğünü göstermektedir. Çünkü sanayileşmiş kapitalist ülkeler tarafından uygulanan ekonomik büyüme politikası, yürütücülerinin kanısınca buhran olasılığını minimum'a indirmekle kalmayacak, aynı zamanda da yüksek yayılma uyumunu sürekli kılacaktır. Bu siyaset, emperyalistler arası rekabetler kadar iki dünya sisteminin yarışması tarafından da uyarılmaktadır. Gerçekten, faaliyetin yeniden hız kazanması ve devrenin yükselen aşaması söz konusu olduğundan sınaî faaliyet belirtilerini yüksek tutmak güç değildir. Ama, arz ile eritilebilir talep arasında büyüyen sapma, eli kulağında bir buhranı haber verirken buna nasıl ulaşılacak? Görünüşe göre, devlet harcamarını arttırarak ve kredinin yayılmasını teşvik ederek («ucuz para» siyaseti).

Bu durumda burjuva devleti özel kesimdeki yatırımların durgunluğunu karşılamak için ulusal ekonomiye daha aktif olarak yatırım yapmaya başlar; aynı zamanda da hükümet sınaî faaliyeti teşvik etmek için kredi kolaylıkları sağlar («ucuz para»); patronlara bazı malî hafiflemeler sağlar (amortisman harcamalarının düşülmesi, üretim araçları ithalinde vergi in-

dirimi ve başka işlemler). Devletin, konjoktürü yükseltmek için gerekli ek haracamaları çok doğal olarak bütçe açığını büyütecektir. Genel kural olarak yeterli kaynaklara sahip olmayan devlet itibarî aktifini harekete geçirir, bu da paranın satın alma gücünü düşürür ve hattâ bazen ciddî biçimde yaralar.

Sunî olarak uyarılmış talep («enflasyonist hızlandırıcı») bir süre üretimi uyarır ve buhranın önde giden olgularının gelişimini engeller. Buna karşılık, enflasyonist finansman sayesinde ekonomik büyümenin yüksek bir tempoda uzun süre tutulması ortaya ciddî güçlükler çıkarır. Gerçekten fiyatların yükselmesinin özel yatırımlar üzerinde can sıkıcı sonuçları olur, çünkü enflasyon hızı yükseldiği için yatırımcıların üretim kapasitelerini yenilemek ve genişletmek için gerekli parayı biriktirmeleri gitgide güçleşir. Fiyatların durgun konjonktürü içinde borsalar yada kredi sistemi aracılığıyla paralarını kapitalist girişimcilere ödünç veren kullanılabilir sermaye sahipleri, hızlı bir enflasyon ikliminde paralarını daha istikrarlı maddî değerlere — gayrimenkul, vb. — çevirmeyi tercih ederler. Bu çok doğal bir tepkidir, çünkü fiyatların yükselmesi biriktirilmiş paranın gerçek değerini düşürdüğünden, servetlerinin itibarî değeri yükselen bir eğriyi izleyen gayrimenkul sahipleri kârlı olmaktadırlar. Buradan da gerçek değerler için kâğıt paranın terkedilmesi, «fiilî uluslararası para» olan altına hücum. Ekonomik sağlamlık ve değer istikrarı açısından gayrimenkul mallar bugün Batı'da sarı madenle eşit tutulmakta ve «betonarme altın» diye adlandırılmaktadırlar.

Bu yeni yönelim yatırımların finansmanı açısından bazı zararlar yaratır: gerçekten yatırımcılar ihtiyaçları olan likiditenin yarısı, hattâ yarısından çoğunu ödünç alırlar. Böylelikle ortaya çıkan boşluk, ancak kredi sisteminin yarattığı itibarî aktifin büyütülmesiyle doldurulabilir. Oysa bu, enflasyonist süreci beslemek, uyarmak ve hızlandırmaktır. Burada, eğer «kritik nokta» ya (*Financial Times*'ın uzmanları, paraların de-

ğer kaybının kritik sınırının yılda % 10 olduğu kanısındalar) ulaşırsa yıkıcı sonuçlara dönüşebilecek bir tür katalize, hızlı enflasyonist yükselmeye tanık olunmaktadır. Kapitalist ekonominin tarihi, paraların satın alma gücü açısından bu tür düşmeleri daha önce de gördü.

Demek ki, tekelci kapitalizm altında, ekonomik yayılmayı yüksek tempoda tutmayı amaçlayan devlet düzenlemesi kaçınılmaz olarak, sürekli yoğunlaşan ve burjuva devletin malî düzeninin bütününü tehlikeye atan bir enflasyona yol açmaktadır. Ekonomi literatürü, mantıksal olarak bir «patlamaya» götürecek olan bu olguya «konjonktürün aşırı ısınması» adını vermektedir. Bu patlamadan kurtulmak için hükümet, «enflasyonist hızlandırıcının» yerine bir fiyat istikrarı siyasetini geçirmek zorundadır, yani talebin büyümesini engelleyeceği umulan bir dizi tedbir.

İdeal durumda (ki hiç pratikte görülmemiştir), «aşırı ısınmış» konjoktür ekonomik büyümenin belli bir yavaşlamasının ardından yavaş yavaş «olağanlaşır» ve her şey «yeniden düzene girer»: arz ile talebin dengelenmesi, fiyat istikrarı. Başka bir deyişle, yeniden üretim devresinin bozulmuş dengesini düzeltmk için eskiden uygulanan «buhrana karşı cerrahî müdahale» nin yerini (ideal bir modelde) istikrar siyaseti, yani eylem mekanizması diğer idarî müdahalelerden biçimsel olarak farklı olmayan tedbirler alır. Bu savunumlu yargıyı kabul etmek, kaçınılmaz olarak, çağdaş kapitalist üretimin çelişkilerinin üstesinden gelinebileceğini yada en azından bu zıtlıkların «çevresinden dolaşılabileceğini» kabul etmek anlamına gelir.

Oysa, birçok kapitalist Batı ülkesindeki devrevî üretimin tahlili bu kanının gerçekten uzak olduğunu göstermektedir; kaydedilen «ekonomik mucizeler» genel kural olarak itibarî aktifin ele alınmasıyla sağlanıyor ve iş dünyasının iri tanrılarının çıkarlarına karşılık veriyorlardı. Gördüğümüz gibi bir ekonomik buhrandan başka bir şey olmayan istikrar dönemi geldiğinde, hızlı gelişmenin faizini emekçiler pahalıya öder-

ler. Burjuva teorisyenleri, deflasyonist istikrar siyasetini, ekonomik organizmanın hafif düzensizliklerini kökten iyileştiren zararsız bir ilâç gibi sunmayı denemişlerdir. Ama bu girişimler tamamen boşuna olmuştur, çünkü «istikrar siyaseti» geniş emekçi kitlelerin maddî durumlarını çok önemli ölçülerde güçleştirerek kendini kesinlikle ele vermiştir. Bu siyasetin toplumsal zararları sayılamayacak kadar çoktur: ücretlerin dondurulması, çalışma haftasının indirilmesi, yeni tüketim vergileri vb.

Deflasyonist «istikrar» siyaseti, biçimi ne olursa olsun, güç bir tedbir, son çaredir. Kaygan bir yolda aniden fren yapan bir otomobil sürücüsüne benzetilebilir. Nasıl ki sürücü orada arabasının kontrolünü kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya ise, deflasyonist bir frenin ardından ulusal ekonomi de buyruklara karşılık vermez olur. Enflasyona karşı mücadelenin modern yöntemlerinin karmaşıklığı ve çelişkileri buradadır.

Federal Alman Cumhuriyeti'nde fiyat istikrarı sorunundan söz ederken, Maliye Bakanlığı Devlet sekreteri olan K. Pöhl, frenleme tedbirlerinin bir bütün olarak aşırı olmamalarına ve konjonktürel siyaseti boğmamalarına hükümetin dikkat etmesi gerektiğinin altını çiziyordu. Bu endişelerin haklılığı, başka kapitalist devletlerin mutsuz deneyleriyle onaylanıyor. Enflasyonist bir siyasetten frenlemeye ve ekonomik büyümenin sınırlanmasına geçiş, derin bir duraganlık ve gerilemeye varma tehlikesini taşımaktadır.

«Şişmiş», «aşırı ısınmış» ve enflasyon adlı desteğinden yoksun kalmış olan kapitalist ekonomi yeni koşullara uyamaz ve iş dünyası, faaliyetinin anî bir yavaşlamasıyla karşı karşıya kalır: bu «deflasyonist buhrandır». Batı ekonomisinin çağdaş tarihî şunu gösteriyor ki, şu yada bu biçimde ve şu yada bu ölçüde, devreye karşı (buhrana karşı) bir siyaset izleyen bütün sanayileşmiş kapitalist ülkeler dönem dönem «deflasyonist buhran» la karşı karşıya gelmektedirler. Dev-

let düzenlemesi İngiltere'de tamamen verimsiz olmuştur. Belirtiler çoktur: üretimin büyümesi ve emeğin verim oranları, yatırımların etkinliği, ki bu kapitalist dünyada en alt sıralarda yer almasına karşılık fiyat yükselmeleri için ilk sıralarda bulunmaktadır, 1959 - 1962 arasındaki «ekonomik mucize» nin hemen ardından, 1964'te patlak veren İtalya'daki «deflasyonist buhran» kadar karakteristiktir.

Demek ki enflasyon, yeniden üretimin çarpıtılmış devresinin, yani tekelci devlet kapitalizmi altındaki devresinin önemli ve pratik olarak kaçınılması olanaksız bir unsurudur. Kapitalist yeniden üretim üzerinde «uyarıcı bir aşı» gibi etki yapan enflasyon kolaylıkla tehlikeli olmakta ve tekellerin ekonomisinin örgütlenişini bozmaktadır. Enflasyonla doğuştan gelen hastalıklarına bir çare arayan kapitalizm, yalnızca toplumsal ve ekonomik organizmasını kemiren ateşi büyütmeyi başarmaktadır. Böylelikle de, sürekli olarak, kendisi için kesin sonu getirebilecek yeni sarsıntıların bekleyişi içinde yaşamaktadır.

Fiyat Yükselmeleri ve Stagflasyon

Batılı ülkelerde buhrana karşı uygulanan siyasetin sonucu olan hayat pahalılığı her zaman enflasyonla birlikte yürür. Böylelikle Hollanda'da çok sayıda tüketim maddesinin fiyatı 1972'de %40 - 60 artmış, en çok aranan balıkların fiyatları ise yaklaşık iki katına çıkmıştır. 1973'te İngiltere'de fiyat yükselmeleri ette % 25, şeker ve yumurta ise % 20'ye ulaşmıştır. A.B.D.'de ise, kararlı «engellemeye» rağmen fiyatlar baş döndürücü bir hızla yükselmektedir. 1973'te Japonya'da bir dizi tüketim maddelerinde fiyat oynamaları oldu.

Gerekli ürünler, özellikle de besin maddelerindeki anî fiyat yükselmeleri, 70 yılları birim fiyatlar genel endeksini geçen on yıla kıyasla hızla yükseklere tırmanırdı.

1960 - 1972 Birim Fiyatlar Endeksinin Gelişimi
(1963 = 100)

	1960	1965	1970	1971	1972	1960-1972 arasında büyüme hızları (% olarak)
A.B.D.	96,6	102,9	126,8	132,3	136,9	41,7
Batı Almanya	92,1	105,8	120,5	126,7	134,4	45,9
Fransa	87,3	105,9	131,2	138,5	146,6	67,9
İngiltere	91,8	108,2	135,3	148,1	159,3	75,1
İtalya	87,1	110,6	128,2	134,4	142,1	63,1
Hollanda (1964=100)	–	104.0	132,0	142,0	153,0	–
İsviçre	90,9	106,6	126,3	134,6	143,8	58,2
Japonya	82,6	1116,	145,6	154,7	163,0	97,3

Kaynak : **Bankgesellschaft**, Zürich, Mart 1973, s. 5

1959'dan 196Ö'a kadar sanayileşmiş kapitalist ülkelerdeki yıllık fiyat artışı ortalama % 3,5 kadarken, son yıllarda % 6 - 7'e ulaşmaktadır. Şunu da belirtmek gerek ki, hayat pahalılığı yalnızca ekonomik büyümede yüksek tempoyu koruyan (Japonya, İtalya, Fransa) ülkelerde değil, devreye karşı finansmanın daha ılımlı olduğu İngiltere ve İsviçre'de de görülmektedir.

Son yıllarda üretim yavaşlarken hayat gitgide daha pahalı olmaktadır; başka bir deyişle, konjonktür iş adamları için gitgide daha elverişsiz olurken ekonomik durgunluk içinde fiyatlar yükselmektedir. Görünüşe göre, hiç teşvik edilmeksizin yeni enflasyon dalgaları yükseliyor. İtalyan *Europeo* bu konudan alayla söz ediyor: «İktisatçılar umutsuzluk içindeler ve bunun, el kitaplarında sıralanan bazı enflasyon yasalarının yıkılması olduğunu şimdiden ilân ediyorlar.» Gerçekten de İtalya, savaş sonrasının en sert devrevî buhranında bile (1971), taşkın fiyat yükselmelerine tanık oldu. Tabiî ki buh-

rana karşı enflasyonist siyaset bu fiyat hareketlerini açıklamaya yetmiyor. Bunun üzerine Batılı iktisatçılar, fiyatlar yükselmeye devam ederken ekonominin durgunluk (stagnation ç.n.) durumunu belirten özel bir terim buldular: stagflasyon. Stagflasyon şunu gösteriyor ki, tekelci devlet kapitalizmi altında fiyatların yükselmesi yalnız enflasyonist finansmandan değil, aynı zamanda da buhrana karşı alınan tedbirler tarafından içerilen başka etkenlerden de kaynaklanmaktadır; bu olgu da, haklı olarak Batılı yönetici çevrelerde büyük bir tedirginlik yaratıyor.

Bu etkenler arasında askerî harcamaları ele almak gerekir: silâh yapımı, ordunun donatılması, silâhlı güçlerin beslenmesi, buna dışarda bulunan askerler de dahil. Şunu unutmamak gerekir ki, bu harcamaların büyük bölümü ekonomik açıdan üretken değildir ve savaş potansiyeline yapılan yatırımlar ekonominin sivil sektörleri açısından bir o kadar kayıp demektir. Askerî harcamaların enflasyonun yükselen temposu üzerinde yarattıkları sonuçları göstermek için şunu hatırlatalım ki, çağdaş askerî donatımın % 80'inden çoğu sivil sektörlerde hiç bir kullanım alanı bulamamaktadır. Bu yargı askerî amaçlarla yapılan bilimsel araştırmalar için de geçerlidir: bu araştırmaların sonuçları sivil yaşantıda gitgide daha az kullanılır olmaktadır. Oysa bir çeyrek yüzyıl içinde, kapitalist ülkeler toplam olarak askerî amaçlar için 1.500 milyar dolara yakın bir miktar ayırmışlardır. Bu miktar, yaklaşık olarak iki Dünya Savaşı'nın maliyetlerine eşittir.

Bugün hiç bir emperyalist güç, halkın zorlandığı malî yük ne kadar ağır olursa olsun, askerî harcamalarını bütçe gelirleriyle karşılayamamaktadır. Dolayısıyle de devlet borcunu arttırarak askerileşmeyi finanse etmektedir. Toplumun yarattığı maddî değerlerin büyük kısmını yutan savaş makinesi ulusal ekonomiyi güçsüzleştirir, tüketir ve gerçek birikimler kütlesinde kaçınılmaz olarak bir boşluk yaratır; bu da devleti, ekonomik karşılığı olmaksızın gitgide daha fazla para basmaya, emisyona iter.

Geçmişteki «büyük dörtnala enflasyonlar» her zaman savaşlara ve onların sonuçlarına bağlı olmuşlardır. Uzun dönemde, emperyalizmin saldırgan tabiatı, savaşı, fiyat yükselmeleri üzerindeki etkisinin askerileşme gücünün fonksiyonu olduğu sabit bir unsur yapmıştır. Böylelikle de, en saldırgan sınaî-askerî kompleksi elinde tutan A.B.D. aynı zamanda kapitalist dünyadaki en yüksek enflasyon düzeyine ulaşmıştır. Çinhindi'ndeki uzun savaş, yabancı ülkelerde üslenmiş askerî güçlerinin bakımı, Pentagon'un siparişlerinin finansmanının milyarlarca dolara ulaşması, doların satın alma gücü üzerinde etkisiz kalamazdı. Amerikan hükümeti tarafından ulusal paranın değer kaybını engellemek için girişilen bütün denemelere rağmen enflasyon ülke ekonomisi üzerindeki zararlarını sürdürmektedir. *International Herald Tribune*'nin gözlemine göre enflasyon yalnız A.B.D.'ye değil, diğer Batılı ülkelerin çoğuna da zarar vermektedir; gazete, bu olgunun A.B.D.'de yine de çok daha büyük bir boyuta ulaştığını kabul etmek gerektiğini ekliyor.

A.B.D.'nin askerî harcamalardaki tartışılmaz hegemonyası, «fiyat yarışı»ndaki öncü rolünü büyük ölçüde açıklamaktadır. Bu etken, enflasyonun kaçınılmaz alevini oksijen gibi beslemektedir. «Ne yazık ki, diyorlar bu konu için İtalyan iş çevrelerinin bazı temsilcileri, 'nixonomix' (uygulaması 1971 ağustosunda başlamış olan, fiyat istikrarına yönelik tedbirler sistemi. - A. P.) tek bir sonuca ulaştı: bir yarı-istikrar bile olmaksızın stagflasyonist patlama enflasyonist patlamanın yerini aldı.»

Diğer kapitalist ülkelerin çoğu da, «askerî etkenin» sürekli etkisini, paralarının satın alma gücü üzerindeki sonuçlarını görüyorlar. Örneğin İngiliz sterlini sürekli olarak istikrarsız denge durumundadır, çünkü özellikle Batı Avrupa'nın en yüklüsü olan İngiliz askerî bütçe üretici güçleri üzerinde ağır etkilerde bulunmakta, gelişmelerini engellemekte ve fiyat yükslmelerini koşullamaktadır. Batı Almanya'da fiyat artışları uzun süredir oldukça yumuşak bir tırmanma içindeydiler;

ama, askerî sektörlerin sağlamlaştırılmasıyla birlikte mark ok gibi fırladı, fiyatlar da aydan aya tırmanıyorlar. Askerî enflasyonist etkenin en önemli oluşturucu unsurlarından birisi de silâh siparişlerinin vadettiği kârlardır.

Tekeller Enflasyon Helezonunu Yeniden Ayağa Dikince

Süper-şirketlerin uyguladıkları, fiyatların sürekli spekülatif artışı siyaseti paraların «enflasyonist zayıflama» sının temel nedenlerinden biridir. «Fiyatların dizginsiz yarışı», tekellerin pazarın mutlak ve denetimsiz efendileri olmaları yüzünden mümkün olabilmektedir.

Bu tekeller keyiflerince davranmak isterler ve fırsat çıkar çıkmaz da fiyatları en yüksek düzeye yükseltirler (bu düzey de pazardaki somut konjonktüre bağlıdır). Sunî olarak bir spekülasyon havası yaratmak söz konusu olduğunda büyük ustalık gösterirler. International *Herald Tribune,* Amerikan şirketleri tarafından kararlaştırılmış bazı baş döndürücü fiyat yükselmesi örnekleri vermektedir. 1973 başında petrol şirketleri sunî olarak bir yakıt kıtlığı yarattılar ve benzin fiyatları aniden fırladı. Et sanayicileri de bu örneği izleyerek fiyatları arttırdılar, hem de öyle ki, gazetenin deyişiyle, petrol tanrıları kıskançlıktan sapsarı kesildiler. Batı'da bugün süren enerji buhranı da süper-şirketlere yakıt ve hammedde fiyatları üzerine yüklenme olanağı sağlayacak.

Burjuva propagandası şu gerçeği bile bile görmezden gelmektedir: tekeller bu yükseltmeleri konjonktürün sağladığı olanaklar sayesinde başarmakta ve fiyatlar çoğu kez öyle bir tavana ulaşmakta ki, emekçilerin gelirlerindeki artışı sıfıra indirmekte, bazen de aşmaktadırlar. Enflasyon «fiyat-ücret» helezonunu geliştirir, diye iddia ederler. Burjuva propagandası, bu varsayımdan yola çıkarak işçi sınıfını isteklerini sınırlamaya ve ortak hastalığa (hayat pahalılığı) karşı burjuva

ziyle birlikte mücadele etmeye çağırır. Ortak Pazar'daki ulusal işveren konfederasyonları temsilcileri toplantılarında, Ortak Pazar'ın «fiyat-ücret» çemberi içinde «boğulduğunu», AET ekonomisinin sürekli ateşlendiğini, öyle ki bu örgütün bir «enflasyon topluluğuna» dönüşme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu söylüyorlardı.

Emekçilerin hizmetindeki sendikalar, kendilerine yapılan bu demagojik eleştirilerin gerçek yüzünü açığa çıkarmalıdırlar. Batı Alman Sendikaları Konfederasyonu Başkanı A. Vetter, 1973 ağustosunda yaptığı bir televizyon konuşmasında, fiyatların dizginsiz yarışının sendikaların izledikleri ücret siyasetinin frenlenmesini engellediklerini, çünkü zaten bu alandaki isteklerinin hayat pahalılığının sürekli sürekli artmasının bir sonucu olduğunu bildiriyordu.

Resmî hükümet çevreleri ve işveren temsilcileri enflasyona karşı sayısız çareler öneriyorlar; ama hepsinin önerdikleri de bunun masraflarını emekçilerin karşılaması: toplumsal güvenliğin bozulması, dolaylı vergilerin arttırılması, ücretlerin dondurulması. Aynı zamanda da fiyat kontrolünün yerleştirilmesi öngörülüyor. Oysa, Fransa, A.B.D. ve başka ülkelerdeki deneyler, ücretlerin dondurulması kolay olsa bile, fiyat artışlarını önlemenin güçlüğünü gösteriyor. Amerikan hükümeti 1973 ağustosunda fiyat kontrol sisteminin dördüncü aşamasına geçtiğini bildirdi (ilki 1970'te başlamıştı) ama başarılı olacağına hiç kimse inanmıyor.

Enflasyon İhracı

Enflasyonist süreç eşitsiz bir gelişim göstermekte, sıçramalarla ilerlemektedir; bu durum, devrenin aşamasına, devletin düzenleme tedbirlerine, siyasal ve ekonomik konjoktüre göre etkilikleri güçlü ya da güçsüz olabilecek çeşitli etkenlere bağlıdır.

Bu süreç, etkenlerin yoğun etkinlik dönemleri birbiriyle çakışırsa çok tehlikeli olabilir. O zaman, fizikte çok iyi bilinen ve bazı koşullarda yıkıcı bir güce ulaşabilen bir çınlama olgusuna tanık oluruz. İşte Amerikan doları, dev askerî harcamaların, «buhrana karşı tedbirlerin» ve tekellerin spekülasyonlarının uyarılmış etkileri sonucu bir «enflasyonist çınlama» içindedir. Bu baskıya direnemeyen A.B.D. parası iki kez altın karşılığını değiştirdi, bu da dayanıksızlığının iki kere kabul edilmesi anlamına geliyor. Diğer kapitalist ülkelerin paraları da, bitmez tükenmez bir devalüasyon dalgası ve enflasyonda ciddî sıçramalar yaratarak, düzenli olarak sert şamarlar yiyorlar.

Enflasyon bir ülkeden diğerine geçebilme yeteneğine sahip, çünkü paranın değer kaybetme süreci devletlere göre eşit olmayan bir yoğunlukta. Para bir kez değer kaybetti mi, satın alma gücü ile resmî paritesi (parite: bir ulusal para biriminin dolara, dolayısıyle de altına olan oranı ç.n.) farklılık da çeşitli derecelere ulaşıyor. Örneğin, A.B.D. dolarının altın karşılığına oranla değer kaybı diğer paralara kıyasla daha fazla oldu, bu da şu demektir ki, dolar yalnızca altına kıyasla değil, diğer paralara kıyasla da değer kaybına uğradı. Böylece değeri düşen dolarla kitle halinde ulusal sınırları aşmakta ve pariteler aynı kaldığı sürece de diğer ülkelere doğru enflasyon ihracı ortaya çıkmaktadır. Bir ülkenin iç pazarındaki fiyat yükselmeleri, ihracattaki fiyatlarda da az yada çok bir artışa yol açar. Fiyat mekanizmasının yardımıyla, A.B.D.'deki fiyat artışları, « made in U.S.A.» malları ithal eden ülkelerin pazarlarına ulaşır. Bu durumda dolar bir «enflasyon taşıyıcısı» olmaktadır: Amerikan dolarını resmî paritesine göre bir fiyatla satın alan her kişi, bugün, aynı miktar parayla dünden daha az mal olabilir; böylece o da ulusal pazarda satılmakta olan malların fiyatlarının yükselmesine katkıda bulunur..

Batı Avrupa ve Japonya'ya büyük dolar göçleri, aynı zamanda Amerikan enflasyonunun çelişkilerinin ihracı olmaktadır. Hayat pahalılığını Atlantik ötesinden ithal etmeye zorla-

nan Batı Avrupa devletleri alarm zilleri çalmaktadırlar. Paris'te yayınlanan *La Nation* bu konuda, haksız ve eksik olan uluslararası para sisteminin bir dolar kitlesine yaslanmaya devam ettiğini, böyleilkle de sınırsız bir enflasyona yol açtığını yazmaktadır. Gerçek bir salgın... Eğer Washington, para sisteminin kanunsuz jandarması olarak doları empoze etmekte direnirse, Batılı ekonomiler enflasyonun hakkından gelemeyecektir..

Batı Avrupa, enflasyonist «dörtnal»ı düzenlemek için her türlü girişimi bırakmış değildir. İtalya ve Fransa'daki enflasyon, daha 1964'te bir Ortak Pazar komisyonunda tartışma konusu olmuştu. Bu komisyon söz konusu iki ülkeye, devlet harcamalarını ve kredileri kısıtlayarak fiyat artışlarını engellemeyi salık veriyordu. O dönemde, diğer yol arkadaşlarından daha çok Fransız ve İtalyan enflasyonunu ithal etmek zorunda olan Batı Almanya bu işten en hoşnutsuz olanıydı.

60 yıllarının sonunda, parasal (uluslararası düzenlemeler) ve malî (enflasyonist) sorunlar öyle ivedi olmuşlardı ki, AET'nin maliyelerini düzenlemeye yönelik tedbirleri hazırlamak için birlikte tartışmak gerekmişti. Ortak Pazar çerçevesi içinde oluşturulmuş özel bir komite, enflasyona karşı ortak mücadeleyi kolaylaştırmak için AET ülkelerine ortak bir paranın yaratılmasını, yani bir para birliği kurulmasını (ve daha doğrusu ekonomik ve parasal birliğin sağlanmasını) önerdi. Oysa, 70 yıllarında uluslararası düzenlemeler konusunda beliren olaylar yeni engeller yarattı. Ortak Pazar yöneticileri, paralarını dalgalanmaya bırakarak, anti-enflasyonist tedbirlerle yetinmek zorunda kaldılar.

1972'de AET fiyat artışlarıan karşı ortak mücadeleyi bir kez daha tartıştı. 1972 ekimi sonunda Lüksemburg'ta toplanan AET maliye bakanları, birim fiyatlarının yıllık artışını önceki yıllardaki %6 - 8 yerine %4'te tutmayı kararlaştırdılar. Bu istek, Avrupa toplulukları konseyinin 5 aralık 1972'deki memorandum'unda tekrarlandı. Bu % 4 tedbirlerini uygulaya-

rak enflasyonu önleme öğüdünden başka, memorandum, AET üyesi devletleri, «emek ve sermaye gelirlerinin nominal olarak büyümesini kısıtlamak için, farklı toplumsal kesimlerle uyum halinde somut tedbirler almaya; farklı bölgelerin gelişme düzeyleri arasında görülen eşitsizlikleri kaldırmaya; mesleklerde kalifiye elemanların yetiştirilmesine, yeni mesleklerin öğretilmesine katkıda bulunmaya; tedavüldeki kâğıt para miktarının artışını, gayri safi millî hasılanın artış çizgisine göre gitgide azaltmaya; kamu maliyesinin yönetiminde katı bir disiplin izlemeye» çağırdı. Bunlar, enflasyona karşı mücadele hakkındaki kararın yalnızca birkaç noktası. Ama her şey kâğıt üzerinde kaldı ve AET ülkelerindeki enflasyon sürüyor..

Şunu belirlemek gerekir ki, kapitalist dünya OECD (sanayileşmiş kapitalist devletleri biraraya getiren ekonomik gelişme ve işbirliği örgütü) nin uzmanlarının tanımıyla, «Batı ekonomisinin bir numaralı hastalığı» olan enflasyona yakalanmıştır. Dünya kapitalist sisteminin yerleşik bir duruma gelmiş olan bu hastalığı bugün, şimdiye dek görülmemiş bir salgına dönüşmüştür. Batılı ülkelerin ekonomileri yeni büyük alt-üstlükler arifesindedir, bu da, bir kez daha kapitalist üretim biçiminin tabiatındaki derin zıtlığı göstermektedir.

Türkçesi: Aziz Okay

(La Vie Internationale)

havana konuşması

Fidel Kastro

Aşağıdaki sözler Fidel Kastro'nun Havana'da 28 eylül 1974'te yaptığı konuşmadan alınmıştır:

«Dünyadaki enflâsyonun ve uluslararası para bunalımının suçunu petrol üreten ülkelere yüklemek yanlıştır. Bu sorunların sorumluluğu temelde tamamen Amerika Birleşik Devletleri'ne aittir. Dolara öteki paralar karşısında bir ayrıcalık sağlayan para sistemini öteki uluslara kabul ettirenler onlardır. Dünyayı ve hemen hemen bütün ülkelerin merkez bankalarının rezervlerini altın olarak karşılığını büyük ölçüde aşan Amerikan paralarına boğan onlardır. 150 milyar dolardan fazlaya malolan Vietnam savaşını başlatan onlardır. Petrol fiyatlarının artmasından çok önce ortaya çıkan enflasyonun ve para bunalımının kaynağı bu çirkin emperyalist politikadadır. Tüketim toplumunu kuran ve halkların tabiî kaynaklarını sınırsız bir biçimde çarçur eden onlardır. Petrol fiyatlarının artması ancak emperyalist toplumun yarattığı bunalım koşullarını ağırlaştırmaya sebep olmuştur.

Yakındoğu'daki son bunalımın ardından petrol fiyatları artma gösterince gelişmiş kapitalist ülkeler de hemen kendi ihraç mallarının fiyatını arttırmışlardır.

Böylece emperyalist stareteji, petrol fiyatını düşürme çabasının çok sayıda yoksul ülkeyi hoşnut edeceğini hesaplamıştır. Böyle bir şey üçüncü dünya ülkelerinde büyük çapta bölünmeye yol açabilir ve petrol ihracatçılarının bozguna uğramasını sağlayabilirdi. Bu bozgun ise giderek bütün ham-

madde üreticisi ülkelerin bozguna uğraması demek olurdu ve emperyalizmin halklarımıza kabul ettirdiği haksız, adaletsiz mübadele ilkelerinin bozulması anlamına gelirdi.

Eğer bütün az gelişmiş ülkelerin petrol savaşını kendi savaşları saymaları isteniyorsa bütün petrol üreten ülkelerin de az gelişmiş dünyanın savaşını kendi savaşları saymaları gerekmektedir. Yoksa petrol gelirlerini sanayileşmiş kapitalist ülkelere yada emperyalizmin denetiminde olan uluslarası malî kuruluşlara yatırarak az gelişmiş ülkelerin desteği sağlanamaz. Bu kaynaklarla yalnızca üçüncü dünyaya yatırım yapmak ve az gelişmişliğe karşı mücadele etmek gerekir.

Ne petrol üreten ülkeler ne de az geilşmiş ülkeler bu tarihî şansı elden kaçırma sorumsuzluğuna düşmemelidir. Bütün üçüncü dünya ülkelerinin güçlerini birleştirmeleri ve emperyalizmin meydan okumasına karşı direnmeleri zamanı gelmiştir. Eğer petrol üreten ülkeler dayanışma içinde olup kararlı ve kesin bir davranış gösterirlerse, A.B.D.'nin tehditlerine kulak asmazlarsa, az gelişmiş ülkelerle ittifak kurma yollarını ararlarsa kapitalist sanayi ülkeleri halklarımıza kabul ettirdikleriu tnç verici adaletsiz mübadele koşullarının ortadan kalkmasına ister istemez razı olacaklardır.

Hiç bir bloka dahil olmayan ülkeler kendi aralarında birleşirlerse A.B.D.'nin baskı ve tehditlerine kesin ve ortak bir cevap verebilirler. Emperyalizmin bölme stratejisine karşı kararlı bir dayanışma ve birlik göstermek gerekiyor. İşte ancak bu şekilde kaçınılmaz olan uluslararası ortaklık emperyalistlerin istediği doğrultuda değil bütün dünya halklarının en haklı çıkarları ve istekleri doğrultusunda gerçekleşecektir.

Çeviren: Ayşe Özdağ

latin amerika'da devrim ve karşı-devrim

V. Bushuyev

1973 yılı, Latin Amerika'daki devrimci güçler için çetin bir yıl oldu. Ulusal kurtuluş mücadelelerinin ulaştığı başarı karşısında paniğe kapılan saldırgan emperyalist çevreler ve yerli reaksiyoner gruplar, uğradıkları yenilginin öcünü almak için saldırıya kalkıştılar.

Dıştaki emperyalist kanadın kışkırttığı ve desteklediği Şili'nin sömürücü sınıfları ile onların çıkarı adına harekete geçen reaksiyoner askerler grubu, Halk Birliği Hükümeti'ni devirdiler ve faşist terörün dizginlerini koyverdiler. Başkan Salvador Allende öldürüldü. Ülkenin demokratik ve ilerici güçlerine hunharca baskı yöntemleri uygulandı. 1973 sonunda tutuklanan, öldürülen ve sürgün edilenlerin sayısı 150.000'e ulaştı. Faşist cunta yoğun bir insan avına girişti. İdamlar, hapis cezaları alabildiğine çoğaldı. Toplama kamplarında tecrit edilen siyasal tutuklulara akıl almaz işkenceler ve zulümler yapıldı. Siyasal partiler kapatıldı ve yasaklandı. Cunta, darbenin ilk gününden itibaren, yerli ve yabancı eski efendileri, Halk Birliği Hükümeti'nin millîleştirdiği mal sahiplerini ve özel endüstri teşebbüslerini eteklemeye koyuldu. Halk yığınlarının yaşam koşulları gitgide bozuldu.

Barışçıl Güçler Dünya Kongresi'nde, Leonid Brejnev, *«Şili trajedisi bütün ülkelerde, birbirinden çok değişik demokrasi görüşlerine sahip milyonlarca insanın yüreğinde büyük acıyla yansıdı.»* diyerek bu konudaki duyguları dile getirdi.

Şili devrimcileriyle dayanışma kampanyası, gerçekten dünya çapında bir yaygınlığa ulaştı. Dünyanın bütün ülkelerindeki doğru düşünen, doğru konuşan, dürüst kişiler, Şili Komünist Partisi Genel Sekreteri Luis Corvalan'ın ve zindanlarda, toplama kamplarında bulunan bütün siyasal tutukluların yaşamını tehdit eden tehlikenin ortadan kaldırılması isteğinde bulundular. Dünya Barış Konseyi, faşizme karşı ve demokrasi adına sürdürülen mücadeleye hız verilmesi için bütün ulusal örgütlere çağrıda bulundu. Beş hafta süreyle New York'ta toplanan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun görüşmeleri, bir bakıma Şili cuntasının yargılanması niteliğine dönüştü. Komisyon, Şili'deki yöneticilere gönderdiği telgrafta, cuntanın baskıya son vermesini, başta Luis Corvalan, Halk Birliği Hükümeti üyeleri Parlamento üyeleri ve ilerici siyasal parti liderleri olmak üzere bütün siyasal tutukluların serbest bırakılmasını istedi.

Uruguay'daki kesin Sağ'a dönüş ise, bir bakıma Şili olaylarının bir tepkisi olarak ortaya çıktı. Uruguay da bir zamanlar Şili gibi, Latin Amerika'da klasik burjuva demokrasisinin yerleştiği bir ülke olarak tanınıyordu. Ordu içindeki sağcı güçlerin desteği alan reaksiyoner unsurlar, Parlamentoyu feshetmeyi ve onun yerine Devlet Konseyi denilen bir yeni yönetim örgütünü oluşturmayı becerdiler. Siyasal toplantı ve gösteriler yasaklandı. Sansür uygulanmaya başladı. Komünist Partisi dahil olmak üzere bütün ilerici partiler ve örgütler kapatıldı. En büyük sendikal kuruluş olan Ulusal İşçi Birliği'nin faaliyeti yasaklandı.

Reaksiyoner güçler, Peru, Arjantin, Panama, Ekvator ve Kosta Rika'da yani emperyalizmin ve oligarşinin temellerini sarsacak değişimlerin beklendiği ülkelerde de faaliyetini yoğunlaştırdı.

Olayların bugünkü görünümü budur. Ancak bu durum geleceği belirleyecek nitelikte midir? Hiç kuşkusuz ki değildir. Latin Amerika ülkelerindeki devrimci gelişimleri engel-

lemek isteyen reaksiyoner güçlerin girişimleri, bütün Latin Amerika ülkelerinde varlığını gösteren veya göstermeye başlayan gelişimin nesnel çizgisiyle kesin çelişki içindedir. Reaksiyonerler daha henüz şu yada bu ülkede darbeler yapacak faşist rejimler kuracak, vatanseverleri kurşunlayacak ve ilerici düşünürlerin kitaplarını yakacak güçtedirler. Ne var ki günümüzün bu Herostratus'ları ve kendileriyle birlikte Latin Amerika ülkelerini bağımlılık boyunduruğuna vurmuş olan ve çeşitli ülkelere demir atan güçlü şirketle rarasındaki açık yada kapalı patronları, ne yaparlarsa yapsınlar, gelişimin nesnel yasalarını yok edemeyeceklerdir. Latin Amerika devletlerinin çoğu, kesin ulusal kurtuluşa varan yola adım atmış durumdadırlar.

Latin Amerika büyük bir sosyo-ekonomik ve yapısal çıkmaz içindedir. Bunalımın nedeni, bazı burjuva ideologlarının ileri sürdüğü gibi sadece endüstriyel gelişimin yetersizliği ve tarımsal ürünlerin düşük düzeyde olması değildir. Bunalımın gerçek nedeni, gelişimin nesnel gerekleri ile Latin Amerika ülkelerinde egemen olan sosyal sistem arasındaki uzlaşmaz çelişkidir. Her şeyden çok da, Kuzey Amerikan emperyalizminin egemenliği ve devrini doldurmuş, yarı-feodal yapının sürdürülmesi bunalıma yol açmıştır. Latin Amerika'daki bunalım, kapitalizmin genel çıkmazı ile, özellikle de emperyalizmin sömürge sisteminin çökmesi ile dünya sosyalizminin başarısıyla harekete geçen nesnel süreçler ile ve kurtuluş mücadelesine giren halkların atılımı ile kaçınılmaz biçimde birbirine bağlıdır. «... Latin Amerika'daki kapitalist gelişim, emperyalizmin egemenliği ile, çağ dışı tarımsal yapının sürdürülmesi ile, doğrudan doğruya latifundizme[1] ve emperyalizme bağlı büyük burjuvazinin gücü ile çatışmıştır.[2] Bu sözler, Uruguay'da yayınlanan *Estudios* gazetesinde yer aldı.

Bugün sadece teorik görüşler değil, pratikteki deneyler de göstermiştir ki, yapısal bunalım kalkınma için İttifak programı gibi yapay reform tedbirleri türünden palyatif tedbirlerle çözümlenemez. Latin Amerika komünistleri, bugünkü

sorunun çözümünü şöyle belirliyorlar: Ya mevcut sosyal yapıya köklü değişim getirecek radikal değişiklikler uygulanacaktır, ya da halklar vatanlarını ele geçirecek bu çıkmazdan adım adım kurtulacaklardır. Kitlelerin köklü reform isteklerini zorbalıkla bastırmak şöyle dursun, yapay değişiklikler bile durumun çıkmazını derinleştirmekten ve en sonunda Latin Amerika kıtasındaki toplumsal koşulların kaçınılmaz biçimde alt üst edilmesine yol açmaktan başka bir şeye yaramayacaktır. V. I. Lenin'in yazdığı gibi, «*Değişkenlik mekaniğinin yasasına göre, hareket ve karşı-hareket her zaman eş dengelidir. Tarihte de görülmüştür ki, bir devrimin yıkıcı gücü, özgürlük isteğinin ne denli güçlü baskılar altında kalmış olmasına ve zamanımızın yaşayan güçleri ile modası geçmiş «üst yapı» arasındaki çatışmanın büyüklüğüne sıkı sıkıya bağlıdır.*»[3]

Latin Amerika'daki devrimci gelişimlerin kendine özgü görünümü, demokratik ve toplumsal oluşumlardaki antiemperyalist ve ulusal tutumla içiçe yürümesiyle belirlenmektedir. Bu oluşumu büyük ölçüde etkileyen unsur, Asya ve Afrika ülkelerinin çoğuna oranla buradaki kapitalizmin ve bunun sonucu olarak da işçi sınıfının olgunluğudur. Latin Amerika ülkelerinde süren bağımsız siyasal ve ekonomik gelişim mücadelesi, günden güne siyasal ve ekonomik değişiklikler getirme mücadelesi ile bütünleşmektedir. İşçi sınıfının büyük kararlılık içinde yabancı sermayeye, tekelci burjuvaziye ve latifundist oligarşiye karşı yürüttüğü mücadele, kurtuluş sürecine sürekli olarak devrimci bir nitelik katmakta, örgütlü bir kişilik vermekte ve sol güçlerin birleşmesi için gerekli nesnel temel ve ortamı yaratmaktadır. Bugün hemen hemen bütün Latin Amerika ülkelerinde faaliyet gösteren ve üyelerinin sayısı 350.000'i bulan işçi partileri bulunmaktadır.

Başka antiemperyalist güçler de işçi sınıfının çevresinde toplanmaktadırlar. Köylü eylemleri gitgide daha militan bir niteliğe bürünmektedir. Orta ve küçük burjuva sınıfından şehirli tabaka gittikçe daha radikal görüşlere sarılmaktadır. Bu

durum, sözü edilen şehirli tabakanın 1960'larda büyük ölçüde gözünü boyayan neokapitalist «model» toplum safsatasının yıkılmasının sonucudur.

Önemli Değişiklikler

Dünya güçlerinin yeni ilişkileri, Küba konusunda ortaya çıktı. 15 yıl önce zaferle sonuçlanan Küba devrimi, Latin Amerika tarihinin en önemli olayı niteliğini kazandı ve kıtadaki devrimci harekete yeni bir aşama getirdi. Küba devriminden bu yana, demokratik ve antiemperyalist devrimin olması ve bunun sosyalist devrime dönüşmesi düşüncesi sadece programlarda yer alan bir amaç olmaktan çıktı ve Rio Grande'den Cape Horn'a kadar yayılan mücadelede bir gerçek olarak belirlendi.

1950'lerin sonu ve 1960'ların başında Latin Amerika'daki kurtuluş hareketlerinin ilerlemesi, emperyalizmin reaksiyoner güçlerini ve yerli egemen sınıfları, statükoyu sürdürmek için yeni yöntemler aramak zorunda bıraktı. Son on yıl içinde, devrimci görüşün karşısına sürekli olarak «*barışçı, düzenli devrim*» denilen görüş çıkarılmaya çalışıldı. Bu görüş, tepeden inme, yani «orta sınıfların» siyasal partileri tarafından uygulanacak bir reformlar programını öngörüyordu.

Bu arada «sertlik» yanlısı olanlar da bütün umutlarını üst kademedeki reaksiyoner askerler grubuna bağladılar. Bunlar, üst kademedeki subayların anonim çıkarlarının, ayrıcalıklı durumlarının ve Amerika Birleşik Devletleri'yle olan sıkı bağlarının, radikal sosyo-ekonomik değişimlere ordunun karşı çıkması için yeterli güvence olduğuna inanıyorlardı. Silâhlı kuvvetleri polis görevi görecek biçimde eğitmek, emperyalizmin Latin Amerika'da uyguladığı başlıca askerî politika durumuna geldi.

1960'lardaki görünüm, karşı-devrimci güçlerin, devrimci eylemi belirl iölçüde kıskaç içine almış olduğu izlenimini ve-

recek biçimdeydi. Bazı ülkelerde bu görünüm toplumsal demagoji yapmak için hiç bir şeyden kaçınmayan burjuva-reformist unsurları iktidara getirmekle sağlanıyordu. Bazı ülkelerde de, terörist askerî diktalar yoluyla istenilen çözüme ulaşılıyordu.

Ne var ki, Lenin'in belirttiği gibi, proleteryanın hamlesi, «*eylemin her atağından sonra yavaşlamış gibi görünür. Oysa gerçekte, proleterya gücünü toparlamakta ve öldürücü darbeyi indirmeye hazırlanmaktadır.*»[4] Zorunlu sorunları radikal sosyo-ekonomik reformlar olmaksızın, toplumu devrimci bir değişimle yenilemeksizin çözümlemenin olanaksız olduğuna kitleleri inandırmak için zaman gerekliydi. 1960'ların sonuna doğru, toplumsal gelişim çizgisi, burjuva reformları planlarının geçersizliğini ve mevcut sosyo-ekonomik kalıpların temelden bir yapı değişikliği geçirmesinin gerekliliğini ortaya koydu. Reaksiyoner askerî güçlere ve burjuva reformlarına dayanarak çıkarlarını sürdürmeye çalışan emperyalizmin bu taktiği peşpeşe yenilgilerle karşılaştı. 1968'de Peru'da Belaunde Terry'nin emperyalizm yanlısı hükümetini deviren vatansever askerler grubu iktidara geldi. Bunlar, ilerici sosyo-ekonomik reformları uygulamaya çalıştılar. Aynı görüşteki subaylar, Panama, Bolivya (1971 ağustosuna kadar) ve Ekvator'da iktidarı ele geçirdiler. Latin Amerika ülkelerinin çoğunda silâhlı kuvvetler arasında, orduyu ilerici amaçlara yöneltebilecek kadar güçlü olmasa bile demokratik eğilim yerleşmiş durumdadır. Ancak bu ülkelerde silâhlı kuvvetler içindeki vatansever unsurlarla reaksiyoner kanat arasındaki çatışma gitgide büyümektedir.

Silâhlı kuvvetlerin belirli kesimlerinde görülen bu «uyanış», Latin Amerika'daki ve bütün dünyadaki kitlelerin günden güne büyümekte olan sınıfsal ve antiemperyalist mücadelesini yansıtmaktadır. Ordu bünyesindeki pek çok devrimci demokrat subay, emperyalist baskı ile uzlaşmak şöyle dursun, zaman zaman yeterli açıklığa kavuşmasa da yerli büyük sermaye egemenliğinin temellerini sarsacak çıkışlar yapmakta ve

Peru'da olduğu gibi «kapitalizm ile sosyalizm arasında» gelişim için bir «üçüncü yol» bulmaya çalışmaktadırlar.

Şili'deki faşist darbenin Latin Amerika'daki kurtuluş hareketi için de büyük bir darbe olduğu kuşkusuzdur. Şili'deki faşist darbe, öteki Latin Amerika ülkelerinde de karşı-devrimci güçleri harekete geçirdi ve emperyalizmin bu kıta üzerinde eski egemenliğini yeniden kurma umudunu canlandırdı.

Ayrıca Şili'deki faşist darbenin, Latin Amerika halkının bir bölümü üzerinde karamsarlığa yol açan olumsuz etkiler yaptığı ve emperyalizmin Latin Amerika'daki kurtuluş hareketlerinin «çöktüğü» propagandasına fırsat verdiği de inkâr edilemez. Bu çevreler yeniden propagandaya geçtiler, Küba devriminin bir tarihsel rastlantı olduğunu, bir ayrıcalık niteliğinde bulunduğunu ve kıtadaki devrimci güçlerin emperyalizm ile oligarşinin ittifakına karşı gelemeyecek kadar güçsüz ve örgütsüz olduğunu yaymaya başladılar.

Ne var ki, Latin Amerika'daki kurtuluş savaşçılarının ezici çoğunluğu, Şili'deki olayları, devrimci güçlerin uyanık davranmasını ve faşist tehlike karşısında daha da bütünleşmelerini gerektiren bir belirti olarak yorumladılar.

Latin Amerikalılar, Şili'deki faşist darbenin bütün kıtaya indirilmiş bir darbe olduğunun bilincindedirler. Şili'deki olaylar gösterdi ki, Amerikan emperyalizmi ve yerli oligarşi, Latin Amerika'da saatin yelkovanını geri döndürebilmek, eski durumlarını yeniden elde etmek ve güçlenmek umutlarını henüz yitirmemiştir. Üstelik Amerikan emperyalizmi ile yerli oligarşi, bu umutları gerçekleştirmek için faşist yöntemler uygulamaktan da hiç kaçınmamaktadırlar.

Sadece antiemperyalist bir tutuma girmeye ve alışılagelmiş biçimde tekellere hizmet etme politikasından kopmaya değil, aynı zamanda devrimci güçlerle, komünist partileri ile sürekli işbirliğine girmeye de hazır olan radikal eğilimin yaygınlaşması, 1970'lerin başında Latin Amerika'daki en önemli egemen görüşlerden biri oldu. Kitlesel baskının bir sonucu olarak, bazı Latin Amerika ülkelerindeki egemen çevreler, ulu-

sal çıkarları korumak için şu yada bu yoldan harekete geçmek durumunda kaldılar. Örneğin Meksika hükümeti, yabancı sermayenin faaliyetini kısıtlamak, ekonomide halk sektörünün durumunu pekiştirmek, halkın yaşam koşullarını düzeltmek için birtakım tedbirler almaya başladı. A.B.D. basını, Meksika'nın «A.B.D. piyasasına daha az bağımlı olmak» çabasında olduğunu yazdı.[5] Bu arada Meksika hükümeti, Sovyetler Birliği ve sosyalist topluluğun öteki ülkeleri dahil olmak üzere bütün devletlerle ticarî ilişkilerini geliştirmek ve pekiştirmek çabasındadır. Aynı şekilde Venezuela, Arjantin, Kolombiya ve Kosta Rika hükümetleri de yabancı tekellerin faaliyetini kısıtlamaktadırlar.

Kıtada birlik ve bütünlüğün pekişmesi, Lâtin Amerika ülkelerinin emperyalist politikaya ortak olarak karşı çıkışları, Lâtin Amerika kıtasına bugün egemen olan en büyük eğilimdir. Amerika Devletleri Örgütünde (Organization of American States - OAS) yeni bir durum ortaya çıktı.*Jornal do Brasil* adlı Brezilya gazetesinde belirtildiği gibi, OAS «başlangıçtaki aynı şefin yönetiminde hareket eden bir orkestra görünümünden bugün çok uzaklaşmıştır.»[6]

OAS'ın 1973 nisan ayındaki toplantısında, emperyalizmin biçimlendirdiği ve yönettiği Amerika içi ilişkiler sistemine karşı çıkıldı. Latin Amerika ülkelerinin temsilcileri, soğuk savaş döneminde oluşturulan OAS'ın, artık günün koşullarıyla uyuşmadığını belirterek, yapısının temel bir değişimden geçirilmesi, siyasal ve hukuksal ilkelerinin yeniden ele alınması isteğinde bulundular. Uzun süredir akıllara takılmakta olan bir soru, yani Latin Amerika ülkelerinin egemenliğini kısıtlayan ve A.B.D.'nin Latin Amerika'nın iç işlerine karışmasına fırsat tanıyan 1947 Ortak Savunma anlaşmasının revizyonu sorunu da bu toplantıda delegeler tarafından ortaya atıldı. 1973 Eylülünde OAS üyesi ülkelerin ordu kumandanları arasında yapılar toplantıda, Latin Amerika ülkeleri temsilcilerinden bir kısmı, A.B.D. ile Latin Amerika arasındaki askerî ilişkiler sisteminin tamamını revizyondan geçirmek gerekliliğini ileri

sürdüler. Latin Amerika'daki antiemperyalist duygular, Birleşmiş Milletlerde ve BM'in çeşitli örgütlerinde de kendilerini duyurmaktadır 1973 mart ayında Quito'da yapılan Latin Amerika Ekonomik Komisyonu (ECLA) 15. Kongresinde, Latin Amerika delegeleri, ülkelerinin meşru haklarını savunmak ve A.B.D. tekelci sermayesinin tutumuna karşı direnmek için kıtada birlik ve bütünlüğün güçlendirilmesi yolunda ortak çağrıda bulundular. *The Washington Ewening Star* gazetesinin belirttiğine göre, Panama Hükümetinin isteği üzerine 1973 martında toplanan BM Güvenlik Konseyi, sömürgeci Sam Amca'ya sert saldırıların yöneltildiği bir forum niteliğini aldı.[7] S.S.C.B.'nin, bir kısım Asya ve Afrika devletlerinin temsilcileri yanı sıra Latin Amerika ülkelerinin delegeleri de, A.B.D.' nin Panama toprakları üzerindeki sömürücü devlet tutumundan vazgeçmesi ve A.B.D. askerlerinin geri çekilmesi yolundaki Panama isteğini desteklediler.

Amerika Birleşik Devletleri ile Latin Amerika arasındaki köklü karşıtlık, şubat sonunda Meksika'da Henry Kissinger ile Latin Amerika ve Karayipler bölgesinden 24 ülke dışişleri bakanları arasında yapılan toplantıda açık seçik ortaya çıktı. Latin Amerika devletleri, Washington'un tutumuna karşı ve kendi ulusal çıkarlarının savunulması adına ortak bir cephede birleştiler. Peru Dışişleri Bakanı General Angel de la Flor Valle, ilk kez bir A.B.D. Dışişleri Bakanının Latin Amerika'nın tümü tarafından kendisine yöneltilen soruları cevaplandırmak zorunda kaldığını belirtti.

Birtakım ülkelerde değişen güçler dengesi, oluşan siyasal ve sosyo-ekonomik değişimler, genel olarak antiemperyalist duyguların pekişmesi, köklü yapısal reformların yapılması için gittikçe artan istekler (bu görüşlerin süreçleri arasındaki farklar ne olursa olsun) Latin Amerika ülkelerindeki devrimci mücadeleyi biçimlendirmekte, geliştirmekte, yeni bir gerçeğin oluştuğunu ortaya koymakta ve kıtada yer alan antiemperyalist eylemdeki önemli stratejik değişimleri göstermektedir.

Devrim düşmanlarını, kamuflajdan yararlanamayan, yeni ve sürekli değişen koşullara ayak uyduramayan, sınıfsal düşmanlarına karşı yeni yeni yöntemler uygulayamayan durağan bir güç olarak görmek büyük bir aldatmaca olur. Lenin, reaksiyoner güçlerin yenilgiden ders alma yeteneğini göz önünde bulundurmak gereğini her zaman ısrarla belirtmiştir. Lenin'in unutulmaması gereken bir başka görüşü de bazı olaylarda, «*egemen sınıfların sınıfsal içgüdülerinin ve sınıf bilinçlerinin, ezilen sınıflarınkinden daha üstün oluşudur.*»[8]

Hiç kuşkusuz, karşı-devrimci güçler Küba devriminin başarısından ve Şili seçimlerinde Halk Birliği kanadının zaferinden ders almakta kusur etmediler. Karşı-devrimci güçler, egemenlik, bağımsız ekonomik kalkınma, demokrasi ve barış mücadelesi adına bayrak açan herkesi titizlikle gözden kaçırmamaya çalışmaktadır.

Ancak, bugünkü durumu tarihsel perspektif açısından değerlendirmede daha da önemli bir etmen vardır: Karşı-devrimci eylemler için yeni silâhlar ve yöntemler arama alanı, güçler arası ilişkilerde sosyalizm yanlısı değişimlerin belirlediği çağdaş dünyada gittikçe daha daralmaktadır. Özellikle, açık seçik dış müdahaleler, eskisine oranla çok daha zorlaşmış durumdadır.

Uruguay Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri A. Arismendi, «... *Dünya sosyalizminin tarihsel gelişimi ve kurtuluş hareketi, bütün ülkelerdeki devrimci sürecin lehindedir.*» diyerek şöyle devam ediyor: «*Aynı zamanda bu gelişim, kapitalizmin iç çelişkilerini şiddetlendirmekte ve kısa bir süre için emperyalizmin ve yerli sömürücülerin saldırganlıklarını yoğunlaştıracak, hattâ bu saldırıların bazı yerlerde geçici başarılar elde etmesini sağlayacak niteliktedir. Bildiğimiz gibi, bütün bunlar da, mücadelenin sertleşmesine yol açacaktır.*»[9]

Güçler arasındaki yeni ilişkilerden ve iki blok arasındaki yakınlaşma havasından dolayı, emperyalist güçler, 1954'te

Guatemala'da, 1961'de Küba'da, 1965'te Dominik Cumhuriyeti'nde giriştikleri türden denenmiş ve sınanmış müdahalelere de kalkışamamakta ve bütün çabaların, bağımsız kalkınma yoluna adım atmış bulunan Latin Amerika ülkelerindeki yıkıcı faaliyetleri üzerinde yoğunlaştırmaktadırlar. Şili'de meydana gelen olaylar, işte bu yıkıcı faaliyetin bir örneğidir.

Şili'deki durumu anlatan New York Times'da belirtildiğine göre, A.B.D.'nin kredileri bloke etme kararı alarak, normal kredileri ve temel ihtiyaç maddelerinin satın alınmasında kullanılan kredileri kesmesi, ekonomiyi çökerten oluşumu büyük ölçüde hızlandırdı.[10] Kredilerin kesilmesi, ülkenin satın alma gücünü yok etti ve bunun sonucu olarak yiyecek sıkıntısı, enflasyoner bir fiyat artışı ve ücretlerin yükselmesine rağmen halkın büyük kesimini etkileyen ekonomik zorluklar başgösterdi. Ülkede hükümetin itibarını yok etmek ve ilerici tedbirleri değersiz kılmak için çeşitli sabotajlar düzenlendi. Bu sabotajlar, halka yiyecek ve ana tüketim maddeleri sağlanmasında zorluklar yarattı. Kışkırtıcı hükümet aleyhtarı grevler ve karşı-devrimci faaliyetler büyük ustalıkla yürütüldü.

Halkın büyük çoğunluğunun katıldığı devrimci eylemle kendi kendilerine başa çıkamayan karşı-devrimci güçler, şu veya bu yolla halkın siyasal açıdan geri kafalı, bağnaz, tutucu kesimlerini elde etmeye çalışırlar. Şaşmaz bir kural olarak, bu tü faaliyetin yürütüldüğü toplumsal ortam küçük burjuvazinin belirli kesimleridir ve Lenin'in belirttiği gibi, küçük burjuvazi sınıfsal çatışmanın şiddetlenme dönemlerine *«devrim ile karşı-devrim arasında kararsızlık içinde gelip gider.»*[11] Bu tanım, Şili'deki Halk Birliği hükümetinin yönetimi sırasında küçük esnafın, reaksiyonerlerin planlarının gerçekleşmesinde yüz kızartıcı rol oynayan kamyon sahipleri gibi ufak sermayedarların tutumuna tamamen uymaktadır. Peru, Arjantin, Ekvator ve Meksika'da hükümete karşı tertipler içinde olan büyük burjuvazi ve oligarşi, bu ülkelerdeki küçük burjuvaziye de buna benzer roller yüklemeye çalışmaktadır. Halkın temel

ihtiyaçlarının sağlanmasında yapay olarak yaratılan sıkıntılar, sabotajlar, fiyat yükselmeleri ve terör gibi Şili'de denenmiş ve sınanmış olan bütün karşı-devrimci yöntemler, Latin Amerika'nın öteki ülkelerinde de uygulanmaktadır.

Reaksiyoner güçler yıkıcı amaçları adına, endüstri, ekonomi ve özellikle ordu ile polis yetkilileri üzerindeki kontrollerinden yararlanmaktadırlar. Birtakım ülkelerde ordu içindeki tedirginlikten ve uyuşmazlıklardan ürken karşı-devrimciler gittikçe engelleyici tedbirleri arttırmak yolunu seçiyorlar. Örneğin Şili darbesinden önce, demokratik görüşleriyle tanınan pek çok yüksek rütbeli subay görevden uzaklaştırıldı ve yerlerine yerli ve yabancı tekelci çevrelerle sıkı ilişkileri olan kişiler getirildi. Uruguay'da, ordu kumandanlarından bir kısmının köklü sosyo-ekonomik reformlar yapılmasını istedikleri 1973 şubat olaylarından hemen sonra, reaksiyonerler, orduyu ve halkı birbirine düşürmek, ordu içindeki vatansever unsurları tecrit etmek ve reaksiyoner bir darbe hazırlamak için çılgınca bir antikomünizm kampanyasına giriştiler.

Son olarak da, karşı-devrimciler, solcu unsurların sorumsuz davranışların, devrimci sınıfların ve partilerin eylemlerindeki kusur ve yanlışları alabildiğine istismar etmektedirler. Gerek Şili'de, gerekse General Torres'in solcu ulusal hükümeti iş başında olduğu sürece Bolivya'da, reaksiyonerler hükümete olan güveni sarsmak ve antikomünist önyargıları yaymak için sekter solcuların davranışlarından yararlandılar. Solcu grupların eylemleri, Peru'da, Uruguay'da ve Arjantin'de reaksiyonerler tarafından karşı-devrimci faaliyeti ateşleyecek birer fitil olarak kullanılmaktadır.

İftira, demagoji ve yıkıcı faaliyetin her çeşidinin kullanılmasına rağmen, devrimci güçlerin atılımı egemen sınıfları tehdit etmeye devam ettiği zaman, karşı-devrimciler son kozlarını oynayarak faşist darbe yapmaktadırlar. Lenin'in aşağıdaki sözü bugün gerçekleşmiş bir kehanet niteliğindedir: «*Burjuvazi, proletaryayı güçlendirecek demokratik gelişimden duyduğu korkuyla sürekli geriler.*»[12] Yıllar yılı «demokrasi ve öz-

gürlüğün korunması» gibi düzmece bir sloganla devrimci güçlere karşı savaşmış olan yerli büyük burjuvazi ile onun emperyalist efendileri, Şili'deki olayların gösterdiği gibi, bundan böyle, durumlarını ancak temel demokratik hak ve özgürlükleri ayak altına alarak ve «meşruiyet», «anayasa» kavramlarını çiğneyerek sürdürebilmektedirler.

Yönetici sınıflar, hiç bir zaman iktidarı şiddetli direnme göstermeden, Engels'in deyimiyle *«kölelik yanlısı bir* ayaklanma» olmadan vermezler.[13] Bu gerçek de, Şili'de ve daha başka Latin Amerika ülkelerindeki olaylarla kanıtlandı. Daha 12 eylül 1970'te, yani Halk Birliği koalisyonunun zaferinden ancak bir hafta sonra, tekelci sermayenin sözcüsü olan, muteber İngiliz dergisi *Economist* açıkça şunu yazıyordu: *«Sağ, geri gelmek gibi bir umudu sürdürüyorsa, anayasal çerçevenin dışında çözüm yolları aramalıdır.»*

Şili olayları bir kez daha gösterdi ki, ilk ateş açan karşı-devrim güçleridir; devrim düşmanlarının sol'u suçladıkları meşruiyetin zedelenmesinden, zor kullanılmasından sadece ve sadece yönetici sınıflar sorumludur. Nancy Phelan *«The Chilean Way»* adlı kitabında, Allende'nin 400 yılın yanlışlarını, kusurlarını onarmak için altı yılı (başkanlık süresi) olduğunu yazıyor.[14] Oysa reaksiyonerler, Allende hükümetine üç yıllık bir süre bile tanımadılar. Telâşla harekete geçtiler, çünkü Halk Birliği yönetiminde geçen her gün, her ay, değişim sürecini daha geri döndürülemez duruma getiriyor, ilerici güçlerin durumunu pekiştiriyor ve hepsinden önemlisi kıtadaki bütün halk yığınlarına, buna benzer radikal değişimler için mücadele etmenin gerekli olduğu inancını taşıyordu.

Önümüzdeki Mücadele

Şili'deki «kölelik yanlısı ayaklanma»yı fırsat bilen bazı liderler, geniş birleşik cephe taktiğinin «çöktüğünden», karşıdevrimin öç almasının «kaçınılmazlığından» ve hattâ Latin

Amerika'daki «devrimci mücadelenin kaçınılmaz gerileyişinden» söz etmeye başladılar.

Bu tür sözlerin sağcı siyasal liderler tarafından, «Şili'de sınıf savaşı fikrinin yenildiği»ni ileri süren Kolombiya'nın eski cumhurbaşkanı Alberto Lleras Camargo gibi büyük burjuvazinin sözcüleri tarafından söylenmesi doğaldır. Şili'deki gelişimlerin bütün kıtada yarattığı kıpırdanmadan ürken karşıdevrimci güçler, kendilerini avutmak için, o ülkedeki devrimci sürecin bir tarihsel rastlantı dolayısıyle başarıya ulaştığını söylemeye sığınıyorlar. Bu, düpedüz kendi kendilerini kandırmaktır. Sağ kanattakilerin bu tür aldatmacaları ve sözleri anlayışla karşılanabilir. Ancak, kendilerini devrimci görenlerin sözlerine yansıyan karamsarlığı ve düş kırıklığını nasıl anlayışla karşılayabiliriz?

Bunun olsa olsa bir tek anlatımı vardır. Bu bir histerinin dile gelmesi, dirençli, çetin çabaya girme yeteneğinden yoksunluk, devrimci teori ve pratiğin temel ilkelerini benimseme ve değişen koşullara göre uygulama yeteneksizliği demektir. Bunlar, küçük burjuvazinin sınıfsal psikolojisini belirleyen başlıca özelliklerdir.

Başta Latin Amerika'nın tüm işçi sınıfı ve onun marksistleninist öncüleri olmak üzere dirençli ve güvenilir devrimci güçlere gelince, bunlar eskiden olduğu gibi bugün de, devrimci süreç çizgisinde gerçekçi temellere dayanmaktadırlar. Bu süreç hiç bir zaman engelsiz, aksaksız, dümdüz bir çizgi halinde olmamıştır ve olmayacaktır. Lenin bu konuda şöyle der: *«Dünya tarihinin izlediği yolu dümdüz, zaman zaman büyük geri dönüşler olmadan sürekli ileri yönelik olarak düşünmek diyalektiğe ve bilime aykırıdır ve kuramsal olarak yanlıştır.»*[15]

Ne var ki, ilerici güçlerin karşılaştıkları engeller ve geçici yenilgiler, gelişimin genel çizgisini değiştirmez ve halkların devrimci atılımını durduramaz. Şili'deki olayların gelişimini ve bunların perde arkasını inceleyen Latin Amerika devrim-

cileri, bunlardan ders almakta ve yeni, kesin sonuca ulaşacak savaşlara hazırlanmaktadırlar.

Şili deneyi, Lenin'in, devrimci mücadelede hiç birini eksik bırakmadan bütün yöntemleri öğrenmek ve uygulamak gerektiği yolundaki önerisini bir kez daha doğruladı. Lenin'in önermesi şöyledir: «*Öteki sınıfların durumunda bizim kontrolümüz dışında oluşan değişiklikler, bizim güçsüz olduğumuz bir faaliyet biçimini ortaya çıkaracak olursa büyük, hattâ öldürücü yenilgilere uğrayabiliriz. Ancak, bütün savaş yöntemlerini uygulamayı öğrenirsek, zafer mutlaktır...*»[16]

Şili olayları, burjuva devlet yapısını ve kapitalist mülkiyet ilişkilerini düzenleyen ve güven altına alan hukuk sistemini radikal değişiklikten geçirmedikçe toplumsal devrimin başarıya ulaşamayacağını belirten marksist-leninist görüşü kanıtladı.

Bu olaylar bir kez daha açık seçik gösterdi ki, işçi sınıfı en devrimci sınıftır ve ancak işçi sınıfının birliği ve bütün halkın işçi sınıfıyla bütünleşmesi ulusal kurtuluş ve toplumsal ilerleme mücadelesinin yolunu açabilir. Yine deneyler gösterdi ki, goşist unsurların eylemleri gibi, küçük burjuvazinin kararsız davranışları da, devrim davası için ciddî bir tehlike niteliğindedir.

Şili'deki siyasal görünüm darbeden sonra büyük ölçüde değişti. Bugün ayrım, Halk Birliği blokunu destekleyenler ile onlara karşı olanlar arasında değildir. Bugün Şili'deki gerçek ayrım çizgisi, faşizmi destekleyenlerle faşizme karşı olanlar arasında çizilmiştir. İster sivil giysili olsun, ister ordu üniforması içinde olsun, faşizmin karşısında bütün Şili halkı vardır. Bütün teröre karşın, ilerici güçler cuntaya karşı mücadeleyi yoğunlaştırmaktadırlar. Bir yeraltı Demokratik Direnme Hareketi örgütlenmiştir. Bir yandan hiç bir toplumsal kitle temeline dayanmayan reaksiyoner askerlerin yaptığı darbe, öte yandan uygulanmakta olan terör, devrimci patlama için gerekli siyasal koşulların olgunlaşmasını hızlandırmaktadır. Lenin'in dediği gibi, «... *her yenilgiden sonra hareket daha çok*

yayılır, mücadele daha yoğunlaşır, gitgide daha büyük sayıda yığınlar savaşa katılır, daha çok sayıda halk grupları ve sınıfları mücadelede yer alır.»[7] Burjuva ideologlarının ileri sürdüğü siyasal, ahlâkî ve hukuksal değerlerin iki yüzlü karakteri ile yönetici sınıfların çıkarı tehlikeye düştüğü zaman bu değerlerin ayaklar altına alındığı, artık sadece Şili'de değil, Şili sınırlarının çok ötesinde de anlaşılmaktadır. Bu bilinç de, Latin Amerika'daki güçlerin daha çok kutuplaşmasına yol açan nedenlerden biri olmaktadır. Bu eğilimi belirleyen en iyi örnek, başta hıristiyan-demokrat partileri olmak üzere bütün burjuva-reformist partilerin etkinliklerini yitirmeye başlamalarıdır. Meksika'da yayınlanan *El Dia* gazetesinde belirtildiği gibi, «hıristiyan-demokrasi ideolojisinin evrensellik iddiası, boş bir iddiadır.»[18]

Çeviren: Seçkin Cılızoğlu

---

(1) Toprak ağalığı.
(2) Estudios, haziran 1973, sayı 67, sf. 3.
(3) V. I. Lenin, Toplu Eserleri, cilt 9, sf. 57.
(4) V. I. Lenin, Toplu Eserleri, cilt 9, sf 451.
(5) Christian Science Monitor, 31 temmuz 1973.
(6) Jornal do Brasil, 3 nisan 1973.
(7) Washington, Evening Star, 28 mart 1973.
(8) V. I. Lenin, Toplu Eserleri, cilt 32, sf. 483.
(9) Rodney Arismendi, «Lenin, la revolucion y América Latina»
(10) New York Times, 27 aralık 1973.
(11) V. I. Lenin, Toplu Eserleri, cilt 10, sf. 265.
(12) V. I. Lenin, Toplu Eserleri, cilt 9, sf. 51.
(13) K. Marx, Kapital, cilt 1, sf. 6.
(14) Nancy Phelan, «The Chilean Way», Londra, 1973.
(15) V. I. Lenin, Toplu Eserleri, cilt 22, sf. 310.
(16) a.g.e. cilt 31, sf. 96.
(17) V. I. Lenin, Toplu Eserleri, cilt 11, sf. 135.
(18) El Dia, 18 aralık 1973.

moğolistan'da sosyalizm kuruculuğu uygulamasında din sorunu

Dulamjavin Dasjams
(Moğol yazarı)

Yeni Dünya'da, zaman zaman sosyalist ülkelerden, sosyalizm kuruculuğundan söz edeceğiz.

Bilindiği gibi Moğolistan, feodalizmden sosyalizme geçen bir ülkedir. Bu bakımdan bu ülkede olup bitenler pek ilgi çekicidir.

Aşağıya koyduğumuz çeviri, dinin sömürü alanında nasıl güçlü bir araç olarak kullanıldığı; Moğolistan Devrim Hükümeti'nin din bezirgânlarıyla, dinsel yobazlıkla, kör inançla nasıl mücadele ettiğini açıklamaktadır.

Ayrıca, Fahri Erdinç'in bir Moğolistan gezisinde tuttuğu gezi notlarından kimi bölümler, Moğolistan ve Moğol gelenek, kültür ve sanatı hakkında ilginç bilgiler vermektedir.

Y. D.

Bir toplumun yapısında ve yönetim biçiminde ileriye yönelik, devrimci atılımlarda bulunmak isteyenler, okumasız - yazmasız halkın dinsel tutkusunu gözden ırak tutamazlar. Lenin, özellikle Doğu ülkelerindeki devrimci kuruluşlara, bu ülke halklarının genellikle köylü kökenli olduğu, işçi sınıfının daha oluşamadığı, bu yerlerde dinin egemen bir ideoloji olduğu gerçeğini çok kez söylemiştir.

Geri bırakılmışlıktan kurtulma ve bağımsızlığına kavuşma çabası içinde olan ülkeler, çağımızın en ilerici fikirlerine, sosyalizme yöneliyorlar. Ne var ki, somut tarihsel koşulları atlamak imkânsızdır. Bu yerlerde din adamlarının yığınlar üzerindeki etkisi azalmadıkça, bu yığınlar bağnazlıktan, köinançlardan kurtulmadıkça ileriye dönük gelişme, hele sosyalizme geçiş olanaksızdır. Yığınların bağnazlıkları, dinsel tutkuları yokedilmedikçe toplumsal bilinç ve toplumsal psikoloji, yaşam düzeyi kesinlikle değiştirilemez.

Yığınların korinançları, kapitalist olmayan gelişme yolu boyunca çözülmesi gereken ve bundan dolayı da ciddî çalışmalar gerektiren en karmaşık sorunlardan biridir.

İşte, Halk Devrimi'nden önce Moğolistan'da Buda dininin lâmaizm biçiminde görülen egemenliği sorununun nasıl çözümlendiğini anlatmak istiyoruz...

Devrim öncesi Moğolistan'da lâmaist kilisenin egemenliği, feodal-teokratik rejimle uygulanan biçimiyle sağlanıyordu. Feodaller, öncelikle Mançurya sömürgecileri, dinin kendi sömürü düzenlerini güçlendirmesi için dinsel etkiyi artırmada ellerinden geleni yapıyorlardı. Bu feodaller ve sömürgeciler, her yerde manastırlar ve diğer ibadet yerleri açıyor, din kitaplarını ve çeşitli dua ve öğütleri geniş ölçüde yayıyor, lâma'ları (rahipler) her biçimde destekliyor, bunları askerlikten ve feodal vergilerden muaf tutuyorlardı. Manastırlar ve lâmalar da, buna karşılık, halkın acılarını ve köleliğini haklı gösteriyor, dünya nimetlerine sırt çevirmeyi ve tevekkülü en büyük erdem sayıyorlardı. Ulusal uyanış ve halkın ilerlemesi dâvası, bu durumun temelinden değiştirilmesini gerektiriyordu.

Moğolistan Devrimci Halk Partisi (MDHP) ve halk hükümeti, devrimci dönüşümlerin ilk aşamasında, lâmaist ruhanilerin büyük egemenliğini sınırlama politikası güdüyor, böylelikle yavaş yavaş kilisenin kanun yoluyle devletten ayrılması ortamını hazırlamaya çalışıyorlardı. Moğolistan'da yüzyıllar boyunca varolagelmiş dinsel temellerin birdenbire ortadan kaldırılması, partiye sempatileri olan birçok lâmayı ve memurları soğutup uzaklaştırabilirdi. Halkın koyu dindarlığını, lâmaların ve özellikle lâmaist kilisenin başı Bogdo-Gegen'in büyük itibarını gözönüne almak gerekiyordu. Bundan başka, yeni düzenin temsilcileri olan birçok MDHP üyesi de, lâmaların ve Bogdo'nun kutsallığına inanmakta devam ediyordu.

Bütün bunlardan dolayı parti, devrimin üstün gelmesinden sonra, halk yığınlarını doğrudan doğruya cumhuriyeti kurmaya çağırmadı; başlangıçta anayasal-monarşi yönetim biçimini gerekli saydı. Halk hükümeti ile Bogdo-Gegen arasında 1 kasım 1921'de imzalanan «Ant Belgesi»ne göre, Bogdo hükümdarlık tahtında kaldı. Fakat kendisine yalnız kilise işleriyle uğraşma hakkı bırakılarak, bütün devlet yönetimi halk hükümetinin ve yersel halk hurallar'ının (şûra) eline geçti.

1924 yılında Moğolistan'ı cumhuriyet olarak ilân eden ilk Anayasa'nın kabulüyle, kilise devletten ayrılıyor, bütün Moğolistan yurttaşlarına din ve mezhep özgürlüğü ve din aleyhtarı propaganda özgürlüğü tanıyordu. 1926 yılında özel bir kanun, «dinin devletten ayrılması kanunu» çıkarıldı. Bu kanun, MDHP'nin lâmaist kiliseyle ilgili politikasını formüle ediyordu. Kanun, aynı zamanda, kilisenin devletten ayrılması gerekliliğini saptıyordu. Bir de devlet organları ile lâmalar arasında karşılıklı ilişkilerin dindarların dinsel duygularını incitmeyecek biçimde kurulması gereğine işaret ediyordu.

Bu kanunun uygulanması ruhani feodaller ve manastır ileri gelenleriyle çetin bir mücadele içinde geçiyordu. Lâmaist aristokrasinin direnişini kırabilmek için demokratik halk devletinin büyük çabalar harcaması gerekiyordu. Moğolistan'da manastır mülkiyeti lâik feodal mülkiyetinden daha sağlam ve

derin köklere sahip bir feodal kurum olarak beliriyordu. Öyle ki, 1924 yılı sayımına göre, büyük ve küçük baş hayvan toplamının % 20'si lâmaist manastırların malıydı. Lâmaist manastırlar memleketin en iyi çayır ve meralarına da sahip bulunuyorlardı. Durmadan büyük bağışlar alan bu manastırlar, aynı zamanda ticaret, tefecilik ve kervancılık işleriyle uğraşıyorlardı.

«Devlet içinde devlet» diyebileceğimiz bu gerici zümrenin asalak varlığı ve yaşamı memlekete büyük zararlar veriyordu. Fakat devrimin başlangıç döneminde manastırların mallarına zorla el koymanın dindar yığınlar arasında hoşnutsuzluğu kabartabileceğini gözönüne alan MDHP, bu gericilik ve sosyal asalaklık yuvalarına karşı, her şeyden önce onların ekonomik potansiyelini yavaş yavaş zayıflatma ve emekçi halkı sömürme olanaklarını ortadan kaldırma politikası güderek mücadeleye koyuldu. Böylece, en önemli devrimci dönüşümler, yani arat'ların (hayvan bakıcı emekçi köylü) kölece bağımlılığına son verilmesi, kilisenin ve ruhanilerin yararına olan ağır vergilerin kaldırılması, gerek lâmaların özel mallarının ve hayvanlarının gerekse manastırların dindarlarca yapılan kişisel bağışlarından birikme gelirlerinin vergilendirilmesi tedbirleri hep adım adım gerçekleştirildi. Bu dönüşümler sonucunda, yüksek ruhanilerin ve manastırların ekonomik ve politik kudreti hissedilir derecede zayıflatılmış, memlekette üretim güçlerini köstekleyen feodal üretim ilişkilerine kesinlikle son verilmiş oldu.

Manastırda oturanların topluma yararlı çalışmalara çağrılıp yöneltilmeleri de, Moğolistan'da din sorununun çözüm tarzının önemli bir yanıdır. Devrim başarıya ulaştığı zaman, Moğolistan'ın 700'den fazla manastırında, memleketin yaşlı erkek nüfusunun % 45'ini oluşturan 100 bin kadar lâma bulunuyordu. Ruhanilerin sayısı ve bunların asalaklık derecesi bakımından Moğolistan belki de dünyada birinci geliyordu. Lâmalar, aile yuvası kurmadıkları için, nüfus artışını önlüyorlardı. MDHP MK Birinci Sekreteri Y. Sedenbal 1960 yılında

şunları söylemişti: «Hesaplamalar, eğer bizde lâmaizm böylesine yaygın olmasaydı, nüfusumuzun bugün en azından 10 milyonu bulacağını göstermektedir.»[1] Ruhaniler, derebeylik-sömürgecilik rejimi ideolojisini ,kör inançları ve geriliği yayarak, toplumsal ilerlemeyi, bilim ve kültürün gelişmesini engelliyorlardı.

Devrimin başarıya ulaşmasından sonra, MDHP'nin politikası, her şeyden önce ruhaniliğin daha ileri doğru gelişmesini sınırlamayı, ruhani sayısını giderek azaltmayı öngörüyordu. Henüz erginleşmemiş çocukların manastırlara verilmesi yasak edildi; böylece lâmaların sayıca artmasını sağlayan ana kaynak kurutulmuş oldu. On sekiz yaşını bitiren gençlerin lâma olabilmeleri ancak gönüllülük kuralına bağlandı. Daha sonra, hükümet ,ailenin birinci (ve hele biricik) oğlunun işletmede kalmasını, ikincisinin askerlik ödevini yapmasını ve ancak üçüncüsünün —erginlikten sonra— kendi arzusuyle lâma olabilmesini öngören bir düzen getirdi.

Oldum olası manastırlarda oturan lâmaların durumu en karmaşık sorunlardan biriydi. Bu bütün toplumsal tabakaların çıkarına dokunuyordu. Yüz bin lâma büyük bir güçtü. Gericilik bu gücü yeni düzene karşı yönetebilseydi, MHC büyük güçlüklerle karşılaşabilirdi. İşte bunun için, parti, manastırlarda oturanları tarafsızlık mevzilerinde tutmaya çalışıyor, daha sonra da bunları yavaş yavaş halk devletinden yana kazanmayı amaçlıyordu.

MDHP, kilisenin feodal ileri gelenlerini geniş bir yığın meydana getiren alt ve orta lâmalardan soyutlamaya çalışıyordu. Parti, kilise gerisi aristokrasinin ideoloji ve politikasını açığa vurarak alt tabaka lâmalarla işbirliği yolunu tutuyor, bununla da manastırların gücünü ve etkisini zayıflatmayı, alt tabakadan lâmaları üsttekiler tarafından sömürülmekten kurtarmayı ve topluma yararlı çalışmaya yöneltmeyi amaçlıyordu.

1930 yılları sonuna doğru, alt ve orta lâmalar artık yığın yığın manastırları terketmeye başladılar. Bunlar, yüksek lâ-

maların emperyalist güçlerle işbirliği içinde olduklarına ve sahip bulundukları dinsel itibarı çıkarcı ve genç cumhuriyete düşmanca amaçlar uğruna kullandıklarına inanmışlardı. Çünkü bütün bunları kendi gözleriyle görmüşlerdi. Manastırları bırakıp çıkan lâmalar artık nikâhla aile yuvası kuruyor ve böylece yeni toplumu kurma mücadelesine katılıyorlardı. Lâmaların böylece lâik hayata geçmelerini elden geldiğince teşvik eden devlet, onlara maddî bakımdan da destek oluyor, iş buluyordu. Böylece, yalnız 1936 yılında 10 binden fazla lâma gönüllü olarak manastırlardan çıktılar ve cumhuriyetimizin halk ekonomisinde iş tuttular. 1937 yılı 1 ocak'ından 1938 yılı 1 ocak'ına kadar on sekiz bin iki yüz lâma daha manastırları bıraktılar ve köy çalışmalarına katıldılar.

Lâmaların manastırları bırakıp çıkarak topluma yararlı çalışmalara katılmaları hareketi, kilise ileri gelenlerinin öfkeli direnişiyle karşılaşıyordu. Hemen belirtelim ki, *parti ve halk hükümeti* yüksek ruhanilere karşı izlenen politikayı gayet esnek ve sabırlı bir tutumla uyguluyorlardı. Fakat yüksek ruhanilerle mücadele kaçınılmaz oldu. Yüksek lâmalar gerici cephenin dayanağı olmaya devam ediyor, her türlü devrimci girişime karşı koyuyorlardı. Bu lâmalar manastırı birer karşı devrimci yuvalarına çevirmişlerdi.

Parti ve hükümet, yüksek ruhanilerin bütün entrikalarını kesin bir direnişle püskürtüyor, bunların halk düşmanı planlarını birer birer açığa vuruyorlardı. Bu yoldaki çabalar, manastırların iç yönetiminin sosyal-politik soyutlanmasını çabuklaştırıyordu. Bu iç yönetimin gerici eylemi yavaş yavaş, amma kesintisiz ve sürekli olarak zayıflıyor ve artık halkın desteğinden de yoksun olduğu için sönüp gidiyordu.

Bu süreç elbette sarsıntısız geçmedi. Yöneticiler, hiç bir yerde, durum ve koşulların bütün karmaşıklığını azamî ölçüde gözönüne alarak esnek ve kıvrak bir politika gütme hünerini elbette bir anda gösteremezlerdi. Kaldı ki, 1920 yılları sonunda ve 1930'ların başında memleket yönetiminde ağır basan sübjektivizm ve bozukluklar, din sorununun çözümünde mey-

dan verilen sağ ve «sol» sapmalar, bizdeki tecrübenin de gösterdiği gibi, kapitalist olmayan gelişmeye büyük zararlar vermektedir.

Sağcılar, marksizmin budizmden (ve bir türü olarak lâmaizmden) öğreneceği şeyler olduğunu iddia ediyorlardı. Onlara göre, budizm korunmalı, ancak bazı reformlar yapılarak, yani lâmaist ideolojinin en gerici unsurları ayıklanarak geliştirilmeliydi. Bu teslimiyetçi tutum, lâmaist kilisenin zulmüne karşı mücadelede partinin birçok önemli tedbiri gerçekleştirmesini önlüyordu.

«Solcular» ise, kilisenin etkisine ve emekçilerine dindarlık aldanışlarına karşı idarî tedbirlerle mücadele edilmesini istiyorlardı. Şu ya da bu parti ve devlet katlarında yer alan bu unsurlar, lâmaları manastırlardan çıkmaya zorluyor, onlara karşı kaba hücumlarda bulunuyorlardı. Bu davranışlar halkı üzüyor, kızdırıyor, dindar aratlar ve alt tabaka lâmalar arasında güçlü bir hoşnutsuzluk uyandırıyordu. Nitekim, aynı tutum, bunların bir bölümünü, 1932 yılı ilkbaharında silâhlı karşı-devrim hareketine katılmaya kadar götürdü.

Çekirdeği tecrübeli marksist-leninistlerden oluşan MDHP, sağ ve sol sapmaların memleket politikası üzerindeki kötücül etkilerini yenmek üzere gereken kuvveti kendinde bulabildi; lâmaizmle uzlaşmaya yönelenleri de, lâmaizmden zorkullanımla kurtulmayı salık verenleri de bertaraf etmeyi başardı.

Partimiz, yığınların dinsel kör inanç bukağılarından kurtulmalarının en güvenilir yolunu, memleketin ortaçağa özgü sosyal-ekonomik geriliğinin giderilmesinde görüyordu.

Halkın genellikle cahil bırakılmışlığının dinsel kör inançların varlığı için gayet elverişli bir ortam olduğunu bilen parti, ülkede çağdaş bir halk eğitimi sistemi, bilim, kültür ve sanat kurumları yaratılmasına birinci derecede önem veriyordu. Memlekette sanayiin gelişmesiyle birlikte, halkın okutulması için, lâik bilimsel bilgilerin yazılması için, halk devletinin temiz ve soylu özlüğünün açıklanması, marksizm-leninizm fikirlerinin propaganda edilmesi, feodalizmin ve ka-

pitalizmin sömürücü karakterinin açığa vurulması için hummalı çalışmalara girişildi. MDHP, dinsel ideolojinin ne olduğunu, gerici özlüğünü ortaya çıkarıyor, geniş ve sistemli bir ateizm propagandası yürütüyordu.

Manastırları bırakıp çıkan lâmalara okuma-yazma öğretme çalışmaları örgütlendi. Bunlar için özel kurslar, okullar açılıyor, eski lâmalar arasında kültür-eğitim çalışmaları örgütleniyor, kendilerine parasız tıbbî yardımda bulunuluyordu. Partinin ve hükümetin politik, ekonomik ve ideolojik tedbirleri ve uygulamaları, devrim düzenine alt tabakalardan binlerce lâmayı kaybettirmedikten başka, onların bilincinin yükseltilmesine, ilerici toplumsal dönüşümlerin gerçekleştirilmesine katılmalarının sağlanmasına her bakımdan yardım etti.

İşte Moğolistan'da halkın gerçek uyanışı için, dinsel ideolojinin bukağılarından kurtulması için gerekli objektif ve sübjektif koşullar böylece yaratıldı. 1940 yılları başında, lâmaizm, artık yalnız ekonomik ve politik gücünü değil, ideolojik mevzilerini de yitirmiş bulunuyordu. Bu sonuca, hiç de, bazı burjuva ideologlarının iddia ettikleri gibi, manastırların zorla kapatılması ve lâmaların fizikî varlığına son verilmesi yoluyle ulaşılmadı. Dinin etkisinin kökünden kazınması ve lâmaların manastırlarından çıkarak çalışma hayatına geçmeleri, kapitalist olmayan gelişme yoluna koyulmuş olan halkın politik, ekonomik ve kültürel yükselişi sayesinde sağlanabildi.

Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nde anti-feodal, anti-emperyalist devrimin en önemli ödevlerinden biri olarak din sorununun başariyle çözümü ülkede evvelce eşi görülmedik ekonomik ve kültürel gelişme olanakları açtı. Bu «önemi bakımından 1921 yılı devrimine eşit»[2] bir olaydı. MDHP, Marks'ın «halkın *hayali* mutluluğu olan dinin bertaraf edilmesi, onun *gerçek* mutluluğunu istemektir»[3] diyerek formüle ettiği hükmü yaratıcı bir yanaşımla hayata geçirdi.

Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nde, şimdiki aşamada, artık dinsel ideolojiyle ilgili hiç bir sorunumuz kalmadığını düşünmek elbette yalnız olur. Din, artık memleketin ideolojik ikli-

mi üzerinde belirleyici bir etki yapamaz durumda olsa da, birçok yurttaşımızın bilincinde ve duygularında şu yada bu biçimde egemen olmaya devam etmektedir.

Hayat, halkın ateist eğitiminde dikkati azaltmanın, dinsel inanç ve hurafelerin güçlenmesine yol açtığını göstermektedir. Bu da, materyalist, marksist-leninist ideolojiyi, bütün sınıf ve sosyal zümrelerin, toplumumuzun her üyesinin bilinçli dünya görüşü haline getirmeye engel olmaktadır. Bilimsel olmayan ideoloji biçimleri ve eski psikoloji kalıntıları (din, küçük burjuva görüşleri, esnafça inanışlar) sosyalist toplumda büsbütün kaybolup gitmezler; fakat bu görüşlerin etkilerinin bir yere kadar azaltılması ve yaygınlıklarının sınırlanması, sosyalizmin gelişmesinde bir göstergedir.

Moğolistan'ın kapitalist olmayan gelişme tecrübesi, sosyalistlerin ne ateist dünya görüşlerinden ileri gelen ilkesel düşüncelerle, ne de geçici taktik nedenlerle, dindarları ve onların dinsel duygularını incitmediklerine tanıklık etmektedir. Bu tecrübe, dindar yığınların da, kapitalist olmayan dönüşümleri kendi can ve kan dâvaları olarak benimseyip, ateistlerle omuz omuza sosyalizmi kurabileceklerini göstermektedir. Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nde din probleminin çözümü, kiliseyi devletten ayırmanın, vicdan hürriyetini, inanç serbestliğini ve ateizm propagandasını sözle değil de anayasal hükümlerle garantilemenin, dindar olanlarla olmayanlar arasında birbirine katlanma ve kardeşçe işbirliği ilkesinin gerçekleştirilmesi için elverişli koşullar yarattığını doğrulamaktadır.

Çeviren: Ali Yiğit

---

(1) Y. Sedenbal, Seçilmiş Yazılar ve Söylevler, c. III (1959 - 1961), (1972 yılında Moğolistan'ın nüfusu 1,3 milyon kadardı.)
(2) Y. Sedenbal, Seçilmiş Yazılar ve Söylevler, s. II, s. 196.
(3) K. Marks ve F. Engels, Eserler, c. I, s. 415.

bugünkü moğolistan

Fahri Erdinç

Ben, ilk kez «gezi notları» yazıyorum. Eğer Moğolistan beni âdeta büyülemeseydi, orayı gezmemin bazı sargın tutkularından tez kurtulabilseydim, gezi izlenimlerimden yakınlarıma anlattığım neşeli epizotlarla yetinir ve bu «gezi notu» nu yazmak denemesine de girişmezdim. Başta dedim a, bir mutluluk, mutluluğu da paylaşma dürtüsü bu. Dileğim, bu notları okuyacak olanları da Moğolistan'ı gezmiş kadar etmek...

Yolculuk

Temmuzun yedinci günü akşamı saat 21 sularında Moskova'nın Şeremetovo havaalanından uçacağız. Her şeyimiz hazır. Terminalin terasına çıktık, uçağa çağrılmayı bekliyoruz. Derken «İL - 18» uçağına çağırdılar hepimizi. Akşamın terminal ışıklariyle balkıyan karanlığı içinde, gümüş parıltılı bir ak kuş gibi bu uçak. Bacakları üzerinde yaylanıp uçuverecekmiş gibi duruyor. İnsana güven veriyor. Kanadıyla bizi merdivenlere, karnına doğru, yumuşacık itmeye hazır.

Uçtuk. Koca «İL - 18», koca Asya'yı alıverdi doğrusuna. Artık böylece, sağa yada sola kıl kadar sapmadan, hep yedi binden, yani yedinci kat gökten, hep 650 km. hızla ve hep Do-

ğu'ya doğru 7 saat uçacağız. Ve hep Moskova'dan Şeremetovo'ya gelirken bıraktığı kızıllıkla Batı'ya uğurladığımız güneşi, yeni bir kızıllıkla Ural'ların, Omsk'un ötelerinde tekrar selâmlayıp izleyerek ta İrkutsk'ta ona kavuşacağız.

Doğu'ya gitmek, Doğululaşmak derken, kafamda Batı ve Batılılaşmamızla ilgili düşüncelerin itişip kakışması başladı. Bunları bir sıraya dizeyim derken, alnımızın ortasında hissettiğimiz, amma ağırlık yada sıkıntı vermeyen kapıdan hostes kızlar girip çıkmaya başladılar.

O mavi rubalı sarı civciv hostes kız, sofra altlıklarını takıyor önümüze. Kızın getirip koyduğu sofralar şunnacık birer tepsi. Ama bu tepside neler yok? Domatesinden elmasına, havyarından hıyarına ve iki çöp maydanozuna kadar tüm bahar! Âfiyet bal şeker olsun diyor da kızlar, bir de kahve mi, bira mı, maden suyu mu içmek istediğimizi soruyorlar. Yemekten sonra, ufacık paketlenmiş, mis kokulu birer kâğıt mendil dağıttılar. Sonra bir sigara tepsisi dolaştırdılar. Tek sözle, uçakta yok yok. Gönül alabildiğine hoşnut ve mideden daha tok. Hani ya, bacım desen bu gökyüzü dişi milleti mavi meleklere, bir de öpücük ver desen, onu da kardeşçe verecekler!

Artık kesilen kıpırtıdan faydalanarak, karıma Doğu - Batı konusunda vaktiyle Nâzım Hikmet'le konuştuklarımızı anlatıyorum:

«Biz de Batı'dan yanayız, Batılı bir devlet olmalıyız, bizi Batılı olmak kurtarır, Batıcılık bayrağı Atatürk'ün bayrağıdır» gibi düşünceler sık sık ileri sürülür. Bu düşünceleri savunanların birçoğu: «Doğu'yla bağlarımızı koparmalıyız, bize Doğu'dan hayır yok. Doğuculuk felâketimiz olmuştur» da derler... Doğu, Batı, Doğuculuk, Batıcılık terimleri böyle genel olarak kullanıldığı zaman, zihinleri karıştırmaktan başka bir işe yaramaz. Doğu'dan, Doğuculuktan kastedilen nedir? Memlekette derebeylerinin, köy ağalığının, hocalarının, hacıların, cahilliğin, hastalıkların, çarşafın, karasapanın, sanayide geriliğin, yarı-sömürge şartları içinde emperyalizme kö-

leliğin filân egemenliği mi? Öyleyse, elbette ki öyle Doğu'yla ve Doğuculukla bağlarımızı koparmalıyız. Peki, Batıcılıktan, Batı'dan kastedilen nedir? Köylüye bir an önce toprak dağıtıp, az topraklı yahut hiç topraksız köylüyü toprağın ve o toprağı işleyecek araçların sahibi yapıp, burjuva-demokratik devrimini hızla gerçekleştirmek mi? İşçi sınıfına siyasal parti kurmak, grev, toplantı ve gösteri yapmak hakkını tanımak mı? Millî sanayinin gelişmesini sağlamak için iç ve dış politikada aktif bir tarafsızlık, yani anti-emperyalizm çizgisinden yürümek m? Millî eğitim dâvasını bir an önce çözmek, kültürde sömürgecilikten kurtulmak; şeriatın, kara kuvvetin ruhlarda at oynatmasına engel olmak mı? Batı hümanizminin, klasik demokrasisinin ve gerçek sosyalizmin bizde de gelişmesini sağlamak mı? Batıcılıktan kastedilen bunlarsa, elbette ki bizi böyle Batılı olmak, Batıcılık kurtarır. Yok, Batıcılık ve Doğuculuk terimleriyle anlatılmak istenen bunlar değil de, Batı'ya körükörüne taklitçi bir kölelik, Doğu'ya körükörüne inkârcı bir düşmanlık, yani Batı emperyalizmiyle birlik olup, sosyalist dünyaya karşı cephe almak anlaşılıyorsa, bu yurt hainliğiyle birdir. Çünkü, böyle bir Batıcılık, çıkarcıların ve maymun iştahlıların Batıcılığıdır. Çünkü biz böyle bir Batıcılık politikası yüzünden, «Küçük Amerika» olduk. Natocu kesildik, altından kalmayacağımız askerî masraflar yüklenip, aç kaldık, kalıyoruz; işsiz kaldık, kalıyoruz; hastanesiz, okulsuz kaldık, kalıyoruz. Millî sanayimiz bu yüzden gelişemedi. Burjuva-demokratik devriminin ödevi ve köylüye asgarî borcu olan toprak reformu bunun için şimdiye kadar yapılmadı. Millî bağımsızlığımızı, böyle bir Batıcılık politikası yüzünden parça parça yitirdik ve aklımızı başımıza toplamazsak, daha da yitiririz.

Oysa, sınıfsal kurtuluşa yönelme anlamında Doğuculuk, yani bütün komşularımızla ve sosyalist dünyayla dostluk, halkımızın emekçi çoğunluğuna yalnız ve yalnız fayda sağlar...

Ben bu anlatımı bitirirken, önümüzde, ileride, Doğu'da, birkaç saat sonra İrkutsk'a buluşacağımız güneşin ilk çevren

kızıltısı cama vurmuştu. Karımın elini kavradım ve «evet, Doğu'ya uçuşumuz bana bunları hatırlatıyor ve bu uçuş beni şimdiyedek «Aeroflot» ve «Balkan» hava hatlarındaki uçuşlarımızın hepsinden daha çok sevindiyor» diyerek hafifçe sıktım.

Yedi saatlik bir sürekli uçuştan sonra, Moskova'dan 4000 km. kadar uzaktaki İrtkutsk'a güneşle birlikte indiğimiz zaman, saatlerimizi beş saat ileri aldık. Vakit kuşluğa yaklaşırken, İrkutsk terminalinde bize kahvaltı verdiler. Ulan-Bator'a doğru, geri kalan bir buçuk saatlik uçuşa geçmeden önce, terminalin transit salonunda, biraz sonra Sovyet hava sınırlarından çıkarken üstünden uçacağımız Baykal gölünün camekânlı bir maketi önünde epeyce oyalandık. Ve öğrendik ki, Baykal dünyanın en derin gölü!

Hoparlörde hostes kızın sesi: «Birkaç dakika sonra Ulan-Bator'a iniyoruz!» Kemerleri yine tokaladık. Uçak alçalıp yanladıkça, pencereden aşağılara bakıyorum: Kimbilir kaç bin yıl öncelerin volkanik, ama şimdilerin yıprak tepeleri ve uysal çizgileriyle kıraç dağlar. Bunların etek bitişimlerinde de belli belirsiz yeşil dilimler. Hangi dağlar bunlar, kızıl yalçın kayalıktan ibaret dedikleri Altaylar mı, Tol, Orhon ve Selinga ırmaklarının kestiği çam ve bin bir çiçek benzekli Hangaylar mı, yoksa 1920'lerde millî kahraman Suhe-Bator'un çetelerine barınak olan Tucinars balkanı mı?

Ulan-Bator alanı pistine indik. 8 temmuz, saat 11. Başkent o millî kahramandan almış adını: «Ulan» kızıl demek, «bator» da bizim bahadır'ın, «bogatır»ın Moğolcası.

Merdiven ayağında ak saçlı bir adam yaklaştı bize, protokoldenmiş. Rusça anlaştık, biliştik. Bize hemen yanındaki ufacık, bir ceplik, güleç Moğol kadınını tanıttı. Bize bu kadının çevirmenlik ve konukçuluk edeceğini söyledi. Baktım, kadıncağız Türkçe paralamaya çalışıyor. Ben de onun söylediklerini karıma Bulgarca aktarayım derken, konukçu hanım sevinçten neredeyse boynumuza sarılacaktı. Meğer Bulgaristan'da bitirmiş Doğuculuk Fakültesini. Başlayıverdi Bulgarca

şakımaya. «Hah şöyle!» dedim ben de. Adı İnhtoya imiş. Biz kısaca Toya diyelim, dedik. «Olur» dedi.

Ulan-Bator'da İlk İzlenimler

Alandan sekiz kilometrelik bir asfaltla varılıyor şehre. Uçlarda ve kenarlarda ak çadırlı mahalleler dikkatimizi çekti. Oktay'ın zincirleme sormacılığı bana geçti birden. «Yurta» dedikleri geleneksel çadırlar (köy-çoban evleri) imiş bunlar. Ama artık başkenltiler bunları «daça» yazlık olarak kullanıyorlarmış.

Şehri güneyden kuzeye bölen Tol ırmağını bir beton köprüden geçmeden, bir zafer tâk'ı «hoşgeldiniz» dedi bize. Baktım, tepesinde devlet arması. Bir hürriyet sembolü armada birbirine uydurularak döşenmiş beş-altı motif. En tepede bir yalım ucu; bu ateş motifi. Altında bir halka; güneş. Onun altında bir dilim yay; bu da ay. Kenarlarda duvar kesiti gibi iki dikme; bunlar kale. Ortasında da birbirine sokulmuş iki balık. Peki, bu balıklar ne sembolü?

Toya bize ırmağın iki yanındaki fabrikaları sayıyordu: Bu oto tamir, bu konserve fabrikası, o da...

— Ya o iki balık ne sembolüydü Toya?

— Bu da Han Müzesi, dedi.

Son Han'ın bu son tapınağı ve konağı, köşe uçları kalkık çatıları, renk ve oylum cümbüşlü nakışlariyle tipik bir pagoda. Bunu gördük ve anladık ya, ille o eski armadaki balıklar... Tam yine soracaktım, karım hafifçe dürterek beni kınadı:

— Oktay'dan (oğlu) betersin, balıklarla bozdun sen de...

Toya, sağımızdan üçgen biçimde örülmüş yüksekçe bir tabana bindirilmiş bir tankı gösterdi:

— Gazi tank!

Topunun burnu Batı'ya doğru havayı kokluyor. Gövdesi tunç rengi bozarık, paleti içinde tekerleklerine kırmızı boya çekmişler, bir dev oyuncak, bir büyük kahramanlık anıtı. Ta-

ban duvarına çiziil kabataslak harita. Büyük Anayurt Harbine Sovyet Ordusu saflarında katılarak Berlin'e kadar selâmetle varıp zaferle dönen bu biricik Moğol tankının geçtiği yolu gösteriyor.

Solumuzda Dostluk Köprüsü, şehrin büyük apartmanlar ve yapılarla dolgun merkezine yol veriyor. Altından Moskova - Pekin demiryolu geçiyormuş.

Sağımızda, Tol ırmağı ötesinde, büyükçe bir tepenin doruğunda ak bir dikili-taş göze çarpıyor. Japon emperyalistlerini Mançurya'dan sürüp çıkararak Moğolistan'ı kurtarma savaşında düşen Sovyet askerleri adına dikilmiş bir anıtmış.

Aynı tepenin annacına da ak taşlarla aynı devlet armasını işlemişler. Balıklar yine koyun koyuna.. Sormasam deli olacağım.

— Toya, dedim, balıklar...

— Sorup öğreneyim de bugün, akşama söylerim size, dedi.

Rahatlıkla bir oh çekecektim. Karım çimdiği bastı, kızı mahçup etmişim diye...

Şehrin öbür ucuna varmadan, Tol ırmağını bu sefer bir tahta köprüden dağa doğru geçtik. Hemen önümüzde boylu boyunca bir avlu duvarı. Ana kapıda nöbetçiler. Bizim otomobili durdurmadılar. Vâdiye daldık. Devlet Başkanlığı köşkü solda, etekte, çamlığın içinde kaldı. Biz vâdinin sokuntusuna doğru iki kilometre daha gittik. Karşımızda, Vitoşa'nın morenleri gibi kayalar yığınıyla bölük bir çam ormanının dibinde, beyaz tuğla taklidi sıralariyle üç-dört modern yapı. Biri, en yukarıdaki, Başbakan Sedenbal'ın evi, ötekiler de yabancı konuk otelleriymiş.

Odamızı gösterdiler. Yerleştik. Birkaç saat dinlendik.

Toya ile tekrar akşam yemeğinde buluştuk. Daktilo ile yazılmış bir kâğıda baka baka, bize gezi programımızı anlattı. 9 temmuzda, yani ertesi gün Devlet Merkez Müzesi'ni gezecekmişiz. 10 temmuzda millî bayram törenleri başlıyor.

Yemekte önce balık kızartması verdiler.

— Aman Toya, dedim balığı görür görmez, ne oldu, öğrendin mi armadaki balıkları?

— Öğrendim, dedi. Bakın balığın gözüne.

— Baktım, ne var?

— Gözkapağı var mı?

— Yok elbet.

— Hiç göz kırpmıyor, hep açık değil mi?

— Evet.

— İşte, armadaki sembol hiç göz kırpmamacasına uyanıklığı salık veriyor!

Çarptı beni bu yerinde buluş, bu sınıfsal sezgi. Ürperdim. Başımı eğdim. Tabağımdaki balıkla gözgöze geldik.

Taşı Toprağı Altın

Sabahleyin, kahvaltıdan hemen sonra, program gereğince şehre indik. Devlet Merkez Müzesi'nde diğer bazı yabancı konuklarla buluştuk. Grupça müzeyi gezmeye başladık.

Yapı lise imiş eskiden. Gezdirmenimiz de bir lise öğretmeni gibi, bizi önce Moğolistan haritası önünde topladı. Elinde orkestra şefinin değneğine benzer bir çubuk, her müze gezdirmeni gibi şarkılı bir ezber anlatımiyle başladı:

«— Moğolistan. Asya'nın orta göbeği. Yüzeyi 1 milyon 565 bin km. kare. (Demek ki 15 kere Bulgaristan, iki kere Türkiye toprağı!) Başkent Ulan-Bator. 260 bin nüfuslu. Devrime kadarki eski adı Dahure'ydi. O zaman 30 bin nüfusluydu. Genel nüfus 1 milyon 200 bin küsur. Başkentten başka 14 il merkezi (aymak-oymak) var. Öte yanı üçer-beşer küme küme yurta'lardan ibaret köyler (somon). Eski haritalarda bu somonlar bir sıra noktayla gösterilirdi. Çünkü köy, davarın, sığırın, beygir sürüsünün (hergele'nin) hatırına, ota ve otlağa göre yıldan yıla 40 - 50 km. atlayıp yer değiştirirmiş. (Moğolistan'da mesafe kavramı korkunç. Yüz kilometre az gidersin diyorlar, dere-tepe düz gidersin, tek ağaca yada tek yurta'-

ya rastlamadan. (Bir başka deyişle, araları yüz kilometre olan iki yurta birbirini komşu sayabilir!) Memleket yüzeyinin 10/1'i ormanlık, daha çok çam, kayın ve ak gürgenlerle örtülü... El değmemiş, işlenmemiş yeraltı zenginlikleri, cevher yatakları hesapsız.. Güneyde Gobi Çölü (tam sahra değil) yer yer yeşil bir kumsal step-bozkır. En ünlü bitkisi «zag» denilen bir ağaçtır ki, kaya delebilen su, bu ağacı delemez, balta kesemez, kurşun da işlemez. Gobi'de kömür yerine bu ağacın kökö-kütüğü yakılır. Gobi, yabanî keçileri, ufak hörgüçlü deli develeri ve kimsenin semer vuramadığı divane eşekleriyle uçsuz-bucaksız bir av alanıdır... Görüyorsunuz, Tol ve Orhon'dan başka, bir de Selinga ırmağı var ki, en dolgun ırmaktır, ulaştırmaya elverişlidir ve Baykal'a dökülür. Tol ırmağı 'Taymin' balıklariyle ünlüdür...»

Haritadan ayrılıp, bölmeden bölmeye geçerek bu söylenenlerin örneklerini görmeye başladık Mineraller ve değerli taşlar bölmesi saray hazinesi gibi. Kısacası, doğa, gezdirmenin «en becerikli yonutçu» diye nitelediği doğa, çoğu dertlere deva üç bin çeşit bitki ve çiçekle bezeklediği bu ülkenin taşını toprağını da gümüşlemiş, altınlamış. Kristalin karası, pembesi, saydamı. Mermerin en hası, en çeşitlisi... Bütün bu cevherli taşlarla eskiden Han'ların(feodallerin, lâmaların sarayları, konakları; bunların tabanı, tavanı ve merdivenleri süslenirmiş. Ama kırk şu kadar yıldır, artık bu taşlarla okullar, kültür sarayları kuruluyor, nice cevher kırıntıları emekçi yavrularının küpesinde - yüzüğünde taş oluyor...

Yırtıcı kuşlar bölmesinde görkemli Altay kartallarını, gagaları insafsız Hangay şahinlerini ürpertilerle seyredip geçiyoruz.

Arkeolojik kazılar ve bulgular bölmesinde bir hayvan iskeleti gördük ki, alâmet-kıyamet bir şey. Kangurunun ağababası mı bilmem ama, yüz kanguru büyüklüğündeki dev montajı koskoca bir odayı kaplamıştı. Dünya müzelerinde altı örneği varmış bu canavarın, biri işte buymuş.

Etnik özellikler bölmelerinde, dünden bugüne değişen ve değişmeyen koşullara tanık oluyoruz. Örneğin, Moğol'un kadını - erkeği «del»[1] dedikleri «kimone» benzeri düz boy giysiyi yeğliyor. Atlas parıltılı ve çiçek desenli kumaştan yapılan bu giysinin göğüs kısmı omuzdan, koltuk altından ve belden düğmeleniyor. Böylece meydana gelen göğüs torbasını bizim kuşak arası gibi cep yerine kullanıyor, onu-bunu koyuyorlar. Bellerine ayrıca renkli bir kuşak balğıyorlar. Ve kadını - erkeği, içi keçeli, burunları kalkık puf çizmeler giyiyorlar. Bunlar daha iki yaşındaki çocukların giydiği «mikroskobik» çizmelerden tutun da, Güliver'in çizmeleri ölçüsüne kadar boy boy...

Ve bu müze özetle bize diyor ki: «Moğol at üstünde, eyer üstünde doğar!»

Bir Raporun Aynasında Moğolistan

Devrimin 48. yıldönümü törenleri ertesi gün başladı. Toya, Devlet Operasında resmî toplantıya gideceğimizi söyledi. Akşam yemeğini biraz erken yiyecektik. Öyle de yaptık.

Toya'ya baktım, bildiğimiz günlük normal giysilerini atmış, deseniyle bana anacığımın bezekli bohçasını hatırlatan bir «del» giymiş. Dedim a, bu onların aynı zamanda bayramlık rubası.

Arabayla hemen şehre indik. Opera'da, özel davetiyelerimizdeki numaralara göre yerlerimizi aldık. Beş-altı yüz kişilik küçük bir opera. Ama iç düzeni insanı müzik dinlemeye hazırlayan bir rahatlığa kuvuşturuyor. Toya'nın söylediğine göre, sahnenin teknik donatımı da modernmiş. Klasik ve çağdaş operaların hepsini rahatlıkla oynayabiliyorlarmış. Sanatçıların nitelikleri de ona göreymiş.

Sahnenin gerisinde bayraklar ve Lenin ile Suhe-Bator'un

---

(1) Türkçede yelek anlamındaki «delme» ile ilişkili sanıyorum.

portreleriyle süslü bir pano. Önde prezidyum için dizilmiş iskemleler. Ve solda konuşma kürsüsü.

Solumda Toya'ya eğildim, dinleyeceğimiz resmî raporu elbette anlayamayacağımı söyledim, sonra ilk fırsatta — gazetede basılacağı için — bana bu raporu özetle tanıtmasını rica ettim. Böylece, önce ekonomik, politik ve sosyal gelişmeyi yansıtan bir raporun, sonra da en seçkin sanatçıların sunacakları konserin aynasında Moğolistan'ı tanımak cidden ilginç olacaktı.

Ben bunları söylerken bir alkış koptu. Baktım, sahnenin sağından toplantı prezidyumunda yerlerini almak üzere, devlet, parti ve hükümet büyükleri giriyorlar. En önde Yüce Meclis Başkanı Jamsarangin Sambu, sonra Moğolistan Devrimci Halk Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri ve Başbakan Jumşagin Sedenbal, sonra Ulan-Bator Sovyeti Başkanı ve öteki parti ve hükümet adamları...

Alkışlar diner dinmez, Başkent Sovyeti Başkanı kısa bir konuşmayla toplantıyı açtı. Söz, raporu sunacak hükümet üyesine verilmişti. Ve Başbakan Yardımcısı D. Gombojav hemen kürsüye geçerek okumaya başladı.

İlk cümlelerde, Moğolcanın biraz fonetik uyumuna kulak kabarttım. Kavrayabildiğim özelliği şu ki, Moğollar çokluk yarı kısık gırtlak sesleriyle ve bazı heceleri hep soluk verirken, yani üflercesine konuşuyorlar. Bana, bu dili öğrensem de iki - üç dakika böylece konuşsam, sırsıklam terlerim ve sesim kısılır gibi geldi. Peşinen Toya'ya söylediğim gibi, rapordan, biraz değişik bir söyleyişe bürünen «marksizm-leninizm» ve «proleter enternasyonalizmi» sözcüklerinden başka bir şey anlayamadım. Olsun. İçtenlikle söylüyorum ki, sık sık alkışlarla kesilen bu raporu sonuna kadar ve hiç canım sıkılmadan dinledim.

Bence sırası ve yeri burasıdır. İşte, raporun, sonradan Toya ile gazeteden çıkardığımız özeti:

Moğolistan'da son sekiz yılda sanayileşme 3 defa, sanayi üretimi de 2 defa artmış. Aynı dönemde sanayi üretimi hızın-

da yıllık artış 9, 7. Parti MK. Beşinci Plenumu'nun en önemli kararlarından biri de, sanayide teknisyen ve uzman sayısını arttırmak ve üretimde kaliteyi iyileştirmek.. (Bu, daha sosyalizmi kurma işinin başından beri Moğolistan'ın baş problemlerinden biri olmuş. Zira anti-feodal kurtuluş devrimiyle, kapitalist gelişme devresini atlayarak, sosyalizme geçiş, bunu teori özelliği olarak kâğıda yazmak yada söyleyivermek kadar kolay olmamış. Pratikte, sanayileşmenin, yani sosyalizm yapısına temel atmanın daha ilk adımlarında koca problem boylu boyunca dikilmiş karşılarına: Fabrikayı hangi teknisyen ve hangi uzmanla kurup işleteceksin? Harpten önce bir tek mühendisi varmış Moğolistan'ın. Somon'lardan, yurta'lardan kaldırıp şehre getireceğin adam, ol demekle teknisyen oluvermez birden, kalifikasyon hap değil ki yutturasın! Tedbir ister, plan - program, örgütlenme ve ona göre de ödenek ister. Daha önemlisi, bu kalifikasyon çalışmalarına önderlik ve öğretmenlik edecek yardımcıları bulmak ister. Ama düşünün: Sovyetler Birliği o Moğol Devrimi yıllarında, daha Vatandaş Harbinin içinde, bir yandan dış ve iç düşmanla, bir yandan da Volga boyunda milyonlar hanesinden kurbanlar almaya başlayan açlık düşmanıyla boğuşuyor. Kim kime ve nasıl yardım etsin hemen?)

Gombojav'ın köy ekonomisi alanında söylediklerinin özeti de şu:

Halen hayvan bakımı ve tarım kooperatifleri, dördüncü beş yıllığın son yıl planını tamamlıyorlar. Bu son yıl (1969) planı, köy ekonomisi ürünlerini yüzde 16.6 ve hayvan sayısını 1.8 oranında arttırmayı öngörmektedir. Yalnız bu yıl, baharda, kooperatifler 7,2 milyon küçükbaş hayvan üretmişlerdir.

Kültür Cephesinde Durum

Son yıllarda yoğunlaştırılan çalışmalarla okuma-yazma seferberliği başarıyla sonuçlandırılmış. Bugün Moğolistan'da

bebeler ve bazı dedeler hariç, herkes okur-yazar. Bu başarısı için UNESKO Moğolistan'a ödül veriyor. Ülkede her 10 bin kişiden yaklaşık olarak iki bini öğrenim yapıyor. Moğolistan'ın kendi İlimler Akademisi ve bir de devlet üniversitesi var. Bu üniversite, elektrik, yapı ve makine mühendisliği, filoloji, tıp ve hukuk olmak üzere altı fakülteli. Bir de ayrıca Yüksek Tarım Enstitüsü var.

Sosyal tedbirler cephesinde, konut yapımı, sanayide ve köy ekonomisinde emekçilerin ve memurların emek ücretleri, millî gelirden faydalanmaları vs. gibi, her sosyalist ülkedekine benzer ve memnuniyet verici ayrıntıları bir yana bırakarak, bu cephede raporun yalnız sağlık alanındaki durumu tespit eden bazı özelliklerini aktaracağım:

Moğolistan'ın en büyük sağlık problemi, ta baştan beri, çocuk ölümü oranını azaltmak ve ortalama ömrü uzatmak olmuş. Anti-feodal devrime kadar 600 bin kişi yaşarmış Moğolistan'da ve ortalama ömür 30 yılcıkmış. Devrimden bu yana ortalama ömür 50'ye, nüfus da iki katına çıkarılmış.

Ama nasıl ve ne pahasına? Devrimden sonra ilk Sovyet yardımı sağlık alanında başlamış. Çünkü feodalizmin ve sarı dinin bukağılarından henüz kurtulan Moğolistan'ın, teknisyen ve uzmanı olmadığı gibi, bir tek doktoru da yok. Hattâ hastabıkıcı hemşiresi bile yok. Ülkede yurta'dan yurta'ya, somon'dan somon'a veba, kolera, çiçek gibi salgın hastalıklar kol geziyor, felâket kosası yeşilinde ekin gibi henüz dinelmemiş çocukları biçip geçiyordu. Çağdaş tıp kurumlarından, doktordan, ilâçtan yoksunluk felâketini, bir yandan da duygu ve inanç sömürücüsü lâma'ların ve üfürük-tükürükçülerin muskacılık şarlatanlığı kat kat arttırıyordu. Moğol devletinin kurucusu Suhe-Bator, devrimden hemen sonra, halk sağlığını koruma dâvasını en önce çözülmesi gereken önemli ödevlerden biri olarak ileri sürmüştü.

Sovyetler Birliği, 1920'lerden itibaren Moğolistan'a sağlık ve bilimsel araştırma ekspadisyonları göndermiş. Doktorlar vermiş, diğer kalifiye sağlık personeli vermiş. Bütün bun-

ların masraflarının hemen hemen tümünü vermiş. Ve can kurtarayım derken, can da vermiş. Moğolistan'a giden ilk Sovyet doktorlarından S. Nemoy, Moğolistan'da sağlık sisteminin kurulması çalışmalarında büyük rol oynamış, ve ne yazık ki, 1932 yılında karşı-devrimciler tarafından öldürülmüştür.

Sözü bağlamak üzere özetlersek, son yirmi yıl içinde, Moğol devleti, sağlık sistemi ve sağlık koruma kültürü yaratma alanındaki yatırımlarını 7,3 oranında arttırmış ve halen bu ödenekler devlet bütçesinin yüzde onundan fazlasını kapsamaktadır. Ülke artık tıp kurumları, araştırma enstitüleri, hastaneleri, dispanserleri, doğumevleri ve poliklinikleriyle kendine yetebiliyor. Doktoru yetiyor: 604 kişiye bir doktor düşüyor. İlâcı yetiyor: Dağlarındaki üç bin çeşit çiçeğin-otun ıtırından da kimisi girmiş ilâçlara. Şaştığım bir şey oldu: Karımın kıpırdayan tansiyonu için bir ara ilâç gerekmişti; Toya gidip reçetesini ve ilâcını sağlayıp getirdi. Baktım, şişenin etiketinde kırmızı bir geyik boynuzu çizili. Bu ne? Meğer bu ilâç körpe geyik boynuzunun içindeki kandan yapılıyormuş.

İki sözüm var bu konuda: Moğolistan'da halk egemenliği yıllarında çocuk ölümü 8 defa azaltılmış. Şimdi genç kuşak çoğalıyor. Nüfusun yarısını 25 yaşına kadarki gençler dolduruyor. Cumhuriyette nüfus artışı hızı binde otuz.

Ve böylece esas göstergelerde, Moğolistan, sağlık koruma alanında, yalnız Asya ve Afrika'nın gelişmiş ülkelerini geçmekle kalmıyor; bazı gelişmiş kapitalist ülkelerle, haydi haydi yarışıyor. Hemen hemen tüm Asya'da yürek hastalıklarıyle uğraşan en güvenilir klinik ve uzmanlar Ulan-Bator'dadır.

Konser

Rapordan sonra 15 dakika ara verildi. Prezidyumdakiler, salona gelip, önde kendileri için korunmuş olan bir sıraya yerleştiler. Biz onların birkaç sıra arkasında kalıyorduk. So-

lumuzda Sovyet generalleri vardı; sağımızda da aynı sabah otelde tanıştığımız Amerikalı, Kübalı ve Fransız konuklar...

Elimizde, biraz sonra başlayacak konserin önceden basılıp davetiyelerle birlikte verilmiş bir programı vardı. Bakıyorum, evirip çeviriyorum bazı notlar almak için, anlayamıyorum. Toya bana dinleyeceğimiz ve göreceğimiz her şeyi özetle fısıldayacağını söylüyor. Seviniyorum, antenlerim ayakta, bekliyorum.

Gerçi bir konseri, kişisel ve grupça atraksiyonları, sesleri ve renkleri — nice nüanslar kaçırmadan — anlatabilmek olacak iş değil. Bunu tam başarmak, ışının yada sesin resmini çekebilmek gibi bir şey olurdu. Ne de olsa, ben burada bir mikrofonistin anonslarına benzer bazı noktalamalarla, size de bu olağanüstü konseri tanıtmayı ve yaşatmayı deneyeceğim.

Perde açıldı. Moğolistan o üç bin çeşit çiçeğinin tekmil renkleriyle sahnede. Renkler panoda, giysilerde, gözlerde, seslerde.. Geniş kadrolu bir koro var karşımızda. «Özyurdum» şarkısına başladılar. Bize sırtı dönük orkestra şefi ufak-tefek bir adam. Frağı ile kırlangıcı andırıyor. Ve bir kanadıyla kadın sesleri, bir kanadıyla erkek sesleri çağırıyor. Sopranoların ırmağında Orhon'un çağıltısını duyar gibiyim; bariton ve bas seslerde Hangay ormanları soluk alıp veriyor olmalı.. Bu çağıltı ve uğultuların hepsi, millî şair Natsagdorj'un şiiriyle bir güzel örüldü.

Programın ötesi şöyle sıralandı artık:

Erkek sesiyle bir Moğol halk şarkısı dinliyoruz. Zafere dair. O söyleyedursun, ardındaki halk müziği sazları dikkatimi çekti. Hiç biri bildiğim değil. Çin kemanına benzeyen de yok aralarında, kemençeye benzeyen de... Hele bir tanesi kontrbas gibi iri. Keman irisi. Çift telli. Ve sapının ucunda oyma bir atbaşı.. Toya'ya işaretle «nedir o?» dedim. «Bizim keman,» diye fısıldadı, «adı morin-hur. At ile bağlı bir efsanesi de var. Sonra anlatırım.»

Sahne lâle-pataya tarlasına dönüverdi. Maviler içinde, çe-

ne altından bağcıklı kırmızı fötr şapkalı, sarı kuşaklı ve meşin çizmeli kızlar uçuşuyorlar bir kelebek dansında..

Halk müziği orkestrası yine sahnede. Şef fraklı değil, «del» giymiş. Onu bırakın, ilk kez gördüğüm sazlara pek tutuldum. Kimileri uzunca birer tahta yatırmışlar kucaklarına. Çok telli. Ve ortasında kemanınki gibi bir köprü. Parmaklarıyle geziniyorlar tellerde. Harp mı desem buna, bizim santur cinsinden bir saz mı? Artık Toya'ya sormaktan utanıyorum. Bir de bizim zurnanın azmanını görmeyeyim mi? Bu perdeli ve gövdesi havaneli gibi boğumlu sazın iki elle taşınması olanaksız da, genişleyen ağız yanını hunisini bir özel destek üzerine koymuşlar. Adam da ardına dikilmiş, dar yerinden, arada bir yanaklarını şişire şişire üflüyor. Hani ya, Tirol'lerin, kendisi ve yankısı pek uzun Alp kavalı gibi bir şey bu.

Solist kadın bir halk artistiymiş. Söylerken hiç çaba harcamaz görünüyor. Bir Bulgar halk türküsünü hatırlatıyor bana. Ve «ciğerinde bülbül kafesi mi asılı, bacım?» diye bağırasım geliyor. Demeğe kalmadan, şarkısını âdeta elektrik akımı kesilmişçesine bitiriveriyor. Böyledir zaten. Çoğu İslâv halk şarkıları da böyle ansızın biter. Biz alışmamışız herhalde. Bizde alaturka şarkıların bitimi, biraz abartmayla söylersek, beş dakika önceden belli olur da, ona göre alkışlamaya hazırlanırsın. Neyse, ki herkes bildiği gibi söylesin türküsünü. Benimki yakınma değil, sadece tesbit.

Ondan sonra yine «del»li bir erkek çıktı ki aynı orkestranın önüne, peşinen ve uzun uzun alkışlandı. Bu, öğrenimini Bulgaristan'da yapmış ve bir Nikolay Gâvurof olma yolunu tutmuş, pek sevdikleri bas-baritonlarıymış. Kendisi de sesi gibi iri ve kalınca. Birçok milletlerarası armağan kazanmış şimdiyedek. Sağımdaki Fransız konuklardan Jan, L'Ümanite muhabiri olan, kucağında tuttuğu küçük bir magnetofonu hemen çalıştırmaya başladı. Ve bas-bariton da başlamıştı. «Buhenwald Kampanası» diye bir şarkı söylüyor. Evet, öyle kampana bir daha duyulmasın halkların yaşantısında, kam-

panalar ölüme çağırmasın. Yumdum gözlerimi, adamı gerçekten Gâvurof niyetine dinliyorum. Boğazımın kökünden bir gıcık yürüdü. Gözlerim dolu dolu...

Sonra «Step Şahini» operasından bir dans. Kızlar feodal gelinleri gibi giyinmişler; başları çevresinde birer hâle. Onların da, erkeklerin de bol yenleri kâğıttan fenerler gibi sarkıyor.

Sıra «Korkunç Güzel» in şarkısına geldi. Gerçekten korkunç güzel, bir içim su diyebileceğim bir kız, şarkı söylemedi sanki de, önümüzde lıkır lıkır bir bardak su yudumlayıp gitti. Bir su şıkırtısı dinlemiş, ırmağa açılan bir pencereden bakmış gibi olduk...

Sonra klasik atraksiyonlara geçildi. Sahnede royal. Önünde Avrupalı bir kadın sanatçı. Kolları ve elleri bembeyaz bir siyah kelebekti bu. Ben onun kelebekliğine tutulmuşken, ne çaldığını pek izleyemedim. Ama ondan sonra, onun yetiştirmesi olduğunu anladığım bir Moğol kızının sunduğu bir Şopen etüdünü izledim. Sözgelişi izledim yani. Çok geçmeden yine daldım. Nedense, galiba bir filmden olacak, Şopen deninca, benim aklıma hep piyanonun beyaz tuşlarına damlayan birkaç damla kan gelir. Kız, etüdü bitirdiği zaman solumdaki Sovyet generali ile gözgöze geldik. Yüzünde derince bir harp yarası vardı. Gülümsemesine daha bir tatlılık katıyordu bu yara izi. Başımla «Nasıl?» diye sordum. General Rus usulü başparmağını dikiverdi: «Haraşoo!» Demek ki dedim içimden, başkaları benim gibi sazların çeşidine ve biçimine göz dikmiyorlar hemen, müziğe kulak veriyor ve müzikten anlıyorlar.

Derken, sahneyi atlılar sardı. Bu da bir halk dansı ve görünürde at-mat yok, tığ ve tüy gibi suvariler var yalnız. Ellerinde ipli (kementli) birer sırık. Öte yanı müzik, ritim ve ayak akrobasisi. Bakıyorsun, o yoktan atları doludizgin sürüyorlar. Önlerinden bir at sürüsü kaçıyor. İstedikleri, bu hergeleden ellerindeki kementlerle birer at yakalamak. Bu adamakıllı yiğit binici işi ve değme gitsin usta oyunu...

Küçük bir aradan sonra, sahneye senfoni orkestrası yerleşti. Şefin sol yanına bir bayan solist dikildi. Öteden beri çok sevdiğim Madam Bartflay operasından bekleyiş aryasını okumaya başladı. Sonuçsuz bir beklemenin acı hüznüne yakışır bir sesi vardı.

Konserin sonu, orkestra ve koronun partiye adanmış bir şarkısiyle geldi.

Beni çok duygulandıran ve o kadar da düşündüren bu konser için özetle diyeceğim ki, her büyük başarı, meselâ bir piyonerin şiir okuması, marş söyleyerek geçen okul çocukları, bir bayrak töreni, herhangi bir millî marş, her dramın düğüm ve çözümleri, benim ossaat gözlerimi doldurur. Ama bu konser doldurmakla kalmadı, taşırdı da.

Pehlivan Halk

O gün öğleden sonra stadyumda millî güreşleri seyrettik. Halk yüzyıllardır geliştirerek yeni bir güreş kuralı ve stili meydana getirmiş. Bizim yağlı güreşin yağsızı bu. Kıspetleri sırmalı kumaştan. Bir de kollarını ve omuzlarını örten kısa cepken giyiyor pehlivanlar. Kenarları kalkık, ortası sivri bir şapka. Ve ayaklarında puf çizmeler. Greko-romen stiliyle tutuşuyorlar. Kıspet ve cepkenden tutmak da serbest Rakibinin iki ayağını yerden kesip deviren kazanıyor. Sırtını yere getirme şartı yok. Her güreşçinin kendi menajeri var. Menajerler onların şapkalarını bir ellerinde tutup, güreş süresince etraflarında dönüyor ve akıl veriyorlar. Kategori ayırımı yok. Genel eleme ile finale gidiliyor. Finalde yenen yılın başpehlivanı oluyor. Onu derhal şeref tribününe çağırıyorlar. Devlet Başkanının elinden değerli armağan alıyor.

Bu Moğol güreşinin hoşuma giden ve bütün yabancılar için ilginç olan yanı, güreşçilerin, tutuşmadan önce, kollariyle

kartal kanatlanmasını taklit ederek ve sonra çıplak baldırlarını önden ve arkadan şamarlayarak birbirlerine meydan okumaları.. Yenenin de hemen sağ kolunu kaldırması ve yenileni koltuğu altından geçirmesi!

Güzel güreş. Çocuklar ve genç kuşak arasında çok yaygın. İmrenerek, kıvanç duyarak seyrettim hep, o içimden «pehlivan millet, feodalizmi ve sarı dini de elbet bu güç ve hünerle yenmişler!» dedim.

Yine millî bir spor olarak okçuluk da çok gelişmiş. Yediden yetmişe de yaygın. Yalnız karşıda dikili hedefe değil, hareketli hedeflere de atış yapıyorlar. Hani ya, pireyi gözünden vuran keskin nişancıları çok.

Her yıl bu devrim yıldönümü günlerinde yapılan bir millî spor gösterisi de, yalnız çocuklar arasında tertiplenen at yarışları. İşte bu görülecek şey. Altı-yedi yaşlarında kız ve erkek çocuklar katılıyorlar bu yarışa. Koşu mesafesi de en az 50 kilometre.. Bizi otomobillerle bayırlar ötesi bir düzlüğe götürdüler. Başkentlilerin yarısı buradaydı. Panayır. Şenlik.. Yılın geleneksel koşusu başlamıştı. Ufka yakın bir bayırda kolay seçilen bir toz bulutu vardı. Ben diyeyim iki yüz, siz deyin üç yüz atlı çocuk. Dürbünlerle uzaklara bakıyoruz. Kene gibi yapışmışlar eyerlere. Ayakları üzengiye bile ermiyor. Korku nedir, akıllarından bile geçtiği yok. Mavili pembeli «del»leri rüzgârla şişiyor; bindikleri ufak-tefek, ama sırım gibi ve çetin atları bir sağdan, bir soldan kamçılıyorlar. Böyle böyle hemen önümüzdeki final transparanına eriştiler. Mavi «del»li altı yaşında bir oğlan birinci oldu.

Bu yarışı gördükten sonra, Moğol'un at üstünde doğduğuna bir daha inandım.

Minderde Yüzyıllık Bağdaştan Ayağa Davranış

12 temmuz taşraya hareketimizden önceki günümüzdü. Toya boş geçmesin istedi. Zaten programda da Han Müzesi'ni

ziyaret varmış. Bu müze, son Han'ın (Sekizinci Bogd) tapınağı ve eviymiş. Pek istekli gitmedim doğrusu. Zaten, devrim müzeleri bir yana, ötekileri transit geçerim. Bir gözümle bakar, gezdirmeni bir kulağımla dinlerim.

Bu Han Müzesi'nde de böyle oldu. İlk gün, uçak alanından gelirken yanından geçtiğimiz içiçe pagodalar. Çatısı kanatlı bir kapıdan giriyorsunuz. Bir iç avlu. Sağda ve solda birer tapınak odacığı. Duvarlarda kimi dikme, kimi yapıştırma nakışlarla Buda ve ilâh tasvirleri.. Gezdirmen habire bunların çeşitlerini ve değerlerini anlatıyor.

Sonra yine bir kapıdan ikinci avluya geçiliyor. Yine aynı durum. Sonra üçüncü avlu.. Baktım, dayanamayağım, gittim sabır ağacına benzer bir ağacın altında oturdum. Kulaklarımda gezdirmenin o monoton sesi:

«— Bu nakışlar ve oymalar altın, gümüş, elmas, yakut vs. gibi dokuz değerli cevherle işlenmiş ve boyanmış. Oymalarda bir tek çivi yok...»

İçimden diyorum ki:

«— Sarı din oymalara çivi koymamış ama, insanı burada mistisizm minderine çivilemiş. Yani erkeklerin üçte ikisini «postnişin» olarak tapınaklarda ve manastırlarda Buda gibi mindere oturtmuş. Ve buyurmuş ki, erkek misin, kadına bakmak günah, hayvan kesmek caiz değil ve taş taş üstüne koyup bir yapı kurmak yasak...»

(O günden iki hafta sonra, Ulan-Bator'dan ayrılmamızdan birkaç gün önce, bizi bir de lâma'ların Merkez Tapınağı'na götürdüler. İşte o mindere oturtulmuş adamların yüz tanesini, orada, sarı-kırmızı dikişsiz rubaları içinde, kolları çıplak, başları sıfır numara makineyle tıraşla olarak koro halinde ilâhiler okur bulduk. Baş lâma yardımcısı, elinde bir dağ otundan yapılmış buhur yada günlük misali hoş koku veren incecik bir mumla bize bu tapınağı gezdirdi. Nereye baksan, sarı bronz gövdesiyle bağdaş kurmuş, alnının ortası kırmızı benli Buda.. Baş lâma yardımcısı hep elindeki ince mumla gösteriyor Buda heykellerini; elle, parmakla gösterilmezmiş!

Biz gezerken, ortada paralel dizili minderlerde oturan rahipler hiç kuralı bozmadan okumalarına devam ettiler. Ezberden değil, önlerindeki rahlelerde bohçaya sarılı, sayfaları dar ve uzun, satırları yukarıdan aşağı ve soldan sağa okunan Tibet yazması ilâhi kitapları var. Bir de hediye şeker ve kurabiye sahanları ve kutu kutu kibritler.. Bir duayı bitirdiler mi, ötekine geçmeden, arada, basbayağı asker borazanı gibi bir düdük öttürüyor rahibin biri, öteki de alay davuluna benzer bir trampeti tokmaklıyor... Sonunda, tapınak içindeki büyükçe bir yurta'da, baş lâma yardımcısı, bize, buranın bütün dünyada Budizmin önemli merkezlerinden biri sayıldığını, kütüphanesinin o bohçalı kitaplariyle çok zengin olduğunu, Moğolistan Anayasasının inanç ve ibadet özgürlüğünü tanıdığını, ve esasen, burada bu yüz kadar lâma'nın, her gün, Moğolistan'da sosyalizm kuruluşunun selâmeti ve dünyada barış için âyin yaparak dua ettiklerini söyledi...

Konuklar Han Müzesi'ni gezmeye devam ediyor, Fransızlar habire fotoğraf çekiyorlar, ben sabır ağacının altında yâ sabır çekiyorum. Bir ara Oktay'ı ve annesini de bırakıp, tapınak kesiminden çıktım, Han'ın evi olan kesime geçtim. Aman Allah, bu Sekizinci Bogd dedikleri son Han'ın saltanatı yanında Rus Çar'ının saltanatı bile gölgede kalacak neredeyse! Ama inadıma, ne üç çift beygirin koşulduğu «kalâska»larına baktım, ne kakmalı tahtıravanlarına, ne kendisinin ve karısının altın ve gümüş sırmalı kaftanlarına, ne mücevherlerine, ne «baldahin» biçimli camekânlı ve ayrı yataklarına... Adam boyu, tabut irisi bir tahta sandığın önünde durdum sadece. Bu sandık teskere gibi dört kulplu. Üst yanını örten iki geniş tahtanın ortasında insanın başı çıkacak kadar bir delik. Sizin anlayacağınız hapis sandığı bu. Han hazretlerinin ve feodallerin saltanat ve zorbalığına karşı gelen, işte böyle sandıklara — başı dışarıda — hapsediliyor ve başına kırbaçlar indiriliyormuş!..

Bunu öğrendikten sonra, Han'ın, yatak odası duvarında asılı büyük fotoğrafın karşısına geçtim. Uzun uzun baktım

Devrim hükümeti 1921'de işte bunun elinden almış devlet mührünü. Ondan sonra da bu Han iflâh olmamış zaten. Çekildiği köşede gözlerindeki körleşme arttıkça artmış ve 1932'de Moğolistan Han'lık tarihî sayfalarını kendi eliyle kapatarak ölüp gitmiş.

Han'ın evinden, bir tarihte Kremlin'in «Orujeyna Palata» sından çıktığım gibi hışımla çıktım. Gelip yine oturdum sabır ağacının altına. Düşünüyorum. O müzede, Karun'un altın, gümüş ve mücevherat hazinesi içinde kilitlenip kalmışım gibi, bunalmıştım. Orayı müze olarak gezmenin zevkine varamıyordum bütün ihtişamına ve tarihsel değerine rağmen, çünkü o altın, gümüş, inci, yakut, elmas, pırlanta yığınından her tanenin mujiğin alınterinden sızdırılarak mücevhere dönüştüğü fikri yakamı bırakmıyordu. Hele bir de bizim kara gericilerin «Ulu Hakan» dedikleri Abdülhamit'in, Romanoflardan bilmem hangi Çar hazretlerine bilmem kaç milyon değerindeki bilmem ne takımı hediyesini görünce tepem attı. Galiba Çar önce Abdülhamit'e bir sürpriz yapmış, sonra o da böyle milyonluk bir cömertlik revanşında bulunmuş. Yani ne yandan baksan, biri mujiğin, öteki bizim yörüğün sırtından kurban keserek birbirlerini hoşnut etmişler. «Edemez olsalardı!» diye homurdanarak çıktım oradan. Dışarıda bir oh çektim. Ve N. Hikmet'in birden aklıma gelen bir mısraı bana yine iyimserliğimi buldurdu: «Müzelik olmak fena!»

Sanat Galerisinde

1967'de kurulmuş bu sanat eserleri hazinesine girdiğimiz zaman, bizim grubu alan gezdirmen, galerinin eski sanat ve çağdaş sanat olmak üzere iki bölüm halinde düzenlendiğini söyledi. Ben bu birinci bölümü transit geçerim diye aklıma koyduydum. Geçemedim.

Eski sanat, Buda ve öteki ilâh tasvirlerini yalnız yapıştırma ve dikme usulüyle kumaşa işlemekle ve madenle onla-

ra plastik biçimler vermekle kalmamış. Daha doğrusu, bu düzeye, onları ilkin taşlara işlemek yolundan gelmiş. Ve eski sanat bölümünde, en eski taş anıtlardan kopya edilmiş sayısız örnekler var.

Tema olarak hep Buda'yı ve öteki ilâhları (ölüm, bereket, uzun ömür, zenginlik vs. ilâhları) işlemişler. Ne ile ve nereye işlemişlerse, hepsini oturtmuşlar.

— Dikkatimi çekti, dedim Toya'ya, zenginlik ilâhı var da, fakirlik ilâhı yok mu?

Gözlerini kısarak gülümsedi ve omuzlarını kaldırıverdi. Yokmuş demek.

Derken, bir duvarın yarısını kaplayan ve ötekilerden hemen ayırdedilen bir ilâh tasviri önünde durduk. İlk bakışta kırk kadar eli-ayağı var zannettim. Fırıldak gibi de çok başlı. Her yerinden gazap fışkıran boynuzlu bir belâ. Demekle isabet etmişim: Harp İlâhı'ymış bu. Adı Çoyco.

Efsanesi de şöyle: Önceleri sıradan bir lâma imiş. Daha da okuyup ermek için, dünyadan el-etek çekerek bir mağaraya postu sermiş. Ve zamanla o dereceye varmış ki, artık açlıktan başını kaldıramıyor, baygın yatıyormuş... Bir gün bazı hırsızlar, bu mağara yakınında oturan bir Han'ın öküzünü çalmışlar. Yakın bir yerde kesip yemişler. Derisini ve kafasını da mağara ağzına bırakıp kaçmışlar. Han'ın adamları da eni-sonu gelip, «öküzü sen çaldın, yedin ve şimdi uyku çekiyorsun» diyerek, lâma'nın başını kesip atmışlar. Seninki uyanınca başını bulamamış. Mağara ağzında eline geçirdiği öküz başını oturtmuş tepesine. Ve uğradığı bu haksızlığı protesto öfkesi içinde artık Harp İlâhı'na, havariye dönüşmüş. Tam 32 başlı ve 32 ayaklı olmuş!

Doğrusu ya, aynı bölmede VII - XIX. yüzyıllara ait taş anıtlardan kopya edilmiş hayvan eskizleri daha çok hoşuma gitti. Eski Moğol, kendisinin her şeyi, varı-yoğu olan hayvanını (atını, devesini, koyununu; öküzünü, geyiğini, yaban keçisini, kartalı, tavuskuşunu) taşa, ağaca, kumaşa, duvara, fildişine, kemiğe işleyerek ebedileştirmek istemiş. Sanatla ifade

zaten saygı ve sevginin belirtisidir. Hem hayvanı, neyi olursa olsun, taşa, ağaca, kemiğe işleyebilmek, ona göre araç ister, hüner ister ve genellikle belirli bir kültür düzeyine tanıklık eder.

Geldik çağdaş sanat bölümüne. İşte artık burada, transit geçmek şöyle dursun, hemen de her tablo beni tutukladı, olduğum yere mıhladı. Hangi birini anlatayım? Hepsi birbirinden başarılı.

Önce yağlı boyada devrim teması ağır basıyor. Bu dizide, en iyi ressamlardan Tsulten'in, Suhe-Bator ile Lenin'in görüşmesini canlandırdığı «Unutulmaz Karşılaşma» adlı tablo başta geliyor. Sonra Halk Devrimi çetelerinin eski Ulan-Bator'a girişlerini tesbit eden tablolar. Bunları, İkinci Harpte Japonlara karşı savaştan epizodlar izliyor. Hele «Şehit Mezarında» adlı tablo dikkati çekiyor.

Sonra, zamanımıza yaklaştıkça, sosyalizmi kurmada insanın amansız doğa ile savaşı ve üstüngelişi ana tema oluyor. Bu temanın büyük ustası ressam Sevügcav. 54 yaşındaymış adam. Ama canlı klasik. Onun, kış-kıyamette dağdan tomruk indirenleri, kar fırtınası içinde telgraf direğine tırmanmış da fincanlarda tel bağlayan gocuklu bir teknisyeni ve henüz eyer vurulmuş bir atı uslandırmaya çalışan biniciyi canlandıran tabloları daha bakışta soluğumu kesti diyebilirim. Ben bu tabloların ideolojik - estetik çözümlemesini yapmaya girişmiyorum. Hem beceremem de. Ben bunların etkileme ve duygulama bakımından bana hemen düşündürdükleri şeyleri belirtmeye çalışıyorum. Çünkü resme bakmayı bilmek, ilk etkilenmeyi belirtebilmek de, resimden anlamayı tamamlar nitelikler olsa gerek.

Adını tesbit edemediğim bir ressamın «Mola» adlı tablosunun bir özelliğini belirtmeden geçemeyeceğim: Kadın - erkek tarım işçileri öğle yemeği yemiş, dinleniyorlar. Aralarında bir adam var, azıcık kenarda, çekingen ve bakışları kuşkulu. Meğer ötekiler bunun dedikosunu yapıyor, tembelliğini ve içkiciliğini yeriyorlarmış. Nitekim, adamın «del» rubasının

koynunda bir kabartı var. Şişkin bir cepte, karşıdan bakmakla, elma mı, armut mu olduğunu bilemezsiniz. Ama bu adamın koynundaki kabartıya bakar bakmaz, bunun rakı şişesi olduğunu şıp diye anlıyorsunuz. İşte ressamın başarısı bu.

Bir de daha genç, 36 yaşında canlı klasik bir ressamları var. Adı Amgalan. Devlet ödülü kazanmış. Ona ünlü Moğol animalisti diyebiliriz. Genellikle yalnız at tema'sını işliyor. At sürüsünün o başıboş çılgın koşusu, elinde kement sırığı ile sürüyü dörtnala kovalayan adamın o şahane atılımı hep onun tablolarında. Moğolistan'da her turistik merkezde, her otelde onun tablolarından foto-kopyalar görürsünüz. Bu temada, Rus batalist panorama resimlerinin ustalarından ve Borodino Savaşı Panoraması'nın yaratıcısı Franz Rubo (1856 - 1928) ile atbaşı gidiyor bu genç Moğol ressamı. Onları boydaş düşünmek için büyük bir cesaret gerekmez. Moskova'da Borodino Panoraması'na gidip, animalist Rubo'nun her biri için yüzlerce deneme yaptığı o çeşitli pozisyonlardaki atlarını seyretmek, sonra da Ulan-Bator sanat galerisinde Amgalan'ın çok yaklaşık bir emek ve hüner ürünü olan atlarını görmek yeter.

Bana iki şey düşündürdü Amgalan'ın atları: Budyonni'nin atlıları ile bizim Kuvvayı Milliye atlarını...

Hayvana Sevgi

Moğolistan'da hayvan yetiştirmede atın önde gelişi, eyer üstünde doğup ölesiye ata bağlılık ve sevgi, yaşına ve ayağına basanı üzengiye bastıran bu büyük tutku beni de adamakıllı sardı. Uçakla taşraya, ılıca kasabası Hicirt'e giderken, bunu düşünüyor, atasözlerimiz içinde at üstüne söylenmişleri hatırlamaya çalışıyordum. Bizim atalarımızın da at üstünde yayılma harplerine çıktığı, Orta Asya'dan beriye at üstünde geldiği ve Osmanlı'nın da Ön Asya'dan dört yana at üstünde saldırdığı tarihsel bir gerçek. At ile bu kadar yakın bir etnik,

sosyal, tarihsel bağlılık elbette kültürde ve sanatta da önemli bir tema olacaktır. Bizde olmuş nitekim: «Atına bakan ardına bakmaz», «At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır», «Ata binmek gibi devlet olamaz», «Eşkin at yemini kendi arttırır» ve «Bahşiş atın dişine bakılmaz» demiş atalarımız.

Peki, acaba Moğol ne diye gelmiş atı için ve ne diyor bugün? İşte bunu merak ettim. Hem de daha yola çıkmadan Toya'yı bir zahmete sokarak, bana bir Moğol atasözleri derlemesi bulmasını istedim. Akademi Kitaplığı'nda varmış. Unutmamış, almış yanına.

Uçakta kitabı açtık. Toya yüzlerce atasözünü tarıyor ve at'lı bir söze rastladıkça, bana not ettiriyor. İşte bazıları: «İyi arkadaş dostluğundan, iyi at eşkininden anlaşılır.» «İyi arkadaşın dostu, iyi atın binicisi çok olur.» «At yürütmekle, gümüş eritmekle anlaşılır.» «Atın değeri kaltağına, kişinin değeri kalpağına bağlı değildir.» «Atsız Moğol, kanatsız şahin.»

— Yeter, dedim Toya'ya. At üstüne söylenmiş başka şeyler, şarkılar filân yok mu? Hani sen bana sapında atbaşı takılı sazın efsanesini anlatacaktın?

Karım, bizim konukçuyu yerde çok yormuşum, gökte bari rahat bırakaymışım diye takaza ediyordu. Ama başka türlü yapamazdım. Gezenin görüp bildiği gibi, soranın öğreneceği de bir gerçek. Yazar bir arıysa ve de bal yapacaksa, gerekli nektarını yerde ve gökte toplamasını bilecek...

Ve öğreniyorum ki Toya'dan, çok zengin bir folklor ve nice şarkılar varmış at üstüne. Feodaller zamanında atı olmayanı adamdan saymaz, «atı bile yok» diye hakaret ederlermiş. Devrimden sonra millî sinemacılığın meydana getirdiği başarılı filmlerden birinin adı: «Ah, bir atım olsaydı!»

Demek ki, oldum olsa,ı ata kavuşan Moğol alabildiğine mutlu, atını yitiren Moğol da o kadar mutsuzmuş. Ve işte o sazın sapındaki atbaşı, yani «Morin-hur» efsanesi böyle doğmuş. Atını yitirmiş vaktiyle bir Moğol delikanlısı. Ağlasa gözden olacak, döğünse dizden. Atın yasını tutmanın kendine göre bir çaresini bulmuş. Ve bir saz yapmış ki, karnı ölen atın

derisinden, telleri kuyruktan ve yeleden. Sonra başını da sapına geçirmiş de sazın, artık çalıp çalıp söylemiş derdini, övmüş de övmüş atını. Böylece kendisi efsaneleşmiş ve Moğol folkloruna zamanla geliştirilen bir saz kazandırmış.

Gittiğimiz ılıca kasabasında, eski başkent Harharin'de ziyaret ettiğimiz sovhozda, ayrıca bir hayvancılık kooperatifini ziyaretimizde Moğol atlarının binlercesini gördüm. Başıboş binlercesi. Binek hizmetindekiler de, iki direk arası gerilmiş bir ipe dizginlerinden bağlı duruyorlar. Binen gidiyor. Gelen oraya bağlıyor atı. Ben de bindim alnı ak akmalı bir ata. Bunlar pek boylu ve döşlü olmayan, ama çetin ve çok dayanıklı dağ atları. Kimi rahvan, kimi eşkin..

Bizde «çam sakızı çoban armağanı» derler. Moğol çobanları da İkinci Harpta — çam sakızı değil — on binlerce at armağan etmişler Sovyet Ordusuna. Atın Moğol hayatına ve ilişkilerine ne kadar girdiğini iyi kavramaya yardım edecek bir şey daha söyleyeyim: Hucirt'te, yerleştiğimiz ılıca otelinde, bize ayrılan odanın anahtarını elime verdikleri zaman, anahtarın takılı olduğu bir kemik avucumu dolduruverdi. Baktım, atın aşık kemiğiydi bu!

At yetiştirmenin, binek, koşulu hizmet ve canlı ihracat dışındaki bir maksadı da kımız üretimi. Bu katkısız kısrak sütü. Kısrak sürüsünden sağılan süt — belirli merkezlerde çok miktarda makineli hazırlama bir yana — yurta'da asılı deve yada at tulumuna dökülüyor. Bir tokmakla iki gün yüzlerce defa döğülüyor. Ekşimsi, yani bizim ayran tadı kıvamına gelince kımız hazır. Yalnız üç gün boyunca içilebiliyor. İslavların karşılamada sundukları tuz-ekmek ne ise, Moğol kımızı da o: Millî sunu. Bize her yerde, büyük porselen kâselerden kepçe kepçe doldurup tas tas sundular. Ben, kısrak sütünün özel kokusu bir yana, bunu bizim çok ekşimemiş ayrandan ayırdedemedim ve şifa niyetine bol bol içtim. (Moğol televizyonunda «Anti-feodal halk devrimi» konulu bir film seyrettik. Suhe-Bator ile Lenin'in «Unutulmaz Karşılaşma»sına dair orijinal bir epizodu bu filme katmışlar. Demem

o ki, Suhe-Bator ve ona eşlik edenler, Kremlin'de Lenin'in odasına ellerinde bir kımız kâsesiyle giriyor ve ilk merhaba olarak ona bir tas sunuyorlar. Lenin hemen yudumluyor, elinin tersiyle bıyıklarını siliyor ve «Haraşoo!» diyor.)

Moğol atı üstüne son diyeceğim şu ki, ulusal bayrağa da güneşe doğru uçan bir at işlemişler. Binicisi Suhe-Bator. Zaten iki yaman binicisi var Moğolistan'ın, biri o, biri de bu yılki koşuda birinci gelen altı yaşındaki çocuk.

Piyoner Kampında

Hucirt'teki on günümüzden hangisi en ilginçti benim için, hangisi taptazedir belleğimde, içimi hâlâ ısıtan hangisidir?

Oradan bizi bir gün eski başkent Harharin'e götürdüler. Cengiz ve oğulları zamanlarının başkentiymiş bu. Şöyle araları yüzer metre olmak üzere 108 burç-kulenin sivrildiği bir kale duvarı içinde birkaç tapınak ve bir otağ kalıntısı vs. İşte hepsi bu. Doğrusu ya, tarihsel değeri ne olursa olsun, o tapınakları sözün tam anlamıyla transit geçtim. İlgimi çeken bir şey oldu yalnız: Şehrin dört yönünde, her biri dibek taşından da iri dört kaplumbağa varmış. Taş kaplumbağalar bunlar. O zamanların inanışına göre, dünya dört kaplumbağanın sırtında dururmuş da, bu taşlar işte o kutsal kaplumbağaları sembolize ediyormuş. Evet, dünyamız bir tek ama, kör inanç onu kâh bizdeki gibi öküzün boynuzları arasına kondurmuş, kâh eski Moğollardaki gibi bu kaplumbağaların sırtına bindirmiş. Neylersin, biz Oktay'la bu kaplumbağalardan birinin boynuna ve sırtına binip, bir resim çektirmekten başka bir şey yapamadık. Tek sözle, aynı gün, eski başkentte uğradığımız ve başarılarını öğrendiğimiz bir devlet tarım ve hayvancılık çiftliği, hele Orhon ırmağından alınan ve uzunluk tutarı 340 km. olan kanalıyla, benim gözümü ve gönlümü daha çok doyurdu. Yine de, Hucirt'te en ilginç günümüzün bu olduğunu söyleyemem.

Sabrınızı kötüye kullanmak istemem. Oradan otuz km. uzakta bir piyoner kampını ziyaretimiz, beni en çok bahtiyar eden gün oldu. O gün Oktay'ın bir soğuklama ve ateş yüzünden annesiyle otelde kalmış olmasına hâlâ yanarım.

Cip'li, Volga arabalı ve minibüslü bir kafile halinde yola çıktık. Yola dediysem, şoseye yada asfalta filân sanmayın. Moğolistan'da başkent ve dolayları dışında şose filân yok dersek, gerçeği söylemiş oluruz. Öyle ya, bu ülke kapitalist gelişme dönemi yaşamamış ve ona ticaret burjuvazisinden bir yol ağı da miras kalmamış. Her şeye sıfırdan başlanan sosyalist ülke burası. Kaldı ki, devrimden sonra henüz bir milyonu bile doldurmayan bir halk ve onun çok sınırlı aktif işgücü ile on beş Bulgaristan yada iki Türkiye tutan bir memleketi yol ağıyla örmek kolay iş değildi. İşgücü bulunsa bile, bu işin üstesinden gelmek —yardımla da sağlanamayacak kadar— büyük ödenek isterdi. Hoş, taşrada yoldan yoksunluk da en büyük başağrısı değil. Bütün bayır-çayır yol. Nereden istersen oradan sür. Her tekerlek ve ayak izi hedefe götürüyor. Seyrani'nin dediği gibi: «Yolcular yanılır, yollar yanılmaz».

Biz durmadık yolda. Kadife havı gibi otlarla kaplı bayırlar ve o hafta yağan yağmurlarla belirmiş derecikler aşarak yanılmadan hedefimize vardık.

Piyonerler kamp meydanında «u» biçiminde dizilmişlerdi. Biz arabalardan iner inmez, şöyle 15 - 20 kadarı uça-koşa gelip, her birimizin boynunu birer kırmızı boyunbağı ile süslediler. Sonra tören... Töreni bir konser ve güreşler izledi...

Kamptan, öğleden sonra çocuklar yataklarına çekildikten sonra ayrıldık. Hucirt Parti Sekreteri ve Toya ile bindiğimiz cipin tezcanlı şoförü en önden sürdü. Şoförün yanına oturmuştum. Bir ara döndüm, bu Hangay dağlarında Edelvays çiçeği olup olmadığını sordum. Toya söylediğimi çevirince, Sekreter yoldaş «Ohooo, bizim buralarda Edelvays'tan bol bir şey yoktur, çayır gibidir.» dedi. Sevindim. Yolumuz üzerinde varsa görmek istedim.

Sekreter, öteki arabaları bir hayli geride bıraktığımız bir sıra, arabamızı sağa saptırdı. Bir bayırın doruğuna doğru epey gidip durduk. İndiğimiz zaman gözlerime inanamadım. Gerçekten her yer çayır gibi Edelvays. Doğa, Avrupa'nın bu ender ve erişilmez gümüş akı dağ çiçeğini buralara bol bol serpiştirmişti. Ancak bunlar Pirin ve Koca Balkan Edelvayslarından daha ufarak ve daha az tüylüydü.

Bir yandan topluyor. Bir yandan arkadaşlara bu çiçek üstüne bir efsaneleri olup olmadığını soruyordum. Omuz silktiler. Ben de onlara Alplerden Balkanlara kadar yaygın olan efsaneyi özetlemeye başladım:

«Alplerde bir küçük dağ evinde ana-baba kuzusu iki kardeş varmış. Biri kız, adı Edel; öteki oğlan ve adı Vays. Biri yaz günlerinin ateşböceği, öteki bahar çiçekleri içinde «unutma beni». Biri, kartal tüyü sokulu Tirol şapkası, deri pantolonu, öteki mavi başlığı, beyaz bulûzu ve göğüsten bağcıklı kloş fistanı ile bu iki kardeş, günün uzunu dere-tepe dolaşır, keçilerini otlatırlarmış.. Bir gün orman içinden başı gökte bir kayaya doğru epeyce tırmanmışlar. Ve kayanın dibinde bir kaynak bulup oturmuşlar. Edel güz esintili bir şarkı tutturmuş. Bu şarkıyı yalnız Vays değil, âdeta şırıltısını kesen su dinlemiş, soluğunu kesen rüzgâr dinlemiş, her kovuğu kuşlar kışlağı olan kayada kartallar dinlemiş... Şarkı bitince, Vays çimenlere sırtüstü uzanmış. Yattığı yerden, kayanın böğründe gümüş akı bir çiçek ilişmiş gözüne. Edel'e de göstermiş. Bu, kızın da o zamana kadar tanıdığı bir çiçek değilmiş. Bu yüzden de heyecanlanmış ve kardeşine yalvarmaya başlamış: «Haydi Vays, onu koparalım da, annemize - babamıza armağan götürelim.» Vays biricik kız kardeşini kırar mı? Tırmanmışlar kayaya. Elele ve kanter içinde çiçeğe erişmişler. Ve işte o anda, nasıl olduysa, biri «Edeeel!», öteki «Vaaays!» diye bağırarak, aşağıda ağzını açmış olan korkunç uçuruma düşmüşler... Akşam olmuş, o dağ kulübesinde ana-baba bütün gece boşuna beklemişler yavrularını. Oraya bak, burayı ara, ta şafak sökerken o kaya dibindeki kaynağa varmışlar ki, ne

görsünler, ağla gözüm ağla! Yavruların yüzü-gözü kan içinde. Ama birbirlerine verdikleri elleri hâlâ kenetli. Ve Edel'in çimende yatan öteki elinde anasına armağan etmek istediği çiçek!.. Onları oracığa, bir mezara gömmüşler.. Güz bitmiş. Kış geçmiş. Ve ilkyazın, iki kardeşin mezar tümseğini Alplerin henüz tanımadığı o çiçek bürüyüvermiş. Ve o gün bugün, o çiçeğe Edelvays demişler...»

Hem Toya, hem öteki yoldaş henüz bu efsanenin hüznü içindeyken, ansızın karşı bayırdan bir atlı belirdiğini gördük. Doludizgin ve dosdoğru bize geliyordu. Toya baktı, sonra bana dönerek, «yanılmıyorsam, şimdi siz de bizim ilginç bir geleneğimizi öğreneceksiniz.» dedi. Diyesiye kalmadan da, atlı geldi ve üç adım ötemizde atını mıhladı. Selâmlaştılar. Bir şeyler konuştular. Yağız yüzü terden ve sevinçten parlayan adam, kırbacının ucuyla beni gösteriyordu. Toya artık beni merakta bırakmadı. Meğer yurta'nın birinde bir çocuk doğdu mu, babası hemen atını doldurur, ilk rastladığı yolcuya adını sorarmış. Öğrendikten sonra da, yine dörtnala yurta'ya döner ve yavruya o ad verilirmiş.

Bu açıklamadan sonra, Toya ile çabucak anlaştık. Adama benim değil, bir kâğıda yazıp, anlamını da söyleyip Oktay'ın adını verdik. O bize teşekkür etti ve hemen atını çevirip mahmuzladı. Biz de cipe doğru yürüdük.

Yazarlar Birliği'nde

Dünya Demokratik Kadınlar Federasyonu'nun yöneticisi üyelerinden olan Yazarlar Birliği Başkanı Bayan Udval'la, henüz taşraya çıkmadan, otelin fuayesinde tanışmış ve ayaküstü biraz konuşmuştuk. Daha geniş bir konuşma yapmak için, taşra dönüşümüzde, beni o kabul edecekti. İyi ama, bu sefer de o bir yerlere gitmiş. Demem o ki, beni yardımcısı şair Tarva kabul etti. Toya'nın yardımiyle yaptığımız bir saat-

lik konuşmada, bana daha çok, vakitsiz ölen millî şairleri Natsagdorj'u tanıttı:

Devrimci sanat daha 1921'de ürün vermeye başladı. Yazarlar ilk olarak 1929 yılında bir birlik kurarak, ulusal bir örgüt çatısı altında toplandılar. Sanatçının çok verimli ve çok başarılı olmasını gerektiren çok güç yıllardı onlar. İşte o koşullar içinde öncülüğü Natsagdorj aldı. Onu çağdaş edebiyatımızın kurucusu sayarız. 1906 doğumludur. Lâypsig üniversitesinde okudu. Birkaç dil bilirdi. Yirmi yaşındayken yazmaya başladı. On yıl boyunca, yazar, şair, dramaturg, tarihçi ve toplum adamı olarak birçok eser verdi. Çeviriler de yaptı.

Natsagdorj sanatını ve kabiliyetini devrim zaferinin türkülerine, sosyalizm kuruluşunun atılım ve başarılarını yansıtmaya adamıştı.

Biçimde millî, özde sosyalist Moğol çağdaş sanatının bu çok güçlü rüzgârı, ne yazık ki, fizik varlığıyla 1937'de kesilivermiş. Fakat o, ölümsüz türküleriyle yeni toplumda ve bütün Moğolların yüreklerinde esmeye devam ediyor.

Ulan-Bator'un ortasında bir Lunapark, Lunapark'ında da bir anıt. Yani yüksekçe bir kayaya oturmuş koca Natsagdorj. Sevdalı gözleri karanlıkta da ışıl ışıl. Alnı yıldızlarda. Dizi üstünde durmadan şiir yazıyor.

— Sizin rahmetli Nâzım usta da beğenirdi bizim Natsagdorj'u, dedi Tarva. Biz de Nâzım'ı son derece sever ve sayarız. Ne yazık, siz de onu vakitsiz yitirdiniz.

Nâzım'dan çevirilerle biçimlice bir şiir derlemesi yapıp yayınlamışlar. Orhan Veli'den, Cahit Sıtkı'dan, Fazıl Hüsnü'den de birkaç çevirileri var. Sait Faik'in, Sabahattin Ali'nin, Orhan Kemal'in, Yaşar Kemal'in ve benim de birer hikâyemizi Rusça'dan çevirmişler...

türkiye halk iştirakiyyûn fırkası ile ilgili üç belge

Yeni Dünya'da, imkân buldukça Türkiye sosyalizm tarihine yararlı olabilecek belgeler yayımlayacağız.

Bu sayıda Türkiye Halk İştirakiyyûn Fırkası ile ilgili üç belge sunuyoruz.

Bilindiği gibi Türkiye Halk İştirakiyyûn Fırkası, 7 Aralık 1920'de resmen kurulmuştu. Fırkanın kurucuları Tokat mebusu Nâzım (muvakkat reis),[1] Bursa mebusu Şeyh Servet, Afyonkarahisar mebusu Mehmet Şükrü, Baytar Binbaşı Salih Hacıoğlu (kâtip) ve Ziynetullah Nuşirevan'dı.

Fırkanın ömrü iki ay sürmüş, 1 şubatta meclisteki yöneticileri tarafından kapatılmıştı...

1

TÜRKİYE HALK İŞTİRAKİYYÛN FIRKASI'NIN BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİNE BEYANNAMESİ

Geçici bir süre için faaliyetini durduran parti, yeniden faaliyete geçmek zorunluğunu duymuş ve bir bildiri yayınlamıştı.

---

(1) Eskiden Harput valisi olan Tokat mebusu Nâzım 4 eylül 1920'de mecliste 89'a karşı 98 oyla dahiliye vekili seçilmiş, fakat Mustafa Kemal Paşa tarafından istifaya zorlanmıştı.

Bildiri şöyleydi:

Türkiyenin ekonomik ve politik hayatındaki son olaylar ve bugünkü tarihî durumun önemi, Partiyi; a) maksadını açıkça bildirmeye; b) hükümetin iç ve dış politikası hakkında görüşünü açıklamaya; c) yeniden faaliyete geçmeye zorlamaktadır.

Parti, *marksizm* platformundadır. Bu itibarla, memleketin iç ve dış politikası hakkındaki görevlerini ve teşebbüslerini - memleketin ekonomik durumunu tahlil ve *marksizm metotlarının yardımıyle* olayların gelecekte alabileceği biçimleri tahmin temellerine dayatarak, daha önce amaç olarak alınmış umumî maksada önderlik edecektir.

Temel prensip olan *millî misâk*'ı benimseyen parti, buna uygun olmayan her çeşit teklifleri ve kararları istemez ve geri çevirir.

Türkiye'nin ve Yakın Doğu'nun ekonomik yapısını karakterize eden başlıca özellik *millî büyük endüstri*'nin bulunmayışıdır. Bundan ötürü Avrupa ve Amerika emperyalizmine karşı bütün Doğu'da *tek ve birleşik bir cephe* kurup yürütmek gereklidir.

Türkiye'nin ekonomik hayatında bugünkü durum, küçük mülkiyete ve küçük çapta üretim yapan köylü çoğunluğuna dayanmaktadır. Bu durum karşısında tutulacak iki yol vardır. Birinci yol şudur: Batı ile *millî misak* dışında anlaşarak, can çekişen Batı'nın, Doğu'yu sömürme sayesinde, ölümünü biraz daha geciktirmesine imkân vermek. İkinci yol da şudur: Memlekette burjuva demokrasisi usulüne göre *reform* yapmak ve emperyalizme karşı ileride karşı koyabilmek ve başlamış olan *millî bağımsızlığa* çoğunlukta olan köylülerin katılmasını pekleştirip sürdürmek için gerekli ekonomik yenileşme ve örgüt meydana getirmek.

Birinci yol tutulursa: Biz, zulüm görmüş uluslararası yığınlar için çok gerekli olan dayanışmayı bozmuş oluruz. Hükümet de, millete karşı yüklendiği *bağımsızlık* vaitlerini ye-

rine getirmemiş olur. Bundan başka bu birinci yol tutulursa, hem bütün Doğu, hem de Büyük Millet Meclisi hükümetini destekleyen; ve Türkiye'nin özgürlük ve bağımsızlığının en esaslı ve güçlü taraftarı bulunan Rusya Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri'yle ilişkiler ve dostluklar bozulmuş olacaktır.

İkinci yolun tutulması ise, biricik doğru ve kurtarıcı çaredir. Bunu Mustafa Kemal Paşa da açıklamıştı. Hükümetin bu ikinci yolu izlemesi gerekir. Gerçi ağır vergi altında, köylünün beli bükülmüştür. Büyük çiftlik sahipleriyle zorbaların baskılarından ve mahallî hükümet cihazının yetersizliğinden ötürü köylümüz ekonomik bakımdan perişan ve bitkin durumdadır. Bununla beraber, cephelerde sarsılmadan savaşmış ve birçok şanlı zaferler kazanmıştır. Demek oluyor ki, o bitkin köylü henüz dipdiridir, ve kendi varlık hakkını savunarak ekonomik refahı hak ettiğini göstermektedir. Savaş bitince, hükümetin önündeki en önemli meselelerden biri şu olacaktır: Özgürlüğe kavuşan memlekette millî hükümetin yaşaması için, köylülerin bu hükümete karşı ilgisini ve teveccühünü kaybetmemesi. Bundan ötürü, savaştan sonra, — toprak, vergi ve yönetme meselelerinde — ekonomik alanı kapsayan derin bir yenilik yapmak kesin bir ihtiyaç olacaktır. Aksi halde, asayişsizlik hükümet makinesini zayıflatabilir.

Bugünkü ekonomi siyaseti izlenirse, bütün üretim gücünü cepheye vermiş olan köylü, dayanma gücünden yoksun kalır ve kendisinden daha güçlü bulunan *emperyalizm* önünde yenilgiye uğrar. İçte ekonomi siyaseti değiştirilirse, köylü *millî bağımsızlığı* savunmaya yarayacak durumu muhafaza eder. İşte, bağımsızlığın gösterdiği manzara budur. İç politikanın görevi budur.

İç ve ekonomik durum teşhis edilirken dış durum unutulmamalıdır. Çözümü ertelenmeyecek bazı iç problemleri bile dış politikaya bağlı kalmak zorunludur.

Türkiye Halk İştirakiyyûn Fırkası yayınladığı bildiriye şöyle devam ediyor:

Partimiz, Türkiye köylü ve işçilerinin haklarını savunan bir partidir. Bunun içindir ki, Büyük Millet Meclisi Hükümeti, dış politikamızda emperyalizmin zalimce saldırılarına karşı korunma ve bağımsızlığı koruma siyasetini güttüğü sürece, onu güçlendirmek ve desteklemek görevimizdir. Partimiz kahraman ordumuzun başarısını sağlamak için köylü ve işçiyi, orduyu güçlendirmeye ve savaşmaya çağırmaktadır. Kral Konstantin ordusu galip emperyalist devletlerin ve özellikle İngiltere'nin şer ve zorbalık aracından başka bir şey değildir.

Biz, Yunan istilâsı aleyhindeki komünistlere ve işçilere de sesleniyor; ve onları devrimci yollarla bu ordunun dağılıp çözülmesine yardım etmeye çağırıyoruz. Yunan komünistlerini bu göreve çağırmak için ayrı bir bildiri yayınlanacaktır. Partimizin bu teşebbüsü, Anadolu askerlerinin, *devrimci erlerimizin* savaş kabiliyetini güçlendirecektir. Yunan burjuvazisinin ve generallerinin propagandasına göre, bize karşı açılan savaş, Anadolu'yu istilâ savaşı, sözde, «millî mahiyet» taşıyan bir savaşmış. Partimizin teşebbüsü, bu; yalandan örülü propagandayı da çürütecek; ve, Yunan askerlerinin korkmadan, çekinmeden teslim olmalarını sağlayacaktır. Aynı zamanda, bu teşebbüs sayesinde, Yunanistan'ın iç durumu güçleşecektir. Bunu kolaylaştırmak için de, hükümet bizde azınlıkların haklarına daha çok itina göstermelidir. Tabiîdir ki, devrimci memleket çıkarlarına aykırı davranışları kesin belgelerle açığa çıkanlar istisna edilmelidir. Bu gibilerin dışında, bütün yurttaşlar, eşit haklardan yararlanmalıdır. İşlenilen şenaatlere asıl sebep olanlar Yunan subayları ve generalleriyle Yunan burjuvazisidir. Bütün baskılarımız onlara yönelmelidir. Yunan hükümeti, «millî savunma politikası» adıyle oyun çevirmek istiyor. Fakirleri ve köylüleri koruyan ve asıl sebep olanlara karşı cephe alan bir politika izlediğimiz takdirde, çevrilmek istenen bu oyunun içyüzü meydana çıkacaktır. Partimiz — Türkiye Halk İştirakiyyûn Fırkası — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine, emperyalizme karşı savaşında, her

yoldan yardım edecektir. Partimiz, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinden, yukardaki tekliflerimizin, kabulünü istemektedir.

Memleketimize gelen yabancı kapitalist şirket ve temsilcileri ihtiyatla karşılanmalıdır. Onların amacı şudur: Ekonomik zayıflığımızdan faydalanarak, bize pek ağır şartları kabul ettirmek; ve böylece; Arabistan, Irak ve Mısır'ın zengin topraklarındaki İngiliz kapitali ile, zengin ve bereketli topraklarımızda bir rekabet alanı açmak. Böyle bir kapital savaşının sonucu, çatışan sermaye gruplarının itişiyle, iki kardeş olan Türkle Arabı savaşa sürüklemektir.

*

Türkiye Halk İştirakiyyûn Fırkası, bu Bildiri'de, Doğu'da ve özellikle Yakın-Doğu'da *millî devrimler* devresine girildiğini kabul ediyordu. Bu takdirde, dış politikamız ne olmalıydı? Hangi temele dayanmalıydı? *Özgürlük ve bağımsızlık için çarpışan Doğu İslâm ülkelerinin Batı istilâcılarına ve adamlarına karşı savaşlarında her türlü yardım temeline dayanmak gerekli idi.*

Parti'nin şiarı şuydu: *Dünya emperyalizmine karşı, bütün Doğu'nun* tek ve birleşik bir savaş ve savunma cephesi kurması. Bu şiarı, aksiyonda yani eylemde gerçekleştirmek için de, bütün İslâm ülkelerini kapsayan bir Kongre yapılmalı; Doğu uluslarının umumî ittifakı sağlanmalı; özel olarak da, Doğu ülkeleri konferansları düzenlenmeliydi. Bu çeşit kongre ve konferansların sonuçları insanlık dünyası için çok faydalı olacak ve Doğu dünyasının kurtuluş hareketlerini kolaylaştıracaktı.

Dünya emperyalistlerinin hayalhânelerinde yaşayan Cenevre Konferansına Anadolu çağırılmamıştı. Bahis konusu kongre ve konferanslar, bu çağırılmayışa karşı, fiilî ve etkili bir cevap yerine de geçecektir. *Bütün Doğulular, Avrupa ve Amerika kapitalizm ve emperyalizmini yıkmak için dört yıldan be-*

ri savaşan dünya emekçileriyle sağlam bir dayanışma kurmalı; bütün zulüm görenler, milyonlarca Doğu köylüsünün çıkarları adına birleşerek, zulmedici emperyalistleri yıkmak üzere ayağa kalkmalıdır. Doğu'nun dayanışması ve ittifakı hem politik ve askerî hem de ekonomik olmalıdır.

Üçüncü Enternasyonal bütün dünyanın komünist partilerini çevresine toplamıştır. Partimiz de *Üçüncü Enternasyonale Bağlıdır.* Partimizin — Türkiye Halk İştirakiyyûn Fırkası'nın — yukarıda bahsi geçen meselelerdeki görüşü sırf bize özgü değildir. Bütün dünya komünist partilerinin ve onları kendi çevresinde toplayan *Üçüncü Komünist Enternasyonalin de görüşüdür.* Komünist partileri ve *mensup olduğumuz üçüncü Enternasyonal* bu meseleleri hangi açıdan ele alıyorsa, biz de o açıdan ele alıyoruz.

Bu esaslar dahilinde tutulacak yol:

a) Türkiye idare makinesinin bütünlüğünü ve tam bağımsızlığını sağlayacak;

c) Sovyet Cumhuriyetleri'yle ilişkilerimizi ve barış durumumuzu güçlendirecek;

d) Ve nihayet, köylülerimizin pek haklı dileklerinin yerine getirilmesini mümkün kılacaktır.

*

Parti, günün asgarî dilekleri üzerinde bilfiil ve pratik esaslarda hangi unsurlarla anlaşmaya hazır olduğunu da açıklıyordu. Bu unsurlar şunlardı: *Meclisteki sosyalist ve halkçı gruplar ve Mustafa Kemal Paşa'nın «Köylüler memleketimizin asıl efendileridir» sözünü şiar edinen unsurlar.*

Derin inancımız şudur ki, Avrupa proletaryası bizim ve *Üçüncü Enternasyonal*'in bu çağrısına koşacaklar; tekliflerimizi yerine getirecekler ve İngiltere ile diğer istilâcı devletleri Yunan hükümetine yardımdan çekinmeye zorlayacaklardır. Yunan emekçileri ve bunların meydana getirdiği Yunan ordusu, önünde sonunda, silâhlarını Kralın generallerine çe-

vireceklerdir. Bu generaller, Avrupa kapitalistlerinin Anadolu'daki çıkarlarını korumak için, her türlü cinayet ve şenaati işlemekten çekinmeyen kudurmuş canavarlar değil de nedir?

Türkiye Halk İştirakiyyûn Fırkası, Parti'nin o günkü politikasını şöyle formülleştiriyordu: *Millî devrimi derinleştirmek* ve istilâcılara karşı savaşı sürdürmek için *Doğu'nun bütün kurtarıcı güçlerini birleştirip yoğunlaştırmak.*

Parti, bundan sonra, kurulduğu tarihte (7 aralık 920) hükümetle olan ilişkilerini bozmak isteyenlerden yakınıyor; «Doğu devriminin en candan yolcularından» biri olarak tanıttığı Tokat Mebusu Nâzım'ın Meclis'teki yerine dönmesi için hâlâ karar verilemediğini de kaydetmeden geçemiyordu.

Bildiri'nin son satırları Türkiye Halk İştirakiyyûn Fırkası'nın amacını belirtiyordu. Amaç, *Doğu'nun kurtuluşu* idi.

Aşağıdaki yazı Türkiye Halk İştirakiyyûn Fırkası'nın Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne sunduğu beyannamenin orijinalidir:

«Türkiye hayat-ı iktisadiye ve siyasiyesinin son vekayi ve hâdisatı, bugünkü tarihî vaziyetin ehemmiyeti, şimdiye kadar muvakkaten tatil-i faaliyette bulunan Fırkamızın, maksadını açık bir surette beyan ve memleketin umumî vaziyetine ve Hükümetin dahilî ve haricî siyasetine dair nokta-i nazarını tasrih ile tekrar faaliyete geçmesini icbar etmektedir.

1 — Marksizm platformasında bulunan Fırkamız memleketin dahilî ve haricî siyasetine dair vezaif ve teşebbüsatını, memleketin iktisadî vaziyetini tahlil ve marksizm usulleri yardımiyle vekayiin istikbalde olabileceği eşkâlini tahmin esaslarına istinad ettirerek, evvelce istihdaf edilmiş umumî maksada rehberlik edecektir.

2 — Türkiye halkının ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin umde-i esasiyesi olan «misâk-ı millî» bugün bizim dahî umdemizdir. Buna muvafık olmayan her türlü teklifat ve mukarrerat Fırkamızca merduttur.

3 — Türkiye'nin ve Şark-ı Karîbin iktisadî bünyesi, başlıca millî büyük sanayinin yokluğu ile tavsif edilebilir. Bu hususiyet-i hâl bize, Avrupa ve Amerika emperyalizmine karşı umum Şark'ta müttehit bir cephe ihdas ve idamesi nokta-i nazarını lâzım göstermektedir. Fakat, Türkiye'nin küçük mülkiyet ve müstahsil köylülerin ekseriyeti esasına istinad eden hayat-ı iktisadiyesinin bugünkü vaziyeti, ya Garb ile *misâk-ı millî* haricinde anlaşarak muhtazir bir halde bulunan Garb'ın, Şark'ı istismar ile, kendi ölümünü biraz daha tehir etmesine imkân vermek; veyahut memleketin dahilinde burjuva demokrasisi usulile islâhat yapmak ve emperyalizme karşı ileride mukavemet edebilmek ve başlanmış olan millî inkılâba ekseriyet olan köylülerin iştirakini teyid ve idame eylemek için, zarurî olduğu veçhile, iktisadî teceddüdât ve teşkilât vücuda getirmektir. Birinci yolu ihtiyar etmek: Bizim için beynelmilel mazlum kitlelerin elzem olan tesanüdünü ve Hükümet için kendi milletine karşı verdiği istiklâl mevâdini ihlâli bâdi olurdu. Aynı zamanda gerek bütün Şark için ve gerekse Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti için her türlü müzahereti göstermekte bulunan ve Türkiye'nin hürriyet ve istiklâline en esaslı ve kuvvetli bir taraftar olan Rusya Sosyalist Şuralar Cumhuriyetleri'yle mevcut münasebat ve muhadenetimizi teşviş ve ihlâl ederdi. İkinci yolun ihtiyarı ise: Yegâne doğru ve halâskâr bir çaredir ki bunun 1 - mart - 1922 - 338 tarihindeki nutkunda, Mustafa Kemal Paşa dahî tasrih etmişti. Hükümetin bu yolu her halde takip etmesi lâzımdır. Mustafa Kemal Paşa'nın nutkunda «memleketin asıl efendisi» olduğu ilân olunan köylünün gerçi ağır vergilerle beli bükülmüş ve büyük çiftlik eshabile mütegallibenin tazyıkatından ve defeatle *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde de yazıldığı veçhile mahallî hükümet cihazının adem-i kifâyesinden dolayı iktisaden perişan ve bitkin bir hale gelmiş ise de cephelerde mücadeleyi metanetle idame etmiş ve müteaddit defalar şanlı zaferler kazanmıştır. Bu da gösteriyor ki, o bitkin köylüler henüz zindedirler, doğru çalışıyorlar ve kendilerinin hakk-ı mevcudi-

yetlerinin müdafaa ederek iktisadî refahları hakkını bir daha teyid ediyorlar.

Harpten Sonrası İçin

Hükümetin önünde birçok mühim mesail vardır ki bunların en mühimlerinden birini müstakil memlekette millî hükümetin yaşaması için köylülerin ona karşı olan alâka ve teveccühünü idâme ettirmek meselesi teşkil eder. Binaenaleyh harp hitam bulur bulmaz memleket dahilinde (arazi, vergiler ve idare meselelerinde) derin iktisadî bir yenilik vücuda getirmek ihtiyacı katîdir. Aksi takdirde, terhis edilmiş asker ve köylülerin harpten sonra sık sık asâyişsizlik ihdâsiyle hükümet makinesini zayıflatması ihtimali mevcuttur.

Köylülerin fedakârlığı pek çok olan millî muharebeler tarihinde görülüyor ki harbin hitâmını müteakkıp köylüler daima kendilerinin yaptıkları fedakârlığın mukabilinde mükâfat itasını ve iktisadî inhitadın izalesini ve hükümet makinelerindeki bozuklukların islâhını taleb ederler. Herkesçe malumdur ki son üç sene zarfında zer olunan arazi ve hayvanat miktarı mühim tenakusa uğramıştır. Vergiler ve gümrük rüsumatı ziyadeleşmiş ve ihracat da azalmıştır. Aynı zamanda köylünün mahsülatının fiyatı ise buna nispeten cüz'î yükselmiştir. Binaenaleyh hâli hazır iktisadî siyasetini takip ile, kendisinin bütün istihsal kuvvetini cepheye vermiş olan köylüyü mukavemet kuvvetinden mahrum bırakarak, kendisinden bugün herhalde daha kuvvetli bulunan emperyalizm önünde, mağlubiyete sevkedilmiş, veyahut dahilî siyaset-i iktisadiyeyi tebdil ile köylüleri millî istiklâlin müdafaasına hâdim kılmakta devam edilmiş olacaktır. İstikbalin manzarası böyledir. Ve dahilî siyasetin vazifesi bunlardır. Bundan ma'da da hayat-ı içtimaiyemizde birçok elîm ve marazî hadiseler vardır ki onlara şu mühim zamanda, amelî fikirler dermeyan ederek, temas etmek istemiyoruz.

Memleketin dahilî ve iktisadî vaziyetini teşhis ederken haricî vaziyetimizi de bir dakika olsun hatırdan çıkaramayız. Halli kabil-i tehir olmayan bazı mesail-i dahiliyeyi bile siyaset-i hariciyemize tâbi kılmak mecburiyeti vardır. Siyaset-i hariciyemizde imperyalizmin hunharcasına taarruz ve tecavüzlerine karşı müdafaa ve bunların taarruz ve tecavüzünden memleketin istiklâl ve masuniyetini muhafazada devam ettikçe hükümeti; takviye ve bu siyasetinde müzahereti, Türkiye köylü ve işçi hukukunun müdafii olan, Fırkamız kendisine bir vazife bilir. Şu cihetleri de tasrih edelim ki: Biz kahraman ordumuzun müzafferiyetini temin için köylü ve ameleyi ordunun takviyesine ve bugünkü tehammül ve mesaisinde devama dâvet edeceğiz. Yunan istilâsının aleyhinde bulunan komünist ve amelelerini dahi İtilâf Devletleri'nin ve bilhassa İngiltere'nin bir âlet-i şer ve tehakkümü olan Kral Konstantin ordusunu, inkılâp kârâne yollarla, inhilâl ettirmeye dâvet edeceğiz. Ve Fırkamızın encümen-i mahsubu marifetiyle Yunan komünistlerini bu vazifeye dâvet için derhal bir beyanname neşr edeceğiz. Bizim bu teşebbüsâtımız inkılâpçı askerlerimizin harbî istidâdını takviye, Yunan burjuva ve generallerinin bize karşı muharebelerinin «millî mahiyetine» dair propagandalarını red ve Yunan askerlerinin ordumuza bilâhaf teslimini temin ve Yunanistan'ın vaziyet-i dahiliyesini işkâl hususlarını istihdâf etmekle beraber bu husûsun teshîli için hükümetin ekalliyetler hukûkuna daha ziyade itinâkâr olması lüzûmuna kainiyiz.

İnkılâpçı memleket menafiine muhalif harekât ve teşebbüsatta bulunduğuna dair katî vesaik bulunanlar müstesna olmak üzere bütün vatandaşların hukuk-i mütesaviyeden müstefit olmalarını temin bizce bir borçtur. Yunan hükümetinin bu şenaatlerinin asıl müsebbipi olarak, biz, Yunan zabitân ve generallerini, burjuvalarını biliyoruz. Bütün tazyikatımız sırf onlara teveccüh etmelidir.

Fukara ve köylünün himayesi ve asıl müsebbip olan kısmın tazyik tarzında vukua gelecek bir siyaset, Yunanistan hü-

kümetinin «millî müdafaa siyaseti» namıyle çevirmek istediği oyunlarının mahiyetini meydana çıkaracaktır.

Tekrar edelim: Biz, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine, imperyalizme karşı olan mücadelesinde, her tarihle muavenet edeceğiz. Aynı zamanda biz; andan yukarıda teklif ettiğimiz esâsâtın kabulünü dahi taleb ediyoruz. Burada şunu da beyan edelim ki: Amerika, Belçika ve Fransa'dan memleketimize gelen her türlü sermayedar şirket ve mümessillerini daima ihtiyatla kabul etmek lâzımdır. Onlar bizim iktisadî za'fımızdan istifade ederek, bizim için pek ağır olan şeraiti kabul ettirmek ve bu suretle Aribastan, Irak ve Mısır'ın zengin toprakları üzerindeki İngiliz sermayesi ile bizim zengin ve mümbit topraklarımız üzerinde bir rekabet sahâsı açmak istiyorlar. Memleketimize girecek böyle bir sermaye mücadelesinin neticesi ise iki müteârız sermayedar grubun te'sir-i sevkiye, Türk ve Arap, iki kardeş kavmin mücadelesi olacaktır.

Şark'ta ve bilhassa Şark-ı Karîp'te millî inkılâplar devresine girmiş bulunuyoruz. Şu halde haricî siyasetimiz, bize kardeş ve daima hayırhah olan Irak, Suriye, Hicaz, Mısır vesaire Şark İslâm memleketlerindeki akvam ve câmiaların Garp istilâcılarına ve onların adamlarına karşı mücadelelerinde, hürriyet ve istiklâl için bu kardeşlere her türlü yardım esasına istinad etmelidir.

Bizim cihan imperyalizmine karşı umum Şark'ın müttehid bir mücadele ve müdafaa cephesi teşkili, şiarını, Şark siyasemetimizde bir esas ittihaz etmemiz ve bu şıarı kuvveden fiile çıkarmak için bütün İslâm memleketlerinin Kongresi ve akvam-ı şarkıye ittifak-ı umumisi akt ve tesis ve hususî Şark memleketleri konferansları gibi içtimalar tertip etmemiz lâzımdır fikrindeyiz. Bu kabil Kongre ve Konferanslar neticeleri insaniyet âlemi için çok müfid olacağı ve Şark dünyasını istihlâs harekâtını teshil edeceği tabiî olmakla beraber cihan imperyalistlerinin hayalhanesind e yaşamakta olan Cenove Konferansına — ki Amerika hükümeti değ imtiyazât-ı iktisa-

dîye için bize adamlarını gönderdiği bir sırada, bizim konferansa adem-i iştirakimizi tervic etmişti — bizi çağırmamalarına karşı fiilî ve müessir bir cevap teşkil edecektir.

Umum Şarklılarla, bugünden itibaren, Avrupa ve Amerika'nın kapitalizm ve imperyalizmi yıkmak için dört seneden beri mücadele etmekte bulunan cihan emekçileriyle metin bir tesanüd vücuda getirmek, Şark'ın milyonlarca köylülerinin menafii namına bütün mazlumlar birleşerek zalim imperyalistleri yıkmak üzere kalkmak zamanı artık gelmiştir.

Şark'ın tesanüd ve ittifakı siyasî ve askerî olduğu kadar da iktisadî olmalıdır.

Hülâsa: Fırkamızın bu mesaile olan nokta-i nazarı bütün dünya Komünist Fırkalarının ve onları kendi etrafında toplayan mensub olduğumuz Üçüncü Komünist Enternasyonalin de nokta-i nazarıdır. Bu esasât Türkiye idare makinesinin temamiyetini ve istiklâl-i tâmını teminin, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Şark'taki inkılâpkâr tesirini tezyidin, Şurâlar Cumhuriyetleriyle olan münasabât ve muhadenetlerimizi takviyenin ve köylülerimizin pek haklı olan metalibini it'â hususunun yollarıdır. Zamanın bize teklif ettiği bu asgarî metalib üzerinde, bir memleket ve meclisteki sosyalist ve halkçı gruplarıyle ve Mustafa Kemal Paşa'nın «köylüler memleketimizin asıl efendileridir» sözünü kendisine şiar edinen unsurlarla fiilî ve amelî esaslar üzerinde anlaşmaya hazırız. Bizim derin bir kanaatimiz vardır ki, Avrupa işçi ve emekçileri bizim ve Üçüncü Enternasyonal'in bu davetine icabet, teklifatımızın icrasiyle pek yakın bir zamanda İngiltere vesair istilâcı devletleri Yunan hükümetine yardımdan çekilmeye icbar edeceklerdir. Yunan emekçileri ve onlardan mürekkep bulunan Yunan ordusu ise ellerindeki silâhlarını âkıbet kralın cenerallerine, Avrupa cenerallerine, Avrupa sermayedarlarının Anadolu'daki menafiini muhafaza için bu kadar cinayet ve şenaatleri irtikâptan çekinmeyen bu kudurmuş canavarlara tevcih edeceklerdir.

Fırkamızın bugünkü siyaseti ancak millî inkılâbı derinleştirmek ve istilâcılara karşı mücadeleyi devam ettirmek için Şark'ın bütün hâlaskâr kuvvetlerini tevhid ve teksif eylemekten ibarettir.

Fırkamız 7 - Kânunu evvel - 920 - 336 tarihinde hükümete programını tastik ettirerek resmen faaliyete başladığı gün hükümet ile olan münesabatımızı, maalesef, ihlâl ve teşviş etmek isteyenler bulunmuştu. Bu vesile ile Fırkamız azâsından ve Şark inkılâbının en samimî yolcularından Tokat mebusu Nâzım arkadaşın henüz mecliste boş bulunan mevkiine avdeti haranın bugüne kadar ittihas edilememiş olmasını ehemmiyetle kaydederiz. Bununla beraber Fırkanın bütün faaliyet ve icraatında şahsî infialler ve şahsî ihtiras şaibelerinden pâk ve münezzehtir. Biz kendimizin aleyhinde bulunmuş olanlara muhalefet etmek üzere değil, yukarıda gösterilen esasât dairesinde, Şark'ın halâsını temin maksadiyle, bu mefkûreye taraftar olanları teşrik-i mesaiye davet etmek için faaliyete geçiyoruz.

Türkiye Halk İştirakiyyûn Fırkası
Merkez-i Umumisi

2

TÜRKİYE HALK İŞTİRAKİYYÛN FIRKASI'NIN CİHAN AMELE VE KÖLÜSÜNE VE ÜÇÜNCÜ ENTERNASYONAL VASITASİLE KOMÜNİST FIRKA VE TEŞKİLÂTLARINA BEYANNAMESİ

Türkiye Halk İştirakiyyûn Fırkası Bildiri'de, dünya işçi ve köylülerine sesleniyordu:

Dünya işçi ve köylüsüne ve III. Enternasyonal aracılığı ile Komünist Parti ve Örgütlerine seslenen bu Bildiri, —par-

ti açısından— Cenevre Konferansının içyüzünü açıklamaktadır.

Cenevre Konferansı dünyanın zulüm görmüş insan yığınları ve ulusları için kurulmuş bir kapandır: Dünya emekçileri ve zulüm görmüş dünya halkı için kurulmuş bir kapan. Şayet Konferansın amacı dünyanın sükûnu ve dinlenmeye kavuşması ise, Anadolu ve birçok Doğu ulusları neden çağrılmamıştır?

Yunanlılar, Avrupa istilâcılarının elinde, sersem bir araçtan başka bir şey değildir. Onlara karşı bağımsızlık için, üç yıldır kanlı bir savaş sürdürüyoruz. Yaz kış demeyip savaşanlar, Anadolu'nun fakir emekçi ve köylüleri, suçsuz ve zulme uğramış evlâtlarıdır. Emperyalistlere aldanarak (1914 - 18) Cihan Savaşı'na sürüklendik. Dört yıl, Batı'nın pençesi zavallı Anadolu'yu yakıp yıktı. Bugün, Anadolu'yu ezen yine o pençeler. Yunanlılar memleketi yerle bir ettiler. Amaç, ne dünyanın asayişi ne dinlenmesi ve ne de imâr meselesidir.

Konferansı düzenleyenler samimî bir amaç gütmüyorlar; Türkiye'yi, içlerine alamıyorlar. Bizler, zulüm görmüş Türkiye emekçileri ne konferanslar gördük. Kapitalist ve istilâcılar ne kadar yeni ad taksalar, ne kadar parlak sözler sarfetseler, nihayet şunu yaparlar: Zulüm görmüş halkın ayaklarına ve kollarına geçirdikleri demir zincirler yerine, boyunlara altın zincirler takmak; demirci dükkânını kuyumcu dükkânı yapmak. Cenevre Konferansı zincir yapıcı bir ocaktır.

Konferans, dünya ekonomisini düzenlemek amacını gütmüyor; dünyayı yeniden ateş kan tufanlarına boğmak istiyor. Bu Konferans'ın alacağı kararlara itimat etmeyin. Konferans'tan bir sonuç beklemeyin. Konferansın maksadı caniyânedir. Bütün varlığınızla Konferans'ın kısır kalmasına yardım ediniz. Türkiye köylü ve emekçilerine yardımcı olun.

Bildiri, Karl Marks'ın ünlü çağrısını tekrarlayarak son buluyordu.

Beyanname'yi, belge olarak, aynen, aktaralım:

Türkiye Halk İştirakiyyûn Fırkası'nın
Cihan Amele ve Köylüsüne ve
Üçüncü Enternasyonal Vasitasile
Komünist Fırka ve Teşkilâtlarına
Beyannamesi'nin Orijinali

Cenevre Konferansı artık emr-i vaki halini almıştır. Bu konferans ilkönce bir Avrupa emperyalist Hükümetinin Avrupa emperyalist hükümetinin Avrupa kapitalist heyetine kurduğu bir tuzaktı. Kan konferansı ile sarsılan bu tuzağı vehleten bozuvermek de muvafık görülmediğinden olmalı, ki başkalarının da iştirak ve muavenetile tevsi ve tahkim edilerek küçük tuzak büyük kapan haline getirilmiştir. Bu kapan artık bütün dünya imperyalistlerinin bütün dünya mazlûmlarını kıstırmak ve tutmak için kurulmuş bulunuyor.

Rusya Sovyet Hükümetinin Cenevre Konferansına çağırılmış olması bir eser-i samimiyet olmaktan ziyade bir düzen ve bir riyakârlıktır. Bugünün hilebaz ve riyakârları yüzünü Şark'a çevirmiş olan bütün dünya mazlûmlarının, bütün cihan emekçilerinin gözlerine bir perde-i igfal çekmek istiyorlar ve bugün de Cenevre'de görünüp Cenevre'de sırıtacak olan çehre-i tegâllüb ve redaete aldatıcı gâzeler sürüyorlar. Brest Litovsk'un muhterem kahramanları olan Şark inkılâpçıları pek ümitvârız ki, Brestlitovsk'ta yaptıkları gibi dünya emekçileri ve mazlûm halkı için kurulmuş olan «Cenevre» kapanını da, onların düşeceği bir kapan haline sokarlar ve pek kuvvetle itimadız vardır ki, riyakâr çehreden bütün mikropları indirir yırtar ve atarlar.

Cenevre Konferansı'nın bir tuzak ve kapan olduğunu ispat için biz yalnız şu delili irae edeceğiz. Cenevre Konferansı sükût ve istirahat-ı âlemi istihdaf ediyorsa, Cenevre Konferansı yine harap olmuş yerleri imâr, bozulmuş iktisadiyatı tanzim gayesiyle çalışacaksa oraya imperyalist hükümetlerinin en bayağısı şu Yunan Hükümeti bile çağırıldığı halde Türkiye, Anadolu ne için çağırılmadı? Suriye, Irak, Mısır,

Trablus, Fas, Cezayir, Hint, Çin, İran ne için çağırılmadı? Hattâ şu güya artık muhtar olan İzlanda ne için çağırılmıyor?

Mısır bugün ihtilâl içinde harap olmaktadır. Suriye, Irak, dört senelik bir harb-i azîm ile zaten harap ve bitâp olmuştur. O günden bugüne kadar enkaz-ı tarumârı üstünde demir eller, parçalar sökmekle meşgüldürler. Hint öyle, Çin öyle, hattâ İran öyle.

Anadolu Avrupa istilâcılarının sersem bir âleti olan Yunan saflarına karşı istiklâli için üç senedir kanlı bir harp idame ediyor. Bu kuvvetler hep Anadolu emekçileri, fakir köylüleri, Anadolu'nun masum ve mazlûm evlâtlarıdır. Onlar üç senedir yazın bunaltıcı harareti kışın dondurucu soğuğu altında bilâperva harb ediyor. İmperyalistlerin iğfalatına kapılarak Harb-ı Umumiye sürüklenen ve dört sene alettevâlî Garb elile yakılan ve yıkılan zavallı Anadolu işte bugün de yine o eller, o pençeler altında eziliyor. Yunanlılar, girdikleri yerleri çıkarıldıkları memleketleri girip çıktıkça yerle yeksân ettiler. Ve ediyorlar. Türkiye ve Anadolu, kendisine mü'temer-i kebir süsünü veren ve içine Sovyet Rusyasını çağırmakla da gaye-i cebir ve tehakkümünü setre uğraşan Cenevre Konferansı'na ihlâl edilmiş asayiş ve istirahatı, harab olmuş iktisadıyatı için neler neler söyleyebilirdi.

Maksat asayiş ve istirahat-i âlemse Anadolu bugün dahi Şark'ta bir amil-i sulh ve sükûn olabilirdi, maksat imâr ise işte koca bir memleket.

Bunu o konferansın mürettipleri de pekâlâ bilirlerdi. Lâkin yukarıda dediğimiz veçhile maksatlarında sâdık ve samimî olmadıkları için iş bu mü'temer huzuruna çıkar çıkmaz efendiler işte hak ve hakikat diyecek bir müddeî-i mazlûmdan ürktüler ve ürküyorlar. Ve işte bunun için Türkiye'yi içlerine almadılar ve alamıyorlar.

Biz, Türkiye emekçileri; biz Türkiye mazlûmları Avrupa'nın Cemiyet-i Akvam'ını ve hattâ Vaşington ve Kan Konferansları komedilerini de gördük. Biz Paris'in Üçler Konferan-

sı'ndan daha dün önümüze atılan mütareke ve şerait-i sulhiye teklifleri ucubelerini de gördük. Sermayedar ve istilâcı muhterisler yeni namlar ve parlak sözlerle şimdiye kadar bütün dünya mazlûm halkının ayaklarına ve kollarına taktıkları demir znicirlerin yerine boyunlara takılacak altın zincirler yapmak istediler. Demirci dükkânını kuyumcu dükkânına kalb ettiler.

Halbuki yapmak istedikleri zincir o kuvvette ve o ağırlıkta olacaktı. Bugünkü Cenevre Konferansı ise yine böyle, zincirler yapacak bir ocaktır. Örsü Puvankare, çekici Loid Jorj olan bu ocak; onu körükleyecek otuz bu kadar çırağıyle beraber beşeriyete, insaniyete, bütün mazlûm kitlelere bakalım ne şerareler sıçratacak, ne zincirler yapacaktır.

Bu dakikada gözlerimizi Sovyet murahhaslarının inkılâpçılığına ve hakşinaslığına diktiğimiz ve bu komedinin mahiyetini de bütün âleme göstermelerine kemal-i itimatla muntazır olduğumuz halde biz Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası cihan işçi ve çiftçi komünistlerine hitap ediyoruz:

Dünya iktisadıyyatını tânzim maksadına matuf değil cihanı yeni baştan ateş ve kan tufanlarına gark edecek olan bu konferansın mukarreratına itimât etmeyiniz ve bu konferans'tan bir netice beklemeyiniz. Hayatımıza ve hayatınıza pek caniyâne ihzar edilmekte olan bu kasde meydan vermemek için bütün mevcudiyetinizle bu konferansın akametine ve Türkiye köylü emekçilerine yardım ediniz.

Bu vesile ile de büyük Üstad-ı insaniyet Karl Marks'ın ulvî ve muhik nidâ ve davetini bir kere daha tekrar edelim: «Ey bütün memleketlerin işçi, köylü ve ameleleri birleşiniz. Zincirlerinizden başka kaybedecek neniz var. Kazanacağınız ise bütün bir cihan, koca bir cihandır.»

Türkiye Halk İştirakiyyûn Fırkası Merkez-i Umumîsi[2]

---

(1) «Dünya emekçileri ve mazlûm halkı birleşiniz. «Şiarı göze çarpmaktadır.

(2) **Yeni Hayat,** sayı 5, s. 1 - 2 (15 nisan 338 - 922).

3

TÜRKİYE HALK İŞTİRAKİYYÛN FIRKASI'NIN FİKİRLERİNİ YAYAN YENİ HAYAT'IN AMACI NEYDİ?

Türkiye Halk İştirakiyyûn Fırkası'nın organı olan *Yeni Hayat* dergisinin ilk sayısı 18 mart 338 (1922) tarihini taşımaktadır.[1] Partinin lideri Tokat Mebusu Nâzım, derginin sahibi ve müdürü idi.

Dergi; millî ayaklanmaların, kurtuluş hareketlerinin ilmî ve ekonomik izleyici ve eleştiricisi kalacaktı. Bununla beraber, halkın ve — Dünya devrimi için aydınlanmaya susamış — fikir sahiplerinin gelecekteki hizmetlerine kolaylık olsun diye, çevre olaylarının gerçeklerini, ekonomik ve ilmî sebeplerini bildirmeyi de prensip sayıyordu.

«Maksadımız» başlığını taşıyan ve Yazı İşleri Kurulu'nun imzasıyle yayınlanan ilk yazıyı, dilini sadeleştirerek aktarıyoruz:

«Biz son on sene içinde geçirdiğimiz hayata bakınca şöyle bir manzara görüyoruz. Bugünkü insanlık kendisinin tarihî gelişmesinde öyle bir devreye girmiştir ki, sosyal yapısında bulunan ekonomik zıddıyetler bütün çıplaklığıyle meydana çıkmıştır.

Bu ekonomik zıttiyetlerin meydana çıkması sonucunda eski toplum yaşayışının bütün temelleri sarsıldı, eski sosyal düşünmelerin ve yolların temelleri çöktü. Sosyal gelişme yasaları hakkında mevcut bulunan eski tasavvur ve kavrayış biçimleri uçuruma yuvarlandı. Bu ekonomik zıttiyetlerin gelişmesi, bütün bu müthiş vak'alar ve hadiseler çağlayanları arasında,

---

(1) **Yeni Hayat**, s. 1 - 3 (İlmî, içtimaî, iktisadî ve siyasî mecmua). Haftada bir çıkar. Yıl: 1, sayı: 1. Tanesi 10 kuruştur. İdarehâne: Ankara, İmaret mahallesinde daire-i mahsında.

sosyal değer hükümlerini kahredici ve cebbar bir hâkimin dönmez kararile değiştirdi. Hülâsa: Bizim eski bildiğimiz hayat sarsıldı ve sallandı ve hâlâ da sallanıyor. Bizim eski fikirlerimiz, eski bilgilerimiz ta temelinden yıkıldı; hâlâ da yıkılıyor. Dünyaya yeni bir hayat kapısı açıldı.

Önceleri, birçok kimseler tarafından, insanlığın kurtuluş ve selâmet çareleri diye ortaya atılmış ve herkesçe de öyle tanınmış ve öyle bilinmiş olan şeyler bugün insanları felâkete, musibete sürükler bir araç hükmünde kaldılar. Onların yerini yeni araçlar, yeni usuller, yeni töreler tuttu ve tutuyor. Bir yandan eski biçimlerin sürüp giden dalgaları, öte yandan yeni hayatın, yeni fikirlerin göklerde ve yükseklerde çakan ve gürleyen yıldırımları...

Hangisinden korkmalı ve hangisine sarılmalı? Buna mı, ona mı?

İşte herkesi düşündüren ve birçoklarını birtakım karanlıklar içinde şaşırtan ve bunaltan şey.

Bu gayet tabiîdir.

Son beş yıl içinde bütün cihanı kaplayarak cereyan etmekte, birbiriyle arap saçı gibi karışarak gelişmekte olan olayların fırtınaları arasında geçirmekte olduğumuz bu tarih devresinin gerçek mahiyetini tahlil etmek ve kavramak, ve eski bilgi metotlarının yardımiyle bunun değerini takdir edebilmek, tabiatiyle güçtür.

Çünkü, sosyal ve ekonomik hayatta başlayan sarsıntılar, bütün düşünenlerin, bütün bilginlerin kafalarında da sarsıntılar yapmıştır.

İşte her şeyi görerek, yoklayarak, onların asılları ve sebepleri üzerinde fikirler yürütüp düşünceler ve düşünce yolları çıkarmak isterken hemen umumiyetle ruh ve ideal faktörlerine dayanan Şarl Jid, Herbert Spenser, Dürkhaym mektepleri; işte bu yıkılmaz ve sarsılmaz sanılan eski nazariyeler, eski metotlar bakınız nasıl çürüdü, nasıl çöktü?

Evet, bu mekteplerin en ateşli ve en eski şakirtleri bile dünyanın nereye gittiğini, nereye gideceğini takdirden âciz

kalmakla fikir yoksulluklarını ve ekollerinin temelsizliğini herkese gösterdiler.

Bu böyle olmakla beraber, yani her ne kadar bugünü ve bugünlerin çevremizde olup biten olaylarını incelemek zorsa da, bunu yapmak lâzımdır.

Özellikle, —ekonomik eksikliklerimizden, bin türlü yokluklarımızdan dolayı— türlü güçlüklerle kuşatılmış olmakla beraber, «ilim» itibariyle de geri bulunan Yakın Doğu ve yeni Türkiye için bu lüzum daha katîdir.

Yakın Doğu ve Türkiye'nin ekonomik gelişmesini aydınlatmak, sosyal olaylarını incelemek ve tahlil etmek görevini kendisine amaç edinen bir dergiye ihtiyaç vardı.

Bu dergi, bütün eski sosyal düşüncelerin sarsıldığı bir zamanda kendi gayesine doğru ilerlerken, gerçek ve objektif temellere dayandığını, yanlışa saplanmadığını olaylarla teyit ettiren yeni içtimaî mektebin gösterdiği usullerle yürümesi gerekeceği tabiîdir.

Binaenaleyh, dergimiz neşriyatında marksizm mesleğini izleyecektir.

Marksizm mesleği Türkiye içtimaiyatçıları için de pek yabancı olmasa gerektir. Çünkü yetmiş bu kadar yıllık bir varlığı olan bu doktrin cihanda pek çok bilgin, düşünür, tarihçi, ekonomist ve halka hizmet eden kimseler arasında pek şerefli hukuk kazanmıştır.

Bu doktirin yalnız olayları ve onların sebeplerini göstermekle yetinmez. Aynı zamanda, olayların ileride olması mümkün ve muhtemel olan sebeplerini de gösterir. Ve, kendisindeki esaslara dayanarak, toplumun gelişme yollarını ve muhtaç olacağı mecraları anlatarak gelecek için hazırlanmaya ve hazır bulunarak geleceğin olaylarını etkilemeye de imkân verir.

Dünyada cereyan eden bütün içtimaî, iktisadî hâdiseler, «Hegel», «Feyerbah» tarafından keşif ve Karl Marks tarafından ikmâl olunduğu veçhile, bir saat makinesi intizamiyle ve

muhtelif tezatların sevkiyle tebeddül ve tekavvül eylemektedir.

İstihsâl kuvvetlerinin (üretim güçlerinin) şimdiye kadar olan inkişaf keyfiyeti insanlar arasında öyle bir içtimaî münasebet tarzı, öyle bir sosyal ilişki biçimi doğurmuştur ki, bu tarzın neticesinde hâlâ tabiatın tahakkümünden kurtulamamışlardır.

Şimdiye kadar meydana gelen bütün ilerlemeler ve gelişmeler fennî ilerlemelerin sür'ati ile ve sosyal hayatın veyahut istihsal münasebetlerinin (üretim ilişkilerinin) gerginliği arasındaki tezadın büyümesiyle husule gelmiştir.

İşte tarihin kaçınmak ve durdurulmak mümkün olmayan bu icbarı, bu zorlaması karşısında emperyalizm ve kapitalizm heyet-i içtimaiyesinin ve Avrupa ile Amerikadaki istihsalât idaresi tarzının, yani bugünkü Avrupa ve Amerika hükümet şekillerinin artık harabîsi zarurî bulunmaktadır.

Avrupa ve Amerika istihsal kuvvetlerindeki makine ilerlemelerinin son dereceye gelmiş bulunması, bu istihsal kuvvetlerini bizzat boğmuş; ve özellikle bu istihsal tarzından ayrılmayan ferdî sermayecilik usulünü çürümeye ve dağılmaya mahkûm etmiştir.

Bundan çıkan zarurî neticelerden biri de iktisaden geri kalmış ve ezilmiş olan Doğu memleketlerinde millî inkılâpların zuhurudur. Bu da tarihin bir hükmüdür.

Avrupa ve Amerika kendi üretim hayatını yaşatmak için istilâ ve sömürme siyasetinin demir pençesini Doğu'ya, Yakın Doğu'ya da uzatmıştır. Ve bu el ilk hamlede yerli sanayii, yerli üretim hayatını boğmuştur. Buysa, Doğu'nun hayatı demek olan üretimin gelişmesiyle çatışmaktadır. Bugünkü Anadolu millî kıyamının, bugünkü Irak, Suriye, Mısır harekâtının asıl sebebi işte budur.

Biz bu ayaklanmaları bir hak, meşru bir hak, bir yaşamak ve yükselmek çaresi olmak üzere saygı ile kaydeder; bunlara bağlı ve muzahir olmayı kendimize bir vazife biliriz.

Binaenaleyh, mecmuamız bu millî kıyamların, bu kurtuluşa doğru hareöetlerin daima ilmî ve iktisadî muakkip ve münekkidi kalmakla beraber halkımızın ve cihan inkılâbı için tenevvüre teşne fikir sahiplerinin müstakbel hizmetlerine kolaylık olmak üzere etrafımızda olup biten vekayiin hakikatlerini, iktisadî ve ilmî esbabını olduğu gibi bildirmeyi de kendisine umde ittihaz etmiştir.

Yakın Doğu ve özellikle Türkiye'nin en önemli kusurlarından biri de, halk tabakaları arasında iktisadî teşkilâtın yokluğudur. Sınıf şuurunu daima dikkat nazarına alacak olan derginin yayınları bu eksikliğin giderilmesine de yardım edecektir.

Dergimiz felsefe ile uğraşan zevatın, iktisatçıların, genç aydınların, muallimlerin, doktorların memleketimizin içtimaî ve iktisadî hayatına ait fikirlerine, makalelerine açıktır. Yalnız, bize yazı göndereceklerden iki ricamız var. Biri, yukarıdan beri açıkladığımız mesleğimize uygun olması, ikincisi de mümkün olduğu kadar sade bir dille yazılmasıdır. *Heyet-i tahririye.*»

çağdaş burjuva sanatında bunalım ve estetik teorisi

Stanka Simeonova

«Yüzyılı belirleyen ilke değil, ilkeyi belirleyen yüzyıldır.» (Marks). Bu bakımdan, çağdaş burjuva sanatındaki bunalımın ve bunun kişi ile toplumun gelişmesindeki rolünün açıklanması için çağdaş ideolojik savaşta öncelikle emperyalizm döneminin ve onu yaratan sınıfın amaçlarının gözönünde bulundurulması gerekir.[1]

Tekelöncesi kapitalizmin emperyalizme dönüşmesini Lenin «her yönde tepki» olarak niteler. Emperyalizm tüm burjuva sistemi ile kültürünü derin bir genel bunalıma sürüklemiştir. Çağdaş dekadan burjuva sanatının «modernizm ve yığın kültürü» denilen şekli bu bunalımın ürünüdür.

Bu bunalımın toplumsal - tarihsel temeli emperyalizmdir. Kapitalizmin en yüksek ve son aşaması olan emperyalizm, çözümlenemez iç çelişkilerle dolu bir aşamadır. Bunalımın toplumsal temeli emperyalist burjuvazidir. Bu sınıf, öznel olarak meydana gelen değişikliklere bir anlam vermek ve kendi ideolojisini kapitalizmin en yüksek aşamasının gerekleriyle bağdaştırmak zorundadır. Öte yandan, küçük burjuvazi ve psikolojisi de modernizmi ve «yığın kültürü»nü besleyen bir kaynaktır.

Modernizm ve «yığın kültürü» genellikle kapitalist şartların sanata düşmanlığının belirtisidir. Bu düşmanlığı bir zamanlar Ruso, Şiller, Göte, Hegel sezmiş ve ilk kez «ekdeğer teorileri»nde onu açıklamıştır.[2] Aslında, yaslandıkları doktrinlerle birlikte bunlar burjuva kültürünün içine düştüğü genel

bunalımın ve tarihsel süreçte burjuvazinin yerini algılamasının edebî ve estetik bir anlatımıdır. Şüphesiz, bunlar estetik birer yorumlamadır ve birer sanat yaratıcılığıdır. Birçok durumda burjuvaziye özgü bir «sanat»tır ve burjuva bilincinin sınırları içinde kalmaktadır. Burjuvazi bu sanatın aracılığıyla bunalımdan kendine bir çıkış yolu arar. Bunun için, gerçekdışı tarihsel isteklerini gerçek diye göstermeye, emperyalizmin çözülemeyen çelişkilerini çözmeye, gerçeği gizlemeye çalışır; kapitalizmde bulunmayan kişi özgürlüğünden, sanat özgürlüğünden dem vurur.

Gerçi, dekadan burjuva sanatı emperyalizm çağıyla bağımlıdır. Ama bunu yalnızca sosyoloji ile, yani doğrudan doğruya üretim biçimiyle ve sınıfsal çıkarla sınırlandırmamalıdır. Toplumsal kökenlerinden başka onun teknik ilerlemede, burjuvazinin ruhsal hayatında, ideolojisinde ve sanatının gelişmesinde olduğu gibi özellikle felsefe ile esteteğin gelişmesinde de kendine özgü şartları vardır.

Sanatta Modernizm Nedir?

Modernizm kavramının marksist ve burjuva estetiğinde ayrı bir anlam ve önemi vardır. İlk kez Bodler'in kullandığı «modernizm» terimi, semantik bakımdan «çağdaş», «yeni» demektir. Bununla birlikte, modernizm kavramı ne modern üslup kavramıyla, ne de çağdaş sanat kavramıyla karıştırılmalıdır. Marksist estetikte «modernizm», çağdaş sanatın gelişmesindeki bunalımlı olayları dile getiren bir terimdir.[3] Bu, emperyalizm döneminde gerici burjuva sanat ve edebiyatında görülen birçok dekadan okul ve akımın da genel adıdır. Modernizme sembolizm, fütürizm, ekspresionizm, konstrüktivizm, kubizm, fovizm, taşizm, dadaizm, anarşik dadaizm (letrizm), abstraksionizm, sürrealizm, hiperrealizm, «yeni roman», «mantıkdışı edebiyat», «mantıkdışı dram», «somut müzik», «pop-art», «op-art», «hepening» gibi akımlar sokula-

bilir.[4] Bunlar «öncü sanat», «seçkinler için sanat» diye de adlandırılan başlıca biçimci akımlardır.

«Modernizm» terimi burjuva ideologlarının ve modernist ressamların dilinden düşmeyen bir terimdir. Modern sözü altında onlar kendilerinin çağdaş sanatçı olduklarını göstermek isterler. Bazıları seçtikleri alanın ileri ve özgür olduğuna, sanatta yeni bir dönemi başlattıklarına büyük bir içtenlikle inanırlar. Nitekim, Fransız öncüleri böyle düşünüyorlardı. Aslında, modernizm onların sahte ilericiliklerini ve gerici düşüncelerini gizlemeye yaramıştır. Tanınmış Sovyet bilgini Mihail Lifşits şöyle yazıyor: «Biz, diyor, modernizmi sanatçının kendisini temize çıkarması için yarattığı bir üslup sistemi ve kendisini ilerici, özgür göstermesine yarayan özel bir poz diye anlıyoruz.»[5]

Modern olmak iddiasıyla dekadan sanat, yeni bir aşama, sanatın gelişimde bir doruk olarak görünmek amacını güder. Bu sebeple çağdaş sanat kavramı içeriğini tamamlanmış sayar.

Çoğu kez tümüyle tek taraflı ve keyfî olarak bütün gerçekçi sanat terk edilir; edebiyatın çağdaş dönemine yalnızca Kafka, Joys, Prust ile izleyicilerinin yapıtları sokulur. 1963 yılında Avrupalı yazarların Leningrat'ta yapılan toplantısında bazı Batılı yazarlar zamanımız sanatının, yani yeni sanatın ancak çağdaş sanatın manevî babaları denilen Joys, Pruts ve Kafka'nın yapıtlarındaki geleneklerin sürdürülmesiyle yaratılabileceğini ileri sürmüşler, gerçekçiliğin aşılmış bir akım olduğunu, eskidiğini ve bir sanat yöntemi olarak gücünü yitirdiğini açıkça söylemişlerdir.

Kübizmin ve genellikle soyutçuluğun (abstraksionizmin) belirmesi Rönesans'tan sonra sanatta en büyük devrim olarak ele alınmaktadır. Fransız sanat bilgini Mişel Ragon, çağımız için soyutçuluğun öneminin ancak Rönesans çağındaki yetenekli, usta sanatçıların sanatta yaptıkları devrimle kıyaslanabileceğini söylüyor. Ancak modernizmin bazı okullarında ye-

tişmiş yaratıcıların sanata yeni bir şeyler katabileceklerini ileri sürüyor.

Bu, şüphesiz, gerçeğe uymamaktadır. Böyle bir iddia çağdaş eleştirici gerçekçiliğe ve özellikle sosyalist gerçekçiliğe aykırı bir yönelıştir. Herkesçe bilinmektedir ki, R. Rolan, M. Şolohov, D. Furmanov, T. Man, T. Drayzer ve daha birçok büyük sanatçılar modernizm okullarından geçmemişlerdir. Ayrıca, çok yetenekli ve güçlü bazı sanatçıların modernizmden uzaklaşarak gerçekçi sanata yöneldikleri de görülmektedir. Nitekim, A. Blok, Stoyanof, sembolizmden; Lui Aragon, P. Elüar, sürrealizmden; Mayakovski fütürizmden; Y. Beher, Geo Milev ekspresyonizmden; A. Adamov mantıkdışı tiyatrodan vazgeçmişlerdir. Üstelik, en değerli yapıtlarını sosyalist gerçekçilik içinde vermişlerdir.

Bu sebeple, bazı büyük sanatçıların modern akımlardan geçmiş olması modernizme güç katmaz. Modernizmi, dünya sanatında ilerlemelere yol açan gerçekçiliğin (realizmin) zorunlu) bir karşıtı olarak ele almak da doğru değildir. Gerçi modernizm, hemen hemen, bütün burjuva dünyasına yayılmıştır.[6] Ama sanatın gelişmesinde bunun bir zorunluluk olarak, hatta dünya sanatında zorunlu bir aşama olarak kabul edilmesi gerekmez. Çünkü bu zorunluk hiç bir zaman gerçek bir yenilikçiliğin belirtisi olamaz.

Son yıllarda dekadan sanat sorununun yeniden değerlendirilmesi ve genellikle buna değinilmemesi eğilimleri göze çarpmaktadır. Frantz Kafka'nın 80'inci doğum yıldönümü dolayısıyle düzenlenen Prag Konferansında (1963) «dekadan sanat» kavramının bırakılması önerildi. Çünkü bu sanat insafsızlığa ve iğrence yönelişi, kişisel ve toplumsal ilişkilerde küstahlıkları bağrında toplayarak kapitalist topluma karşı eleştiride bulunuyormuş. Bundan ötürü de dekadan değilmiş. Görüldüğü üzre, «modernizm» terimi «düşkünleşmiş sanat» demek olan «dekadan» teriminden kaçınmaya yardım ettiği gibi, modernizmin sanat metodunu doğrudan doğruya «biçimci» (formalist) olarak nitelendiren «biçimci sanat» teriminden

de kaçınmaya yardım etmektedir. Modernizmin ideolojik estetik özünü gizlemekle ideoloji kundakçılığı yapılmaktadır.

Çağdaş burjuva teoricileri «burjuva sanatı» teriminden kaçınmak için, sınırlarını tarih dışına kaydırarak kullanıyorlar modernizm kavramını. «*Sanat Psikolojisi*» adlı kitabında Malro birçok durumlarda modernizmi «yeni» ile bir tutuyor ve onu tüm ulusların, tüm çağların sanat ve kültüründe yeni bir devrimci biçim olarak gösteriyor.

Aslında modernizm gerçekçi sanata, değerli her sanata ve gerçeğe öznel bağlılığıyla, insana ilişkin bilimdışı görüşleriyle, genel tarihsel süreçte gerici bir rol oynamaktadır. Hayatta olumsuza, iğrence olan yakınlığı ve sanatta doğruluğu, insancıl coşkuyu inkâr etmesi onu bir sanat olarak küçültmekte ve hattâ çoğu kez o sanatın sınırları dışına çıkarmaktadır. Bu sorunlar; biçim yaratma araçları, teknik yöntemler, üslup, şu ya da bu sanatçının üslubu sorun değildir. Bunlar; dünya görüşü ile sanat yöntemi ve sanatın ideolojik işlev sorunlarıdır.

Bütün bunlar modernizmin felsefî-estetik özündeki ortaklıktan, modernistlerin dünya görüşü ve yöntemindeki ortaklıktan söz etmemize hak vermektedir. Burada sorun, dekadan yapıtların ve yazarların kime hizmet ettikleri sorunu değildir. Asıl sorun; onların toplumsal şartlara ve sınıfsal çıkarlara bağımlılığıdır. Çeşitli felsefe-estetik ve sanat kurallarında ve dallarında insanlığın büyük bir kesiminin sanatsal gelişimini sürekli olarak engelleyen mutlaklaşma ile bağımsızlaşmanın birer sistem haline gelmesine burjuva sanatının olanak vermesidir.

Modernizmin felsefî-estetik özü burjuva ideolojisinin çökmesiyle ve kültürel değerlerin burjuva ölçülerine göre yeniden değerlendirilmesiyle oluşmaya başlar. Sopenhauer'in kötümser teorileri ile Marks Ştirner'in savaşçı bireyciliği ve bencilliğinden Niçe'nin gerici felsefesi doğmuştur. Bu felsefenin mit ve anti-eralizm teorisi modernizmin felsefe ve yönteminin temeline yerleşti. Bu felsefe halk yığınlarını ve hayatı

küçümseme, aklın insanlara hizmet edemeyeceğini gösterme, aklın yerine bilinçaltını ve içgüdüyü koyma teorileriyle, gerçekçiliği ve sanat doğruluğunu aşağılama eğilimiyle birleşti. Şopenhauer'e ve Niçe'ye A. Bergson, B. Kroçe, Z. Froyd, K. Yung vb. yardım ettiler. Niçe «tanrı öldü!» diye haykırdı. Bugün de Erih From «insan öldü» ve M. Makluin «sağduyu öldü» diye. Sanat alanında burjuvazinin edepsizlikleri işte böylece aldı yürüdü.

Modernizmin felsefesi öznel idealizmin eğemenliğindeki idealist, vülgermateryalist, pozitivist, pragmatik, agnostik, skeptik vb. akımlardan oluşmuş bir eklektizmdir. Bu bakımdan, modernizme eski şema uygulanamaz. Çünkü, bu şemaya göre felsefî materyalizme sanatta hep gerçekçilik, felsefî idealizme ise hep gerçeküstücülük uygun gelmiştir. Modernizm kendi içinde çelişkilidir. Belki onda gerçekçi anlar da, sanat doğruluğu anları da bulunur, ama gerçeğin yozlaştırılmış, öznelci yansıması hep ağır basar.

Sanatın görece bağımsızlığı, kendine özgü yaşam ve gelişimi toplum bilinci sınırları içinde ve özellikle toplumsal ideolojide bir bütün olarak bulunmaktadır. Onun için modernizmin kökleri burjuva sanatının özgül (spesifik) gelişiminde ve onun ortak mantığında da aranmalıdır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında (özellikle Paris Komünü bozgunundan sonra) dekadanlık doğmuştur. A. V. Lunaçarski'ye göre ilk dekadan Bodler'dir («Kötülük Çiçekleri» - 1875). Ondan sonra Rembo, Malarme, Verlen vb. gelir. Dekadanlık XX. yüzyıl sanatında modernizmin önceli ve sanat kaynaklarından biridir. Dekadanlar gibi kübistler ve sürrealistler de yaratıcılıklarına çoğunca burjuva düzenini eleştirmekle başlarlar. Fakat onların sanatı genellikle «yaltakçı başkaldırma»dır. Nesnel olarak kapitalist düzene hizmet eder ve çokluk kapitalizmin savunusu haline gelirler. Çünkü, eleştiri burjuvazi ile küçük burjuvazinin çıkarları açısından yapılır. Modernizmin yaptığı eleştiri ve sosyal protesto biçimsel araştırmalara, kendi amacına yarayan deneylere dönüşür.

Modernizmin felsefî özü öznel ve nesnel idealizmden vülger maddeciliğe kadar yayılırken, modernizmin sanat yöntemi de sonunda katıksız biçimciliğe ve vülger doğalcılığa kadar uzanır.

Modernizmin yöntemi gerçeğin değişik yönlerinin görece (nisbî) bağımsızlığı ile sanatın görece bağımsızlığından çıkar. Fakat o bu göreve bağımsızlığı mutlaklaştırır, sanat tipine yaraşan dengeyi bozar. Bu mutlaklaştırma ressamlıkta taşizmi, edebiyatta letrizmi, müzikte dodekafoniyi yaratmıştır.

Modernizmi ve «yığınsal kültürü» savunan çağdaş burjuva estetiğinin genel niteliğine gelince, her şeyden önce belirtmek gerekir ki, o, kapitalizmden sosyalizme tarihsel geçiş döneminde emperyalist burjuvazinin estetik görüşlerinin teorik alandaki kristalizasyonudur. Üstelik, bu estetik kendi kuramsal kalıtının (mirasının) yeniden değerlendirilerek gözden geçirilmesine ve burjuvazinin çağdaş emperyalist toplumun derin çelişkilerini yansıtan düşünceleriyle ve karamsar kararlarıyla donatılmasına çalışır. Ayrıca, Çağdaş burjuva estetiği, çağdaş estetik kavrayışta ilerlemenin taşıyıcısı ve savunucusu olan marksist-leninist estetikle çılgınca savaşır.[7]

Modernizm Sanatı Bozar

Marksist-leninist estetiğe göre sanatın öznel ve nesnel, ayrık ve ortak, soyut ve somut, ussal ve duygusal yanları vardır. Sanatta içerik ile biçim karmaşık bir diyalektik birlik meydana getirir. Adı geçen yanlar arasında bir sanat ölçülülüğü varsa sanat tipi de vardır. Akademisyen Todos Pavlov'un, sanat ölçülülüğünü her gerçek sanat yaratıcılığının genel kanunu olarak ele alması boşuna değildir.

Modernizm ise yapıttaki sanat biçimi ile düşünce-sanat birliği arasındaki ölçülülüğü bozar.

Modernizm aşırı özelciliği ile, özne ile nesne arasındaki

gerçek çelişkiyi aşırılaştırarak sanatın içeriğini bozar. Modernist sanatçı, yansıma teorisini inkâr eder ve «gerçek olmayanı» dile getirmeye çalışır. Dekadan sanatın türlü «izmi» leri ve «anti»leri XX. yüzyılda öznelciliği, sanatla gerçeklik arasındaki uyumsuzluğu durmadan derinleştirmektedir. Usdışıcılığa (İrasyonalizme) kesin sapmalar da buradan ileri gelmektedir. Sanatın özgürlüğü, bilinçaltından sağduyuya aykırı durum ve tipler çıkarma «özgürlüğü»ne dönüşmektedir. Sembolistler, Bergsoncular, çağdaş Froydistler sağduyu alanını daraltarak bilinçaltı alanını sınırsız yaptılar. Yaratıcılıktan gitgide bilinçsiz bir süreç diye söz etmeye başladılar. Özne, bilinçaltının acayiplikleri ardında yürüyen iradesiz bir kişilik olarak ele alındı. Hattâ, kitap ve resimlerde anlamsız ve anlaşılmaz «indeksler» varsa, bunları okuyucunun çözmesi ve böylece yazarın ne yazdığını, ressamın ne resmettiğini anlamasına yardım etmesi istendi. Bu yüzden, artık sanatçı kendi hayal kırıklığı ve korkuları ile yetiniyor, hayallerin kölesi olarak kalıyor, sözümona kurtarıcı soyutlama tedavisine inanıyor. Yalnızlık içinde yalnızca kendine yada dar bir «seçkinler» çevresine sorumlu olduğunu, halka karşı sorumlu olmadığını düşünüyor.

Öznelcilik, nesnel dünyayı bir sanat konusu olmaktan uzaklaştırıyor. XIX. yüzyılda dekadan Bodler, Meterlink, Malarme öznelcilikle işe başladılar. Kafka, Joys gibi yazarlar, özellikle soyutçular ve sürrealistler ise öznelcilikle başlayıp öznelcilikle bitirdiler işi. Gelgelelim, başlangıçta nesnel âlem öznel sanatta teşvik edici bir rol oynasa bile, sonraları bu teşvik de yok oluyor. Elbette, öznelciliğin de dereceleri var. Bir zamanlar Malarmé gerçek varlıkların tasvir edilmemelerini istiyor, eşyaların şairin iç dünyasına yaptığı etkinin dile getirilmesinde ayak diriyordu. Kafka da dış dünyadan söz ediyor fakat bunu ancak kendi başına tanıyacağını sanıyordu. Günümüzde ise Alen Rob-Griye «tümel öznelcilik» çağrısında bulunuyor. Beket ise, dış dünyanın var olmadığı kanısında. Ona göre, kendisinden ve kendi bilincinden başka hiç bir şey

yoktur. «Sanat hiç bir şey ifade etmediği gibi, hiç bir şeyi yansıtmazdı...»

T. Gotye'nin «sanat için sanat» ilkesi Niçe ve Orgeta Gaset'te «sanatçıdan sanatçıya sanat» biçimini aldı. Sanatçılardan birçoğu yapıtlarında nasıl bir gerçeği yansıttıklarını, gerçeğe nasıl bir anlam verdiklerini ve sanat yapıtlarının ne gibi bir toplumsal rol oynayacağını araştırmamamızı istediler. Onlara göre sanat prensip olarak «öğretmeye, yol göstermeye, açıklamaya» zorunlu değildir. Sanatın anlamı yalnızca «yaratmaktır» (V. Pengo), «neden yazmak istediğimi öğrenmek» tir. (Rob Griye). Bu anlayışa göre, sanat yalnızca sanatçının zevki ve haz duyması içindir. Şüphesiz böyle bir anlayış, toplumsal rol oynaması gereken yapıt verme sorumluluğunu kaldırır. Gelgelelim, sanatçı ne düşünürse düşünsün, bu biçimdeki yapıtı belirli bir toplumsal rol oynar.

Sorumluluğun küçümsenmesi ve öznelcilik sanatçının özgül sanattan uzaklaşmasında çok açık olarak belirmektedir. Sanat konusu ne türlü de belirlenirse belirlensin, teoride ne kadar tartışmalı yönleri bulunursa bulunsun, sanat pratiği açıkça şunu gösteriyor: Sanat alanında doğal ve toplumsal gerçeğin estetik yönleriyle birlikte insanların yaşantıları, dilek ve ülküleri de özel bir yer almaktadır. Fakat çağımızda dekadan sanatta ise «genel yıkımın kâhinleri» tarafından yükseltilen sloganlar ile sanatın insansızlaştırılması yolundaki felsefî-estetik anlayışların gerçekleştiğini görüyoruz.

İnsansızlaştırma, çağdaş burjuva sanatında gittikçe derinleşen bir eğilimdir. Bu eğilim yabancılaşan dekadan sanatın çekirdeğidir. Sanatçının toplumsal insanın tipik yaşantılarını, ülkülerini ve etik yada estetik yönlerini yansıtmayı reddetmesi, yaratıcı eylemden yüz çevirmesi, sanatın insandan uzaklaşması demektir. Eşyalaştırma ve kişisizleştirme sonunda insan kendi adını bile kaybediyor. Yazarlar ona artık «Falan, Filân, X» demeye başlıyorlar. İnsansızlaştırma her şeyden önce sanatın içerik yönünü yıkar. Giderek, sanat «insanbilgisi» olmaktan çıkar. Sanatçının insan karşısındaki yani

toplum karşısındaki sorumluluğu ya küçümsenir, yada büsbütün yok edilir. Nitekim, fütüristler «insan şimdi bizde hiç bir ilgi uyandırmıyor.» dediler. Böylece, attılar onu edebiyattan. Salvador Dali: «Ben insanları alıklaştırmayı seviyorum.» diyor hiç sıkılmadan. Rob-Griye, insana da, eşya gibi, öteki eşyalar arasında yer veriyor. Konserve kutuları ressamı Endi Uoril ise: «Makineler insanlar kadar çok sorunla uğraşmıyor. Onun için, ben de makine olmayı isterdim.» diyor. Gerçekten de modernist sanatta insan peyzajlardan, ıssız sokaklarıyla büyük şehir resimlerinden atılmış bulunmaktadır. Öteki eşyalar arasında o da bir eşyaya, öbür lekeler arasında o da bir lekeye dönüşmektedir.

Zamanın teknik ve dinamiğine tapmak, ırkçılık teorisi önünde eğilmek, nezakete ve romantikliğe karşı çıkmak çabası birçok fütüristi yığınsal cinayetlerin, savaşın ve faşizmin övgüsüne kadar götürmüştür.

Hayatın yanlış, tek taraflı ve gelişigüzel biçimde gösterilmesiyle sanatın içeriği bozulmaktadır. İnsanlara hayatın sözde mantıksızlığı ve onun bir kaos olduğu düşüncesinin aşılanması amacıyla konular keyfî olarak seçilip işlenmektedir. Tipik olan araştırılmakta, gelişme eğilimi duyulmamaktadır.

Modernizmin amaçlarından biri «toplumsal hayata karışmamak»tır. Nitekim, çağdaş modernistlerden çoğu büyük toplumsal konuları ele almayı kabul etmezler. Fakat meydana getirdikleri yapıtlarda, dolaylı yada dolaysız olarak, kişiye karşı, toplumun tarihsel sorunlarına karşı ve ilerici sanata karşı çıkarlar... «Sanat oldum olası bir tarafı tutar, toplumun kaderine kayıtsız kalamaz» diyen M. Gorki ne kadar da haklı.

Sanatçının öznelliği, us dışına kayması ve özgül sanat doğrultusundan ayrılması ne derece çoğalırsa, sanatın içeriği gibi yaratıcılık da toplumsal önemini o derece kaybeder. Gorki bu önemli kanunu daha 1908 yılında açıklamıştır. Pşebisevski, D. Anuntsio gibi bazı dekadan ressamları değerlendirirken: «Ressamın, diyor, parlak bir kişiliğe kavuşması ve dünyanın bir aynası olabilmesi için ilerici toplumsal savaş-

larla ilişki kurması gerekir. Gerçek ressam yapıtını milyonlarca insan için, modernist ressam ise soyutlanmış, insanlıktan çıkmış insan için yapar.»

Modernizm, sanatın biçimi karşısında da nihilist ve keyfidir. Sanat araçlarının keyfî kullanışlarıyla yansıma teorisinde bu nihilizm belirmektedir. Modernist sanatçıların kendileri de sık sık deformasyondan, denatüralizasyon yönteminden söz ederler.

Edebiyatta biçimcilik edebî dili bozar, sözdizimini altüst eder, sözcükleri «başıboş» bırakır. Ve sonunda birtakım anlamsız sesdizileri ortaya çıkar. Bunun birçok örnekleri vardır. Coys'un «*Ulis*» ("Odisey") romanında noktalama işaretleri yoktur. Dadaizm anlamsız sesdizileri kurar. Sürrealist yapıtlar da mantıksız ve saçmadır. Fütürizmin temsilcisi Marineti sözdiziminin kalkması ve sözcüklerin gelişigüzel dizilmesi için savaşıyor. Ona göre, ilkönce noktalama işaretleri kaldırılmalı ve yalnızca cins isimler kullanılmalı, zarflar ve sıfatlar atılmalıdır. Fiilin yalnızca mastar şekli kullanılmamalıdır... İşte Marineti'nin çizdiği bir peyzaj: Ufuk, güneşin en parlak ışığı, üç tane üçgen biçiminde gölge, gül rengi üç eşkenar dörtgen, beş tepe kesiti, 50 duman sütunu, 23 ateş parıltısı.»[8]

Resim sanatında deformasyon resmin aslına, resmedilene benzerliğini ortadan kaldırmakta, alabildiğine mantıksız ve soyut, bağlantısız öğelerin resmedilmesine yol açmaktadır.

Modernist akımların biçimciliği «yenilikçilik» diye öne sürmelerine karşın, sanat araçlariyle hazır konstrüksiyonlar kullanılmaktadır. Batı'da, örneğin resim alanında soyutçuluğa ressamlıkta «felsefî grafik» yada «yeni estetik tanrıcılık» adı verilmektedir.

Modernist anlamlılığı çoğun canlılığa aykırı görürler. Örneğin, ekspresiyonistler ressamlıkta anlamlılıktan yanadırlar ama canlılığa da karşıdırlar. Sürrealistler ayrıntıları güzel ve canlı resmederler, fakat onları mantıksızca birbirine bağ-

larlar. Sanatın bütün tarihi gösteriyor ki, hayatın görünür yanı onun zorunlu bir örneğidir. Örneğin Ay, cansız bir cisim de olsa, gözlerimiz onu nasıl görmüşse, sanata öyle girmiştir. Fakat modernistler buna uymazlar. Ressamlıkta, onlara göre, en büyük tehlike normal insanın gerçek dünyayı görsel olarak algılaması imiş. Gerçeği gözlem yolu ile canlandırmaktan kaçınmaları da güya nesnelerin aslını «katıksız» olarak verebilmek içinmiş. Bu çeşit ressamlar böylesine «katıksız duyguları», «katıksız yaşantıları» verdiklerini düşünür ve onları her türlü nesnellikten sıyırır, resme ve sanata özgü araçların sınırları dışına çıkarlar. Böylece, modernizm yapıtın içeriğini de, sanatsal biçimini de sakatlamış olur.

Mecaz ve kinayelere, mantıksız bağlantı ve durumlara, değişik semboller yaratmaya, anlaşılmaz mitler kurmaya düşkünlük, modernizmi sanatın garip bir mezhebi durumuna dönüştürmektedir. Örneğin Prust, Kafka ve çağdaş anti-romancılar (Rob-Griye, N. Sarot, M. Bütor, K. Simon) kendi yapıtlarında çağdaş insanın özünü keşfettikleri iddiasındadırlar. Oysa, gerçekte onlar yalnızca hayalini kurmuşlardır bu özün. Modernizm bütünü parça ile, nesnelerin özünü başka gerçeklerle değiştirir. Ve bütün bunlar; modernizm kuramcılarının iddia ettikleri gibi uzay uçuşları döneminde gerçeğin ve insanın daha az anlaşılır olmasından, yahut çağın usdışı olmasından değil, modernizmin bir yöntem olarak nesnelerin özüne ulaştıracak bir yol olmamasından ileri gelmektedir. Kaldı ki, gerçeklerin bozularak sakat biçimde gösterilmesi de burjuvazinin çıkarlarına uygun gelmektedir.

Ünlü sanat bilgini T. Motilöva modernizmin genel teorik esasını sağduyuya güvensizlik, gerçek dünyayı bilmemek, tanımamak, bütünüyle bir mantıksızlık, bir kaos olan bir hayat görüşü diye tanımlamaktadır. Moral nihilizmi de içine alan şüphecilik bu esası tamamlamaktadır. Estetik planda ise gerçekçiliğin geleneklerinden ayrılma, tipleri yıkma, tek amaç haline getirilmiştir. Bütün bunlar yetenekli sanatçılarda, özellikle edebiyat alanında saf biçimde değil, öznel, içtenlikle, in-

sancıl ve anti-burjuva eğilimleri ile çelişkili bir karışım halinde görülmektedir. O kadar ki bu aldatıcı estetik görüşler çokluk tanınmış bazı sanatçıları bile çıkmaza götürmektedir.[9]

Tek amaçlı deneyler birçok modernist ressam ve yazarı ilgi çekmek için Diana Efeska tapınağını tutuşturan eski Herostrat'ın durumuna düşürmektedir. Modernist felsefî-estetik ilkelere dayanan ve modernist üsluplarla yaratılan «sanat eserleri» olanlarda, sergi salonlarında, kim ne isterse onu görsün diye boş, temiz bezler halinde sergileniyor. Konser salonlarında dinleyici istediği müziği tasarlasın diye hiç bir şey çalınmıyor, konser «boş zaman»la geçiriliyor. Güzel resim yerine soyutlamacılık birtakım lekeler, zikzaklar, üçgenler, pop-art konserve kutuları, eski diş protezleri, eski pantolonlar, «gülen gözlüklü ayakkabılar», eski tenekeler, tahta parçaları koymaktadır. «Layf Şou», «çıplak tiyatro» vb. temsilleri belirmiştir.

Sovyet bilgini A. M. Zverev: «hepening, hiç de sanatın gerçeğe yaklaşması olmayıp dramaturjiden, rejiden, aktörden vazgeçmesidir. Kendine özgü estetik bir hunveybinliktir. Hepeninglerin oyunları çoğunca içkili, gürültülü ziyafetlerle, kırıp dökmelerle ve polisin müdahalesiyle sonuçlanmaktadır.» diyor.[10]

Modernizm Ve Estetik Eğitim

Marksist-leninist teoriye göre sanat toplumsal bilincin özgül (spesifik) bir biçimi ve bir sanat pratiğidir. Gerçekliği sanat yoluyla yansıtır; toplumun, kişinin gelişmesinde karmaşık, çok planlı bir etkisi bulunur. Geçerli sanat, gerçekçiliği tanımada, emekçilerin estetik eğitiminde, onları dünyayı devrimsel değiştirme eylemine sokmada ve seferber etmede güçlü bir silâhtır. Sanat gerçeği özgül olarak kavrama ve yeniden yaratmadır. Belirli anlamda hayatı yeniden yaratır, insanların deneylerini genişletir. Ayrıca, sanatın inandırma ve tak-

lide özendirerek eğitme gücü vardır. Siyasal, ahlâksal, duygusal vb. yönlülüğü sanat tiplerinden ve durumlarından geldiği için insanlara türlü toplumsal olgunların değerini kendi kendilerine özgürce duyup anlamalarına, buna göre siyasal, ahlâksal, estetik vb. bir sonuç ve karara varmalarına yardım eder.

Sanat hem duyarlık ve irade enerjisi, hem de estetik tatmin kaynağıdır. Özel bir manevî haz verir; insanın kişiliğini etkiler, yaratıcı güçlerini, sanat yeteneklerini uyandırır, devrimcileri yetiştirir, insanları manen yükseltir, insancıl yapar. Sanat insana işte bu dinlenmede, barışta ve savaşta, sevinçte ve üzünçte eşlik eder. Sanat hikâyeyle, şiirle, müzikle, şarkı ve danslarla, mimarî ve heykeltraş yapıtlarıyla hayatı daha dolgun, daha anlamlı, daha güzel, daha yaşanası kılar.[11] İşte bunun için sanat birçok alandan biri değil, «insan kişiliği yaratmada temel alandır ve çözümleyici etkenlerden biridir.» diyor. T. Jivkov.[12]

Estetik eğitim insanın tümel eğitiminin bir yanı olduğuna göre, estetik ülkü de —her ne kadar kendine göre bir bağımsızlığı da olsa— tüm toplumsal-politik, etik vb. ülkülere bağlıdır. İnsanların moral, politik, sınıfsal, yurtseverlik ve evrensellik eğitimine, bütün toplumsal ülkülerinin biçimlenmesine sanatın katgıda bulunduğu açıktır. Ülkü, sanatın tüm yönlerinin, doğruluk ve güzelliğinin, türlü siyasal, ahlâksal vb. düşüncelerin kesiştiği bir odaktır.

Şurası su götürmez bir gerçektir: Toplumsal bilincin her biçimi getirdiği şey ile insanı etkiler. Yansıttığı gerçekler ve yansıtma biçimi ve iletişim yolu ile insana etki yapar.

Sanatın öğretici ve duygulandırıcı niteliği eğitici rolünün temelidir. Modernist yapıtlar insana hayatı tanımada da, ilericiliğe dönüştürmede de yardımcı olmazlar. Öznelci süreçler sanatın doğruluğunu yok eder. Soyutçuluk ve sürrealizm, konusuz film ve saçmalık tiyatrosu en iyi durumlarda bile ancak tek tük gerçekler, ufak tefek bilgiler verir. Burjuvaziye de lâzım olan budur. «*Alman İdeolojisi*»nde Marks işaret etmiş-

tir ki, burjuvazi kendi egemenliğini sürdürebilmek için yalandan yararlanmak zorundadır. Bu, herhangi bir mutlak yalan değil, büyük yalanı gizleyecek, bir sürü ufak tefek gerçeklerdir.

Usdışına, karamsarlığa ve umutsuzluğa inanmış modernist sanat kendisinde suçluluk düşüncesini, yok olma duygusunu taşır. Öyle ki, burjuva düzeninin yok olması, bütün dünyanın yok olması, batması gibi gösterilir modernist sanatta.

Güzellik, organik olarak, her gerçek sanatın niteliğidir. Sanatta önemli yer tutar, sanatın aracıdır, amacıdır. Belki çirkinin ve kötünün de sanatta yeri vardır, ama yaratıcılıkla değerlendirilmesi, sanatlı biçimde verilmesi şarttır. Hayatta iyiyi, kötüyü, güzeli, çirkini insanlara göstermek sanatın görevidir. Modernist sanatta üstünkörü ve bozulmuş, değiştirilmiş olarak yapılan yansıtmaların yanında kötüye, çirkine ve deforme edilmiş olana üstünlük verilir. Yakışıksız biçimde kötü varlıklar, çirkin, deforme olmuş figürler, parça parça kesilmiş gövdeler, eğri büğrü, kırık eşyalar yada eşya parçaları insana anti-estetik etki yapmaktadır. Modernist sanat sadizmi ve gaddarlığı övmeye kadar götürmüştür işi.

Sanatın işlevi, hayatı zenginleştirip tamamlamak, belirli anlamda güzelleştirip insana manevî sevinç ve estetik haz vermektir. Modernist sanat ise insanlara hiç bir sevinç getirmez. Lenin modernist yapıtları sanat olarak tanımaz, çünkü, bunlar gerçek, insanca, anlaşılır bir sevinç yaratmazlar. «Ben, diyor Lenin, ekspresionizm, fütürizm, kübizm ve öteki 'izm' yapıtlarını birer sanat ürünü sayamam. Ben bunları anlamıyorum. Hiç bir haz duymuyorum bunlardan.»[13]

Bütün sanat tarihi gösteriyor ki, bir sanat yapıtı ancak hayatı doğru olarak yansıtırsa eğitici etkisi olur. Sahtekârlık, kasıtlılık, bayağılık ve ilkellik hiç bir zaman doğru ve insancıl bir eğitim sağlayamaz. İğrenç bir kakofoni hiç bir zaman müziksel bir kulak yetiştiremez, taşist lekeler göze zevk veremez. Her gün korkunç biçimli modernist heykeller gör-

mek hoşa gitmez. Konserve kutusu, mumyalanmış tavuk gibi «sanat» yapıtlarından estetik eğitim beklemek yersiz ve gülünçtür.

Modernist yapıtların dünya üstüne verdikleri yanlış izlenimler insanlardaki gerçeklik duygusunu körletir. Kafka'nın «Avcı Grakhus» adlı hikâyesinin kahramanı ölü bir insan mı, diri bir insan mı olduğunu kavramaksızın hayatla ölüm arasında yüzer durur.[14] Resim, şiir ve sinemada sürrealistlerin verdiği yapıtlar da aynı rolü oynamaktadır. İnsanın manevî yaşantısı ile çağın ruhuna ilişkin gerçeğin yokluğu hayatı yanlış değerlendirmeye götürmekte, insanların sosyalleştirilmesini yanlış yola sürüklemektedir. Konunun kasıtlı olarak seçilmesi, hayata verilen öznelci estetik değer, hayalin başıboş bırakılması gerçekle, sanat araçlarıyla alay etme... İşte, bunların sonucu olarak meydana gelen modernist yapıtlar hayal gücünü baştan çıkarmakta, sağduyuyu küçümsemekte ve pratikle uyuşmazlığa, iyi ile kötünün, gerçek ile yalanın, güzellik ile çirkinliğin nesnel ölçüsüne aykırı düşmektedir.

Modernist sanat insanların zevkini bozmakta ve duyguca yoksullaşmaya, geriye, ilkelliğe götürmektedir. Modernistlerin düşünceden yoksun «tablolarında» yer alan birtakım lekeler, halkacıklar, zikzaklar insanda yüksek toplumsal ülkülerin oluşmasına yardım edemez.

Modernist sanat bilime, usa, ilerici politikaya, gerçek halkçılığa, ulusallığa ters düşer. İnsanların ilerici sınıf partilerinde, yurtseverlik ve evrensellik yolunda eğitilmesine engel olur. Modernist sanatta olduğu gibi insancıllığını, ilerici düşünce ve ulusal niteliğini yitirmiş bir sanat insana halk ve yurt sevgisi aşılayamaz. Modernist sanat, ulusal geleneklere boş verir. Halkın yaşantısını doğru yansıtmaz. Tarihteki sınıf savaşlarını, halkın kahramanlığını, yüksekliğini yansıtmaz, halka tipik olanı vermez. Örneğin, Kafka'nın yapıtlarında eski Avusturya-Macaristan'ı bulmak çok güçtür. M. Prust'un yapıtlarında Paris varoşlarından yalnızca soyut, kopuk ayrıntılar vardır. Biçimcilikle resmedilmiş, soyut tablolar ulusal özellik

taşıyamaz. Bilincin doğalcı kopuk akışı halkın psikolojisi üstüne bir düşünce edinmeye, onun kaderini duyup yaşamaya olanak veremez. Sonuç olarak, ne biçimci, ne de kaba doğalcı (natüralist) akımlar insanların estetik eğitimine doğru dürüst yardım eder...

Çeviren: Hüseyin Çelikkaya

---

(1) Çağdaş ideolojik savaş sorunlarını okuyanlara yardımcı kitap.

(2) Bkz. K. Marks ve Engels c. 26, b. I. s. 280.

(3) At. Stoykof, Modernizm kavramı ve çağdaş bazı modernist akımlar, 1970, BKP yayınları.

(4) Önceleri bazı yazarlar empresionizmi de modernist doğrultuya katıyorlardı. Gerçekten empresionizm burjuva düzeninin ve kültürünün çöküşünü haber vermiştir. Empresionizm akademik resmi sanata karşı, 19. yüzyıl sonlarında klasizmin epigonluğuna karşı bir protestodur. Elebaşılığını ressam Kurbe'nin (Paris Komünü'ne katılmıştır) yaptığı bu protesto, aynı zamanda gözlemciliğin gerçekle bireyci, kuşkucu bir uzlaşmasıdır. Evet, empresionistler için renk her şeydir, içerikten üstündür. Pol Sezon «Resim renkten başka bir şey değildir.» ilkesini savunmuştur. Fakat nesnel olarak empresionizm sanatı yeni anlatım araçlarıyla zenginleştirmiştir, onda sanat tipi korunmuştur. Pisaro, Sezan, Rene, Renoar ve Gogen'in yapıtları bugün de büyük bir ilgiyle seyredilmekte, estetik tad uyandırmaktadır.

(5) M. Lifşist, L. Leyngord, Krizis bezobraziya, 1968, s. 9.

(6) Savunuculuğunu yapan uluslararası kongreler bile düzenlenmektedir. Örneğin 1964 yılında Amsterdam'da düzenlenen beşinci uluslararası estetik kongresi modernizmi savunan, öven bir kongre idi.

(7) Al. Lilov, Sanatla ilgili çağdaş burjuva estetik anlayışlarının eleştirisi. Nauka i izkustvo. yayınları, 1971, s. 9-29.

(8) Fr. Şiler, Batı Avrupa Edebiyat Tarihi 1939, c. 3, s. 212,

(9) T. Motilöva, Bugünkü Yabancı Roman, Sovyet yazarları yayınları, 1966, s. 119-120.

(10) A. M. Zverev, İdeolojik Savaş ve Çağdaş Kültür, derleme; Nauka yayınları 1972, s. 194.

(11) Marksist-Leninist Felsefe'nin İlkeleri, Partizdat, 1972.

(12) T. Jivkov, Bizim temiz, kutsal ve muzaffer bayrağımızı taşıyın, yükseltin. Partizdat, 1969.

(13) V. İ. Lenin Edebiyat Ve Sanat Üstüne GİHL, 1957, s. 583.

şair nâzım hikmet'in şiirleriyle ilgili duruşmaları

Kemal Sülker

Nâzım Hikmet'in ünü dünyaya yayılmış bir şair olarak hayatı hakkında araştırma yaparken saptayabildiğimiz gerçek şudur:

Yaşamı; izlenmek, tutuklanmak, hapsedilmek, mahkûm edilmekle ve de haksız yere mahkûm edildiği için, bu adlî hatanın düzeltilmesi mücadelesiyle geçmiştir. Böyle olduğu halde Dr. Çetin Yetkin'in «Siyasal iktidar sanata karşı» adlı önemli yapıtında ne yazık ki yazar «Nâzım Hikmet, şiirlerinden dolayı yargılanmamıştı» diyordu. Biz bu iddiayı bir makalemizde yanıtlamıştık.[1] Özet olarak demiştik ki:

«Demek ki, Nâzım Hikmet sağlığında şiirlerinden dolayı dört defa yargılanmış, bazılarında tutuklanmıştı da. Bu nedenle bir bilimsel kitapta «Nâzım Hikmet'in kendisi yargılandı ve çile çekti. Nâzım Hikmet'in şiirleri ise ölümünden sonra yargılandı.» (s. 74) diyerek bir bölümü kapamak da doğru değildir; «Nâzım Hikmet, şiirlerinden dolayı yargılanmamıştı» diyerek yeni bir bölüme başlamak da yanlıştır. Burada «Süreyya Paşa'ya hakaret savıyla, şairin yargılanmasının ve mahkûm olmasının sanatla ve düşünce özgürlüğü ile doğrudan bir ilişkisi yoktur» (s. 75) demek, duruşma safhalarını bilmeden, hattâ savunma ve iddianameyi görmeden, hele hele

---

(1) Emek, aylık sosyalist dergi, sayı 9, şubat 1971, s. 46'da «Atatürk döneminde sol'un durumu ve Nâzım Hikmet'in şiirleri için açılan davalara bakış» başlıklı makalemiz.

o zamanki basını izlemeden verilmiş çok hatalı bir yargı olmaktadır.»

Biz bu yazımızda Nâzım Hikmet'in sağlığında şiirlerinden dolayı koğuşturmaya uğradığının, mahkemeye verildiğinin, sonunda bir kısmından beraet ettiğinin, bir kısmından hüküm giydiğinin tarihlerini ve belgelerini yayınlayacağız. Böylece bazı eleştiricilerin ve araştırıcıların çalışmalarına kolaylık sağlamaya önem vereceğiz.

I — Aydınlık'taki Şiirler Davası:

İstanbul'da basılan Aydınlık Dergisi[2] Nâzım Hikmet'in şiirlerini yayınlıyordu. Örneğin derginin nisan 1923 sayısında Yeni Sanat başlıklı şiiri vardı. Bu şiir:

Bana bak,
hey
avanak!
Elindeki o zırıltıyı bıraksana...

diye başlıyordu. Aynı sayıda «İstanbul amelelerine» ithaf ettiği grev başlıklı şiir de yer almıştı. Şiir:

---

(2) Aydınlık Dergisi Dr. Şefik Hüsnü (Deymer) nün yönetiminde hazırlanmış, Nâzım Hikmet ilk serbest nazım türündeki şiirlerini bu dergide yayımlamış, hattâ bu dergide sekreterlik yapmış, düz yazıları da bu dergide yer almıştı. Aydınlık 31 sayı çıkabilmişti. İlk sayısı 1 haziran 1922 tarihini taşır. Aydınlık 1921'in ekiminde yayınlanan sayısından sonra yayımına ara vermiş, 7. sayısı 20 temmuz 1922'de yayınlanabilmiştir. Derginin sonraki sayısı 20 ağustos, 20 eylül... diye hep ayın 20'sinde çıkmış iken 11. sayı 15 Aralık (Kânunuevvel) 1922 tarihini taşımıştır. 15. sayısı 1 Mayıs'ta çıkarılmış, bütünüyle işçi hareketlerine ayrılan 13. sayısı ise 10 şubat 1923'te yayınlanmıştır. Aydınlık'ın şubat 1924'te yayınlanan Lenin sayısı koğuşturmaya uğramış, dergi iki ay çıkarılmamış, son sayısı 18 şubat 1925'te «Fevkalâde Gençlik Sayısı» olarak yayınlanmıştır. (Fazla bilgi için Bk. Türkiye'de sol akımlar, Mete Tuncay, 1967, Ankara Ü.S.B.F. yayını)

Stop!
Fren!
Zınk!

diye başlıyor ve işi bırakma eylemi büyük sanat gücüyle dile getiriliyordu. Aydınlık'ın ekim 1923 sayısında «Gözlerimiz» başlıklı şiir yayımlandı. Bu şiir:

Şeffaf
temiz
damlalardır..
Her damlada
demire can veren dehanın
bir küçücük
zerresi vardır..

diye başlıyor ve devam ediyordu. Nâzım'ın Dünya kapitalizmine sunduğu ve Aydınlık başlıklı şiiri de derginin eylül 1924 günlü sayısında çıktı. Şiir şöyle başlıyordu:

Aydın aydınlık aydınlık
Aydın aydınlığım benim
gökte ay gibi değil,
gökte yay gibi gerilen ay gibi aydınlatmıyorum
tepeden
toprakta sınıfların kavgasını!

Daha öncekilerin bazıları imzasız, bazıları N. H. rumuzuyla yayınlanan şiirlerin aksine bu şiir, ilk kez Aydınlık'ta Nâzım Hikmet imzasıyla yayınlanmıştı. Aynı sayıda yine Nâzım Hikmet imzasıyla «Şairim» başlıklı bir başka şiiri daha vardı:

Şairim,
şimşek şekillerini şiirlerimin
caddelerde ıslık çalarak
kazırım duvarlara!

diyordu. Aydınlık'ın ekim 1924 sayısında «Dünya amele hareketi tarihine»[3] başlığını taşıyan ve büyük punto ile Yayın-

dan Fırlayan Ok ana başlıklı şiiri yayımlanınca bütün eleştirici ve kuşkucu gözler Nâzım Hikmet imzası üzerinde durmaya başladı. Bu şiir şöyle başlıyordu:

Yayından fırladı ok,
menzil ırak
çok ıraktı.
Ok uçuşta usta değil çıraktı
havalarda kanlı kanat kırıkları bıraktı.

Aynı sayıda N. H. imzasıyla «Yine Bu Bahse Dair: İLİM» başlıklı şiir yayımlandı. İlk dört dizesi şuydu:

Hayat harekettir!.
Hareket - Tezat!
Cemiyet tabiatın yapışmış gırtlağına
Sınıflar sınıflara çekmiş bıçak!...

Aynı sayıda «Heyecanımız» başlıklı şiir de şöyle başlıyordu:

Heyecanımızda
  şaha kalkmış bir atın
    deli
      çizgileri yok,
Heyecanımız
rayların üstünde kayarken bile
çelik heykelini kaybetmeyen
bir
  lokomotif.

---

(3) Şubat 1923'e kadar işçi yerine hep «Amele» dendiği için Nâzım Hikmet de bu deyimi kullanıyordu. Ancak işçiler, İzmir İktisat Kongresinde işçi grupu istekleri arasında bundan sonra amele denilmemesini, emeğiyle çalışanlara «işçi» denmesini istediler ve bu istek kabul edildi.

Nâzım Hikmet imzasıyla Aydınlık'ın kasım 1924 sayısında yayınlanan ve «Şarkın Kurtuluş Gününe» ithaf edilen şiir «7 Teşrinisani Şark Garp» başlıklıydı ve:

«Esrar
tevekkül
kısmet
kafes, han, kervan,
şadırvan!»

diye başlıyordu. Şiir Piyer Loti'ye bir yergiydi.

Nâzım Hikmet'in koğuşturma konusu olan şiirlerinden birisi de Aydınlık'ın aralık 1924 sayısında yer alan «Ayağa Kalkın Efendiler» şiiriydi. Bu şiir:

Behey kaburgalarında ateş bir yürek yerine
idare lâmbası yanan adam.
Behey! Armut satar gibi
sanatı okkayla satan sanatkâr!

diye başlıyordu. Nâzım Hikmet'in Aydınlık'ın Şubat 1925 tarihli sayısında «Ustamızın Ölümü» başlıklı şiir yer aldı.

Bu şiir şöyle başlıyordu:

Gelin!
Kızıl tank taburları gibi dağları düzleyerek gelin!
Kömür, benzin, gaz kokusu yansın nefesinizde,
mavi işbaşı gömleklerinizi giyerek gelin!

Sovyet devriminin birinci lideri V. İ. Lenin'in ölümü üzerine yazılan bu şiirin yayımlandığı sayıda «Onbeşler İçin» başlıklı şiir ile çerçeve içinde verilmiş bir tarih yer alıyordu şiirin altında. Tarih şuydu:

1921 - Kânunusani 28

Ve «Onbeşler İçin başlıklı şiir, Karadeniz'de boğdurulan

Mustafa Suphi, Etem Nejat ve arkadaşları için[4] yazılmıştı. Bu şiir şöyle başlıyordu:

Göğsümde on beş yara var!
Saplandı göğsüme on beş kara saplı bıçak!
Kalbim yine çarpıyor,
Kalbim yine çarpacak!

Bu şiirin karşısındaki sayfada da «KİTABE» başlıklı ve çerçeve içinde verilen Nâzım Hikmet'in bu şiiri yayımlandı:

Kazdık Onbeşlerin ismini
kanlı kızıl mermere.
Bir çelik âyinedir gözlerimiz
Onbeşlerin resmini
görmek isteyenlere.

1921 Kânunusâni 28

Nâzım Hikmet'in Aydınlık dergisinde yayınlanan bu şiirleri suç niteliğinde görülerek Ankara Ağır Ceza Mahkemesinde hakkında koğuşturma açıldı. Ancak Nâzım Hikmet, Türkiye'de bulunmadığı için dosya beklemeye bırakıldı. Çünkü Nâzım Hikmet, 4 mart 1925'te çıkarılan Takriri Sükûn Kanunu nedeniyle Ankara'da yayınlanan «Orak - Çekiç» ve İstanbul'da yayınlanan «Aydınlık» dergileri kapatılıp, bu dergilerin sorumluları ve yazarları aleyhinde dava açılınca Nâzım Hikmet Kırım yoluyla Türkiye'den ayrılmış, Sovyetler Birliği'nde konuk olarak çalışmıştı. Bundan başka Nâzım Hikmet, ekim 1927'de İstanbul'da başlayan tutuklamalar ve koğuşturmalar sırasında TKP'ye üye olmak suçundan gıyaben 3 ay hapse mahkûm edilmişti.

---

(4) Onbeşler, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının 28/29 Ocak 1921 tarihinde Trabzon'da Kayıkçılar Kâhyası katil Yahya'nın, Faik Reisin ve adamlarının Sürmene açıklarında işkence ile öldürdükleri TKP yöneticileriydi. Bu konuda YENİ DÜNYA'nın 1. sayısında 14 kaynaktan yararlanarak yayınlanan bir formalık bir yazı vardır.

Şair Nâzım Hikmet, arkadaşı Lâz İsmail'le birlikte başkasına ait bir pasaportla Sovyet - Türkiye sınırını geçince yakalanmış, Rize'de mahkemeye verilmiş, hüküm giymiş ve tutuklu olarak Ankara'ya gönderilmişti. Ankara'da ağır ceza mahkemesine verilen Nâzım Hikmet'in «eski defterleri» karıştırıldı. Bekletmeye alınan Aydınlık Dergisi'ndeki şiirleri ile ilgili koğuşturma dosyası ele alındı. Nâzım, şiirlerinde Türklük aleyhinde herhangi bir dize bulunmadığını, sanat telâkkisini açıkladığını ve suça yöneltme gibi bir amacı bulunmadığını belirtti. Duruşmayı Anadolu Ajansı muhabiri de izliyordu. Duruşmanın sonucunu Türkiye'nin resmî haber ajansı olan Anadolu Ajansı 23 aralık 1928 günlü bülteninde aynen şöyle açıkladı:

23, AA — Ankara ağır ceza mahkemesi komünistlikle maznun Nâzım Hikmet ve refiki (arkadaşı) İsmail'in muhakemelerini neticelendirmiştir.

Nâzım Hikmet'in Aydınlık Mecmuasında yazmış olduğu şiirlerin cürüm teşkil eder mahiyette olmamasından ademi mesuliyetine *(sorumlu tutulmamasına), ancak İstanbul ağır ceza mahkemesince her ikisi hakkında verilmiş olan 3 ve 4'er aylık mahkûmiyet kararıyle, üzerlerinde eşhas-ı âhare (başka kişilere) ait pasaport zuhurundan dolayı Rize Mahkemesince haklarında verilmiş olan üçer gün hapis kararının içtima-ı ceraim (suçların birleştirilmesi) kaidesine tevfikan (kuralına uyarak) bu mahkûmiyetlerine zam ile Nâzım Hikmet'in üç ay, üç gün, İsmail'in dört ay üç gün müddetle hapislerine ve tarih-i tevkiflerine nazaran (tutuklama günlerine göre) ikmal-i müddet eyledikleri (sürelerini tamamladıkları) anlaşıldığından sebeb-i âharla (başka bir nedenle) mevkuf bulunmadıkları takdirde tahliyelerine kabil-i temyiz olmak üzere vecahen (yüzlerine karşı) ve müttefikan (oy birliğiyle) karar verilmiştir.»*

Böylece Nâzım Hikmet, sağlığında serbest nazımla yazdığı ilk şiirlerinden dolayı koğuşturmaya uğramış, mahkemeye verilmiş duruşması yapılmış, beraet etmişti.

edebiyat ve sınıflar

Asım Bezirci

Aşağı yukarı yüzyıldır biliniyor: Toplumun ideolojik üstyapısı ekonomik altyapısına dayanır. Gerçi ikisi arasında karşılıklı etkiler eksik olmaz, ama son söz altyapınındır. Ayrıca, çeşitli üstyapı ürünleri (hukuk, din, siyaset, felsefe, sanat, gelenek vb.) altyapıya olduğu gibi birbirlerine de etkide bulunurlar.

Üstyapı ürünlerinden olan edebiyat (ve şiir) de bu genel yasaya uyar. Bundan ötürü, edebiyatı toplumun «meyvesi ve aynası» sayanlara hak vermek gerekir. Gerçekten de, her edebî eser içinde yaratıldığı toplumun inançlarını, beğenilerini, eğilimlerini, özlemlerini, düşüncelerini, tek sözcükle, «ideoloji» sini açık yada kapalı, düz ya da dolaylı olarak ve sanatsal, imgesel bir anlatımla yansıtır. Gelgelelim, bölümlü toplumlarda bu ideoloji «sınıfsal» bir niteliğe bürünür. Gerçi bir çağa eğemen olan ideoloji eğemen sınıfın ideolojisidir, ama yönetilen sınıfın da kendine özgü bir dünya görüşü vardır.

Bilindiği üzre, üretim güçleri ile üretim ilişkileri ve mülkiyet biçimleri arasındaki uyuşmazlıklar toplumsal sınıfları ve sınıfsal çatışmaları doğururlar. Bu kaçınılmaz çatışmada tavırsız ve tarafsız kalınamaz. Her yazar bilinçle yada bilinçsizce, açıktan açığa ya da gizliden gizliye bir yana bağlanır. Eğemen sınıflardan yana çıkan edebiyat yaratışları «tutucu», ezilen sınıflardan yana çıkan ve onların ideolojisini yansıtanlar ise «devrimci» bir niteliğe kavuşurlar.

Çağımızda eğemen sınıf burjuvazi, ezilen sınıf ise proleteryadır.

Kapitalist toplumda üretim biçimi kamusal, fakat üretim güçlerinin mülkiyeti kişiseldir. Bu temel çelişme burjuvazi ile proleteryayı meydana getirir. Üretim araçlarını elinde tutan kapitalist sınıf sözü geçen çelişmeyi sürdürmeye çalışır. (Çelişmenin sürmesi demek sömürünün, kulluğun, yabancılaşmanın, savaşın yaşaması demektir.) Emeğinden başka sermayesi olmayan emekçi sınıf ise çelişmeyi kaldırmak ister. (Çelişmenin kalkması demek adaletin, özgürlüğün, kardeşliğin, barışın kurulması demektir.) Soruna bu açıdan bakılırsa, burjuva edebiyatının *tutucu* ve *aldatıcı*, proleter edebiyatının ise *ilerici* ve *gerçekçi* olmak zorunda kalacağı anlaşılır.

Bu ilerici ve gerçekçi edebiyatın başlıca özellikleri şunlardır: Sosyalist dünya görüşüne yaslanmak. Gerçekliği —bütünlüğü ve çelişkileriyle, akış ve süreç halinde— temsil etmekle yetinmeyerek değiştirilmesine de yardım etmek. Bunun için onu devrimci, maddeci, diyalektik bir anlayışla ele almak, durmayan oluşumuna uygun yeni, güzel, gelişkin biçimler bulmak. Üstelik yalnızca gerçekliği (réalité) değil, gerçeklikteki doğruyu (verité) da, yalnızca şimdiyi değil, şimdideki geleceği de göstererek bilinçlendirici bir kimliğe varmak...

Aynı zamanda taraf tutucu ve kavgacı, eleştirici ve aydınlatıcı olan bu kimlik onu doğrudan doğruya yahut dolaylı olarak toplumsal, giderek sınıfsal oluşumlara bağlar. Onun için, kaba bir tanımla, «toplumcu şiir bu oluşumları yansıtan ve yükselen sınıf yararına destekleyen şiirdir» denebilir. Elbette bu yansıtma, yalnızca bireyi de konu alsa, aslında, toplumla ilgilidir. Çünkü bu şair bireyin durumunu anlatarak da toplumun durumunu, başka bir deyimle, özneldeki nesneli ortaya koyabilir. Burada önemli olan konu değil, konunun sunuluşunda kullanılan (devrimci) görüş ve (bilimsel) yöntemdir.

Bundan dolayı, toplumcu şiirin tarihçesi sınıfsal şartların belirlediği toplumcu hareketlerle bağlantılıdır. Toplumcu şiirimizin tarihsel evrimini ortaya çıkarmak için, öncelikle, toplumcu sınıf hareketlerini ve düşünce eylemlerini gözden geçirmek gerekir.

«sosyalist gözle sanat ve toplum»

Hikmet Altınkaynak

Her gün birçok sanatsal olayın içinden geçeriz, yaşarız. Gelgelelim bunun farkına varanımız sayılıdır. Belki bunların varlığından bile habersizlerimiz vardır. Hattâ sanat edebiyat mı, boşver, diyenler de çıkabilir. Ama her şeye karşın bir toplumun sanatı önemlidir. Çünkü sanat, toplumsal hayatın yansımasıdır. Bu yansımada ideolojik yapı ortaya konulduğu için de içerik, en önemli öğedir. Plehanov'un deyişiyle: «İdeolojik muhtevadan tamamen yoksun bir sanat eseri yoktur.» Sözünü edeceğimiz kitap, marksist estetik kuramcısı Plehanov'un düşüncelerini kapsıyor: *Sosyalist Gözle Sanat ve Toplum.*[1]

İlkin şunu akılda tutalım: Bilimin olduğu gibi, sanatın da sınırı yoktur. Bunun yanı sıra, üstelik bütün insanları birbirine yaklaştıran bir araç olma niteliği vardır. Sanat bilgi sağlar, yani dış dünyayı yansıtır. Bilimin soyutlayarak yansıttığı özü sanat somutlaştırarak yansıtır ve genelleme yapar.

Toplumsal varlık olarak insan bilinç kazanırken, ortaya da bilinçli bir düşünce/eylem çıkarmaktadır. Sınıflara bölünmüş bir toplumda bilinçli davranış olarak ortak zevkler, ortak amaçlar ister istemez sınıflara bölünürler. Buradaki bilinç (üstyapı) ise, ekonomik bakımdan egemen olan sınıfın görüşünü yansıtır. Böylece bir çağın sanat anlayışı, bilinçli bilinçsiz egemen sınıfın çıkarını ifade eder. Sosyalist açıdan bakılınca sanatın, edebiyatın önemi şöyle kurala bağlanıyor: «... dünyayı temsil etmenin bir yolu, bir bilme aracı, bir toplumsal bağ, bir sınıf silâhı, insancıl bir zenginleşme, bir bilince varış, bir toplum aynası.»

Bilimsel sosyalizmin kurucuları Marks ile Engels, bir dünya görüşü ortaya çıkarırlarken, bu görüşün içinde sanat ve edebiyata özgü yazılara da yer vermişler, ancak, bunlarla bağımsız bir estetik kurma yoluna gitmemişlerdir.. Sanatı ekonomik yapıya bağlı olarak ele almışlar, bu bağın önemini göstermişlerdir. Üstyapıyı, özellikle de edebiyatı inceleme fırsatı bulan Georgi Plehanov, bu yazıları değerlendirerek Marksçı bir estetiğin varlığını kanıtlamıştır. İşte yukardaki kural da, sözünü ettiğim kitap da Marksçı estetiğin varlık sonucudur. *Sosyalist Gözle Sanat Ve Toplum*'da Jean Freville, Plehanov'un bu görüşlerini aktarıyor.

Sanatın başlangıcını, kökenini incelediğimiz zaman onun işten, üretim ilişkilerinden çıktığını görürüz. Bu, iş hayatının oyunlaştırılmasıdır bir yerde. Kimi kitaplarda, örneğin *Sanatın Gerekliliği*'nde[2] Ernst Fischer, «Gittikçe çoğalan kanıtların zenginliğine bakarak sanatın başlangıçta *büyü* olduğu, gerçek ama bilinmeyen bir dünyaya egemen olmaya yarayan tılsımlı bir araç olduğu sonucuna varabiliriz.» diyerek, yanlış bir yargıyla sanatın başlangıcını büyü olarak gösterir. Bununla kalmaz Ernst Fischer, sanatın görevini de şu sözlerle tanımlar: «Sanatın görevi her zaman insanı bütünlüğü içinde heyecanlandırmak, kendisini bir başkasının yaşamı ile bir görebilmesini, başkalarında kendisinin olabilecek yaşantıları benimsemesini sağlamaktır.»

Kişiliği gereğince tanıtılmadan ve yanlışları, sapmaları eleştirilmeden kitabı (Sanatın Gerekliliği) dilimize çevrilen Ernst Fischer, gerçekte, modern bir revizyonisttir. Onun yanı sıra, daha doğrusu, ondan önce sanatı idealist açıdan değerlendiren başka filozoflar da vardır. Bunlardan Alman filozofu Kant'a göre, sanat bir oyundur, fayda peşinde koşmaz. Eflatun için, eskiden göksel varlıklar arasında mutlu hayat süren insan ruhunun görmüş olduğu şeyleri yeniden hatırlamasıdır. Hegel'e göre ise, pratik faaliyetlerin en yüksek şeklini temsil etmektedir. Oysa Sosyalist Gözle Sanat ve Toplum'da bu konu yukarıda belirttiğimiz gibi kesin ve doğru olarak şöyle kura-

ma bağlanmış: «Sanat oyundan çıkmıştır. Ama bu oyun, sanıldığı gibi, gerekçesiz ve yararsız bir eğlence değildir. Toplumsal bir yararı vardır. Nitekim, ilkel topluluklarda oyun, gençleri gelecek ödevlere hazırlar.» (s. 30) Plehanov'un bu görüşü, sözünü ettiğimiz düşünür ve estetikçilerin hiç biriyle bir bütün olarak uyuşmamaktadır.

Sanatı böyle somutlaştırırken, eskilerde tartışması çok yapılan, «sanat için sanat/para için sanat» gibi kapitalist görüşün kurallarına yeniden dönmenin gereksizliğine de dokunmuş olalım. Ancak bir yanı, önünde sonunda idealizme dayanan bu düşüncenin kof, karanlık, biçimsiz, akılla ve çalışan kesimle savaş veren bir düşünce olduğunu da belirtelim.

Sanat, madem ki toplumsal hayatı yansıtmaktadır, o halde toplumsal hayatı yani gerçekçiliği nasıl tanımlayabiliriz?

Bilineceği gibi gerçekçilik, romatizme tepki olarak Fransa'da doğdu. Standhal, Balzac, Zola ve Flaubert gibi taraftarlar buldu. Onlara göre roman (sanat): «Yol boyunca gezdirilen bir ayna» dır. Ama bu yazarlar natüralizmin sınırlarını pek aşamadılar. Bu doğalcılığın yanı sıra burjuva gerçekçiliği dediğimiz, eleştirel gerçekçilik ilerledi. 1934 sonrası Plehanov'un da tanımına katıldığı üçüncü tip gerçekçilik doğdu: Toplumcu gerçekçilik. Toplumcu gerçekçi eser için şu sonuca varıldı: «Toplumcu gerçekçi eser, yazarın hayatta gördüğü ve eserinde yansıttığı çelişkilerin nereye varacağını belirten eserdir.»

Sosyalist gerçekçiliği elbette, bu kadarla bırakamayız. Sosyalist Gözle Sanat ve Toplum'da da bırakılmamış: «Sanatın maddesi gerçekliktir (realite). Ama, sanatçı hep bir seçme yapar. Onun, kendine göre, bir gerçeği görüş biçimi vardır. Gerçeği enikonu yeniden yaratır. Bundan ötürü, gerçekçilik (realisme) bayağı kopyacılıkla sınırlandırılamaz. Gerçekçilik, eşyanın yüzeyden ve geçici bir görünüşüne bağlanan izlenimcilikten (imperissionnisme) daha öteye gitmek zorundadır.

Çeşitli gerçekçilikler vardır: Duruk, gerici gerçekçilik ile dünyayı kendi oluş ve hareketi içinde temsil etmek isteyen

gerçekçilik. (Toplumsal gerçeklerle birlikte gelişen bu gerçekçilik, her çağda kendine özgü biçimler alır.) (s. 68)

Engels'inse bu konuda düşüncesi şöyle: «Bence gerçekçilik, ayrıntıların gerçekliğinden başka, tipik durumlarda tipik kişilerin gerçeğe uygun şekilde gösterilmesi demektir.»[3]

Böylece toplumcu gerçekçi yazarın görevi şu oluyor: Toplumu diyalektik materyalizmin tarihi içinde ele almak, gelişimin nereye gittiğini görmek, sosyal gerçekliği kavrayıp yansıtmak. Kitapta bu konuda somut örneklere de yer veren Jean Freville, Plehanov'un işçilere seslenişi üstünde de duruyor: «Sizin de şarkılarınız, şiirleriniz olmalı. Onlarda dileklerinizi, umutlarınızı, acılarınızı dile getirmelisiniz. Durumunuzun bilincine daha çok vardığınız ölçüde, şimdiki alınyazınız sizde daha çok öfke uyandırdığı ölçüde bu duygular daha dirençle belirtilecek ve şiiriniz daha zengin olacaktır. Bu şiirde yalnız acı, yalnız umutsuzluk mu bulunacak, yalnız işçinin nasıl olduğu mu anlatılacak? Hayır! Onda işçinin yapabileceği ve yapması gereken şeyler de gösterilecek. Şimdiye karşı duyduğunuz hoşnutsuzluk, bütün uygar ülkelerin emekçileri önünde açılan geniş ve özgür geleceğe olan inancınızı büyütecek. Ve bu inanç, sizin şiirlerinizde yansıyacak. Bu inanç şarkılarınızı —özden kardeşlik, gerçek eşitlik ve evrensel özgürlüğün gür haykırışı gibi— güçlü, cesur ve şanlı kılacak.» (s. 71)

Bu arada *Lenin*'in bir sözünü hatırlayalım: «Siz, ferdiyetçi kalmakta inat eden sanatçılar halk kitlelerine gidiniz, büyük atelyelere ve fabrikalara gidiniz. Buralarda yaratıcı çalışmanız için birçok hamleler kazanacaksınız, işçi sınıfına şimdi lüzumlu olan şeyi bulacaksınız.»[4]

Kitapta Jean Freville, Plehanov'un eserlerine dayanarak görüşlerini anlatmış. Plehanov'u şu konularda sanat sorunlarına yaklaştırmış: Plehanov'un yeri ve eylemi; Sanatın tabiatı ve kökleri; Toplum yapısı ve sanat; Sanat ve toplumsal sınıflar; Estetik ve eleştiri. Kitabın ikinci bölümünde, bütünüyle Plehanov'un yazılarına yer verilmiş. Plehanov'un yazıları şu başlıkları taşıyor: Maddeci eleştirinin görevleri; Halk edebi-

yatı; Çernişevski'nin estetiği; Ne Yapmalı; Tolstoy; Henrik İbsen.

Başta, sanatsal olaylar diye söz edilirken, kişinin sürekli üretim ilişkileri içinde bulunduğunu, toplumsal olaylarla çevrelendiğini vurgulamaya çalışmıştık. Bu nedenle de sanata edebiyata, halkların, kendi kurtuluş savaşlarını destekleyen bir edebiyat yaratmaları göz önünde tutularak boşverilmeyeceğini, tersine bunlara çok iş düştüğünü belirtmeye çalışmıştık. Yani sanatı genel davranışın bir parçası olarak ifade etmiştik. Burada şu noktayı da açıklığa kavuşturalım: Sanatın sınırı yoktur, derken, ulusal sanatların gereksizliğini yada ihmal edilmesini onaylamadık. Her şey bir yana ulusal sanat olmadan, evrensel bütünleşmeye de gidilemez, kanısındayız.

Tüm bunlardan dolayı Jean Freville'ın kaleme aldığı, Georgi Plehanov'un görüşlerini kapsayan *Sosyalist Gözle Sanat ve Toplum*, pek çok sanatçının, okurun kafasındaki soruları cevaplayacak bir eser. İlk baskısı 1963'te yapılmış. Bu arada, bir başka yayınevi *Sanat ve Sosyalizm* adıyla, bazı değişikliklerle 1967'de yayınlamış. Ancak dili çok eski ve Plehanov'dan seçilen örnekler çoğunlukla aynı değil. Ama Asım Bezirci'nin çevirisi takılmadan okunup anlaşılıyor. Ayrıca «Sanat ve Toplumsal Hayat» başlığı altında toplanan, Plehanov'un yazıları ise ayrı bir önem taşıyor.

Bu kitap en azından yılgınlık edebiyatına kaymamak için, altı çizilerek okunmalı.

---

(1) Sosyalist Gözle Sanat ve Toplum/Georgi Plehanov, Çev. Asım Bezirci/May Yayınları, 1974.

(2) Sanatın Gerekliliği/Ernst Fischer, Çev. Cevat Çapan/Konuk Yayınları, 1974.

(3) Sanat ve Edebiyat/Marx-Engels, Çev. Murat Belge/De Yayınları, 1971.

(4) V. İ. Lenin Sanat ve Edebiyat/Jean Freville, Çev. Şerif Hulusi/ Payel Yayınevi, 1968.

(5) Sanat ve Sosyalizm/G. V. Plehanov, Çev. Selim Mimoğlu/Sosyal Yayınlar, 1967.

büyük ihanet

Albert Kahn

Çeviren:
Mehmet H. Doğan

Amerikanın egemen sınıflarının, Amerikan halkına: işçilere, zencilere, sosyalistlere, ilerici aydınlara nasıl ihanet ettikleri «Büyük İhanet» te belgelerle anlatılıyor...

«... 1 Eylül 1939'da Hitler'in motorlu birlikleri, İkinci Dünya Savaşı'nı açarak Polonya'ya girdiğinde Birleşik Amerika'da 700'den fazla faşist örgüt vardı...» ★ «Gaz maskeleri takmış piyade askerleri, karılarını ve çocuklarını umutsuzca korumaya çalışarak kaçan işçiler üstüne göz yaşartıcı gaz bombaları atmaya başladılar. Yirmi kadar yalın kılıç süvari saldırıya geçti. Yoldan geçenler gazlandı, yerlerde sürüklendi ve atların ayakları altında çiğnendi...» ★ «22 Eylül 1948'de New York Eyaleti Komünist Partisi Sekreteri R. Thomson, iki kişinin saldırısına uğrayarak bıçaklandıktan yirmi gün sonra, karısıyla sinemadayken, evine polis ajanı R. J. Burke girdi. Soyundu, korkudan gözleri patlayacak gibi olan Thomson'un sekiz yaşındaki kızını banyoya sürükledi ve kapıyı içerden kilitledi. Bir süre sonra kapı kırılarak çocuk ajanın elinden zorla alındı. Mahkemede komünistleri sevmediğini söyleyen ajan Burke beraat etti...»

15 lira

HÜR YAYINEVİ — P. K. 1222 — İSTANBUL

daraĝacında röportaj

Julius Fuçik

çeviren:
İrfan Yalçın

Julius Fuçik, yazar, gazeteci, genç yaşında mücadeleye katılmış, kırk yaşında kurşuna dizilmiştir. Almanların Çekoslovakya'yı işgalinde tutuklandı, ve Berlin'de kurşuna dizildi. Bir süre sonra Fuçik'in yattığı hapisanenin gardiyanı, kocası gibi tutuklandığı halde bir rastlantıyla kurtulan karısı bayan Fuçik'e Julius'un verdiği yüz elli dokuz yazılı kâğıdı teslim etti. İşte her gün ölümü bekleyen bir devrimcinin öykiisü böylece kitap haline geldi. Şair ve hikâyeci İrfan Yalçın'ın Türkçesi bize Fuçik'i daha iyi tanıtmaktadır.

10 lira

HÜR YAYINEVİ — P. K. 1222 — İSTANBUL

YENİ DÜNYA

AYLIK SOSYALİZM SORUNLARI DERGİSİ

10 LİRA